

Muinais 2 2006 tutkija

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA RY

Uusi menetelmä seitojen
tutkimukseen

Löytöjä Karjalankannakselta

Lisää mesolitikumista

Muinais- tutkija

SUOMEN ARKEOLOGINEN SEURA RY

Sisällys

Vastaava toimittaja:

Hanna-Maria Pellinen,
Lanatie 5 C 82, 20540 Turku
p. 02-2422 777
hanna-maria.pellinen@archaeologist.com

Toimituskunta:

Miikka Haimila,
miikka.haimila@iki.fi
Pirjo Hamari,
pirjo.hamari@nba.fi
Sanna Lipponen,
salippon@paju.oulu.fi
Teemu Mökkönen,
teemu.mokkonen@helsinki.fi

Käännökset ruotsiksi:

Anna Wickholm
anna.wickholm@helsinki.fi

Toimitus: Muinaistutkija, Suomen arkeologinen seura, Museovirasto, PL 913, 00101 Helsinki.

Muinaistutkijan hinnat:

Vuositilaus Suomeen 25 euroa
Vuositilaus ulkomaille 28 euroa
SARKS:n jäseniltä 15 euroa

Muinaistutkija on vuonna 1982 perustetun Suomen arkeologisen seuran julkaisema lehti, joka ilmestyy neljä kertaa vuodessa. Painos 550 kpl. ISSN 0781-6790. Taitto Pirjo Hamari. Kannen suunnittelu Mikael E.T. Manninen. Paino T. Nieminen Oy, Painola, Kaarina 2006.

Lehteen tuleva aineisto on jätettävä vastaavalle toimittajalle viimeistään 31.8.2006 (3/06) ja 31.10.2006 (4/06).

Lisätietoja Muinaistutkijan verkkosivuilta osoitteesta <http://www.sarks.fi/mt/etusivu.html>.

- Petri Halinen:* Maaperänäytteitä seidan juurelta. 2
- Teemu Mökkönen & Kerkko Nordqvist:* Opettaja Sokolovin kivikauden kokoelma Karjalankannakselta. 7
- Tapani Tuovinen:* Stratigrafinen työkalu Matrix Builder Turun kaupunginkirjaston tontin kaivauksissa. 19
- Keskustelua:* Suomesta löytyneet jälkiswidryläiset piikärjet ja mesolitikumin tutkimus. *Hannu Takala, Jarmo Kankaanpää & Tuija Rankama* 26
- Keskustelua:* Oliko Helsingin Pornaistenniemellä keskiajalla linna? *V.-P. Suhonen* 36
- Lektio:* Arkeologisen dokumentoinnin merkityksestä. *Petri Halinen* 42
- Kirja-arvostelu:* Punainen kirja Oulun kaupunkiarkeologiasta - kommentteja ja keskustelunaiheita. *Liisa Seppänen* 45
- Seminaarikatsaus:* SACRA - eli kalliotaidetta Kalaharin reunalla. South African Conference on Rock Art, Kimberley, Etelä-Afrikka, 12.-17.2.2006. *Antti Lahelma* 51
- Haastattelu:* Professori emeritus Unto Salo. *Hanna-Maria Pellinen* 57
- Ajankohtaista:* Uutisia meiltä ja maailmalta 62

Arkistoon vain bittien taivaaseen?

Hanna-Maria Pellinen

Digitaalisen tekniikan mahdollisuuksia on alettu hyödyntää vahvasti myös arkeologiassa. Digitaalinen videointi olisi suhteellisen helppo tapa toisintaa koko kenttätyöprosessi, kun taas kameralla kuvaamalla joudutaan tyytymään valittuihin otoksiin (ns. taso-, yksityiskohta ja työkuvat). Digikameralla otosten onnistumisen voi varmistaa jo kentällä, lisäksi kuvia on helppo hyödyntää myöhemmin esitelmissä ja julkaisuissa. Kenttätyöaineistosta prosessoidaan tietotekniikan avulla tarkkoja kaksi- tai kolmiulotteisia karttoja, jopa animoituja mallinnoksia. Erilaisia tietokantoja kootaan digitaalisesti yksittäisestä löytömateriaalista maan kattavaan muinaisjäännösrekisteriin.

Digitaalisesta teknologiasta on kiistämättä siis hyötyä alallamme. Olisiko asiaa kuitenkin ajateltava pidemmällekin kuin jälkityövaiheeseen, opinnäytteen tekoon tai esihistorian elävöitykseen? Suuritoisempia aineistoja, kuten muinaisjäännösrekisteriä, epäilemättä prosessoidaan jatkuvasti ja niiden säilymistä ja ylläpitoa on mietitty tarkkaan. Sen sijaan pienimuotoisempi, mutta jo erittäin runsas digitaalikuvien ja -karttojen aineisto on käsittääkseni siellä kuuluisalla hunningolla. Aineistot saattavat olla tallennettuja yhdelle cd-romille tai niitä ei huolitella arkistoitaviksi lainkaan.

Olisiko aika arkeologien yhdessä miettiä millaista digitaalista aineistoa halutaan säilyttää ja miten? Vaikka ensimmäiseksi varmasti esiin nousevat resurssikysymykset, ei esimerkiksi yliopistollisen oppiaineen sisäinen digikuva-arkisto vaatisi välttämättä sen kummempaa systeemiä kuin yhden tietokoneen, jolla on useampia kovalevyjä sekä aineiston tarkistuksen ja mahdollisen tiedostomuodon päivityksen muutaman vuoden välein. Yritysmaailmassa digitaalisen aineiston varmuuskopiointi ja arkistointi ovat arkipäivää ja sitä varten on kehitetty lukuisia menetelmiä ja ohjelmistoja, joita mekin voisimme hyödyntää.

Mikäli arkistointia ei järjestetä ajoissa, saattavat digitaaliset testamenttiaineistot muutamana kymmenen vuoden päästä johtaa aineistokaaokseen ja pahimmillaan tutkimuksellisesti tärkeiden aineistojen tuhoutumiseen.

Maaperänäytteitä seidan juurelta

Petri Halinen

Johdanto

Seitakivi on eräs saamelaisten pyhän paikan muodoista. Muita voivat olla tunturit, vaarat, kosket, järvet, kallio-onkalot, pystytetyt kivet tai päällekkäin asetetut kivet (Carpelan 2003:78). Ne erottuvat usein selkeästi ympäristöstään tai ovat vaikeasti tavoitettavissa. Niitä tunnetaan Lapissa useita kymmeniä.

Sekä Lapissa että viime aikoina erityisesti Etelä-Suomesta on löydetty suuria kiviä, jotka on tulkittu muotonsa ja sijaintinsa perusteella seidoiksi. Tulkinta on useimmin perustunut intuitioon ja näkemykseen siitä, että maisemaa hallitsee suuri kivenlohkare, luonnon maamerkki, maisemadominantti (myös antropomorfinen tai zoomorfinen kivi voi tulla kyseeseen, Pentikäinen & Miettinen 2003). Seitojenhan on katsottu useimmiten olleen maisemassa näkyvä suuri kivi tai kallio, joka on helppo tunnistaa (Itkonen 1948). Monet seidat ovat kuitenkin pieniä tai ympäristössään vaatimattoman näköisiä kiviä, joiden seita-asema liittyy määrättyihin tapahtumiin, ei niiden näyttävyyteen (Aho 1997; Paulaharju 1932). Lisäksi tunnettuihin seitoihin on liittynyt perimätietoa. Näin ollen monenkaan viime aikoina löydetyn kiven seita-tulkinnalle ei ole olemassa vakuuttavia perusteita, koska niihin ei liity arkeologisia todisteita, paikannimistöä tai perimätietoa.

Arkeologien keinot päätellä, mitä kalliomuodostumaa, kiveä tai paikkaa on joskus pidetty seitana, ovat olleet lähes olemattomat (Carpelan 2003:78).

Moneen Lapin seitaan liittyy 1600-luvulta lähtien vaihtelevin menetelmin kerättyä perimätietoa, jonka perusteella seitojen sijaintitiedot ja asema saamelaisten uskonnollisessa elämässä on pystytty määrittämään. Joistakin seidoista tiedetään, millaiseen toimintaan ne ovat auttaneet – ovatko ne olleet kala- vai peuraseitoja tai hyviä kumpaankin tarkoitukseen. Perimätieto kertoo osan siitä kokonaisuudesta, johon seitoja on käytetty, mutta ei kaikkea. Perimätieto voi myös olla syntynyt varsin myöhään, jolloin siihen liittyy uskomuksia ja myöhemmin liitettyjä sepitelmii; tietoa ei ole pystytty tähän mennessä muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta vahvistamaan. Osa perimätiedosta voi olla tarkoitushakuista tai sillä voi olla jopa poliittisia tarkoituksia. Myös perimätietoa pitää voida testata, pitääkö se paikkaansa vai ei – onko paikalla seitaan viittaavia merkkejä tai onko seita käytetty siihen tarkoitukseen kuin on uskottu.

Seidat ovat olleet etnografisen, antropologisen, folkloristisen ja uskontotieteellisen kiinnostuksen kohteena pitkään. Niiden ajoittamiseksi tai funktion määrittämiseksi ei ole Suomessa tehty arkeologisia

tutkimuksia – vain Inarin Ukonsaarella ja Enontekiön Somasjärvellä on tehty arkeologisia kaivauksia, jotka eivät kuitenkaan täytä nykyarkeologian vaatimuksia. Perimätiedon avullakaan niiden ikää ei voi määrittää. Arkeologian keinoin niiden ikä voidaan selvittää, mutta se vaatii laajemman ja järjestelmällisemmän tutkimushankkeen.

Arkeologia ja seidat

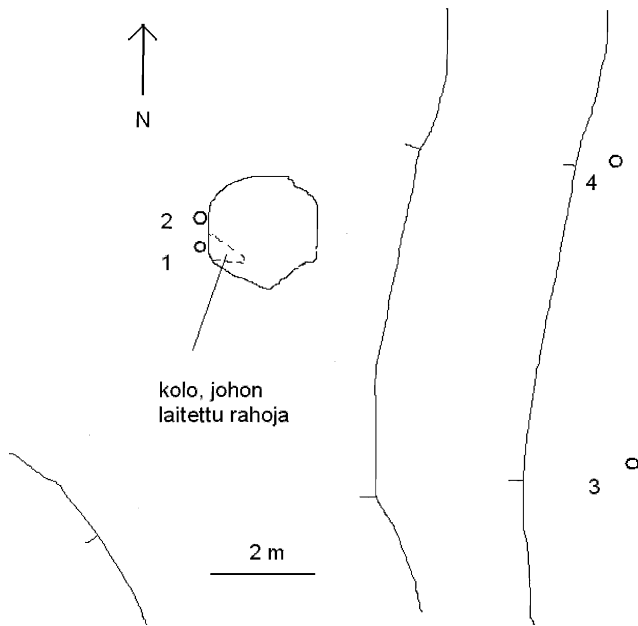
Keväällä 2005 tein suunnitelman seitojen arkeologista tutkimusprojektia varten. Jo aiemmin olin tehnyt laajemman tutkimussuunnitelman parissa aiemmassa yhteydessä, mutta hakuprosessit eivät olleet tuottaneet tulosta. Myöskään keväällä tekemääni hakemusta ei hyväksytty, mutta ennen kuin sain siitä tiedon, hain tutkimuslupaa Museovirastolta. Kesällä

YLEn toimittajien kanssa tekemäni matkan yhteydessä otin viisi maaperänäytettä Utsjoen Sieiddakeädgin (Seitigäđgi, Seitibakte) eli Outakosken peuraseidalta. Näytteet analysoitiin syksyllä.

Jos rahahakemus olisi hyväksytty ja olisin voinut viedä tutkimuksen läpi suunnitelmien mukaisesti, olisivat tiedot seidoista lisääntyneet, koska tutkimus tähtäisi arkeokemiallisten tutkimus/analyysimenetelmien kehittämiseen, joilla saamelaisten pyhiä paikkoja, erityisesti seitoja, tunnistettaisiin ja niiden funktiota selvitetäisiin. Tutkimus olisi ollut pilottiprojekti myöhemmin toteutettavalle laajemmalle arkeologiselle seitojen tutkimusprojektille. Laajemman tutkimusprojektin tavoitteena on tunnistaa ja ajoittaa seitoja sekä löytää myös sellaisia pyhiä paikkoja, joihin ei liity tunnistamista hel-

Kuva 1. Outakosken peuraseita. Kuva P. Halinen.

Kuva 2. Outakosken seita ja näytteenottokohdat. Piirt. P. Halinen.

pottavaa perimätietoa. Tunnistamisen ja ajoittamisen jälkeen seidat voitaisiin liittää oikeaan kulttuuriseen kontekstiinsa ja tehdä sen perusteella tulkintoja esihistorialliseen/historialliseen kulttuuriin olennaisesti vaikuttaneesta tekijästä.

Tutkimuksen lähtökohtana oli oletus, että seitoja on sivelty rasvalla (kalan tai nisäkkään), verellä tai sen juurelle on uhrattu peuran tai poron sarvia - seidoille on saatettu uhrata myös koruja ja muita arvoesineitä (Aho 1997; Itkonen 1948; Paulaharju 1932). Nämä orgaaniset aineet rikkastuvat vuosien saatossa seidan juurella maaperään, josta ne voidaan tunnistaa kemiallisilla analyyseillä. Vastaavalla tavalla voitaisiin tutkia myös kuppikivien ympäristöä.

Kemiallisilla analyyseillä oli tarkoitus selvittää seitakivien juurelle kertyneen orgaanisen aineksen määrä ja luonne.

Kiven juurelta otettaisiin maaperänäytteitä, joista analysoitaisiin esimerkiksi fosforin, kalsiumin ja lipidiin määrä ja laatu. Näytteet otettaisiin maaperäkairalla, jotka eivät tuhoa seitaa eivätkä aiheuta näkyviä jälkiä maaperään. Fosfori kertoisi orgaanisen jätteen määrän maaperässä - se korreloi ennen kaikkea ruoka-aineiden ja luun määrän kanssa (Jussila *et al.* 1989), kalsium luu/sarviperäisen aineksen määrän ja lipidit rasvojen määrän. Rasvoista on mahdollista määrittää ovatko ne peräisin kaloista, nisäkkäistä vai linnuista. Tutkimuskohdeesta otettujen näytteiden lisäksi on analysoitava ns. nollanäytteitä, joihin tuloksia verrataan, jotta maaperän

luontaiset alkuainepitoisuudet saataisiin selville. Nollanäytteet otetaan alueelta, jossa ei oletettavasti ole ihmistoiminnan merkkejä. Positiivinen tulos vaatii selkeästi nollanäytteistä poikkeavat arvot.

Valitettavasti suunnitelluista analyyseistä vain fosforianalyysi pystyttiin tekemään, mutta sen tulokset olivat varsin lupaavia. Jatkossa teen edelleen rahahakemuksia edellä esitetyn suunnitelman mukaisesti ja toivon tutkimusten jatkuvan.

Näytteenotto ja tulokset

Tutkittu Utsjoen Outakosken Sieiddakeädgin kohde on ollut tunnettu peuraseitana jo pitkään. Sen ympärille on tiedetty asetellun peuransarvia ja kalliokoloon rahoja (Paulaharju 1932:30-31). Maassa on havaittu myös vanhojen tulisijojen jäännöksiä. Maasto alueella kohoaa itää kohti ja maaperä on

hiekkapitoista moreenia. Rinne laskee Tenojokeen. Puusto on tunturikoivikkoa ja aluskasvillisuus puolukkaa, mustikkaa ja variksenmarjaa.

Näytteet otettiin 30.6.2005 noin 5 cm halkaisijaltaan olevalla maaperäkairalla. Kaikkiaan näytteitä otettiin viisi kappaletta, joista kaksi (1-2) seidan juurelta ja kaksi (3-4) noin 15 metriä seidasta itäkaakkoon ja itään (ks. yleiskarttaluonnos).

Näyte	syvyys	arvo (P mg/l)
1A	10-17 cm	838
1B	14-19 cm	840
2	23-26 cm	838
3	15-20 cm	144
4	17-22 cm	39

Fosforianalyysin teki FM Paula Kouki. Hänen mielestään yli 800 mg/l arvot ovat viitteellisiä, koska fotometrin erotelukyky alkaa loppua 800 mg/l tienoilla ja todelliset pitoisuudet voivat siten olla suurempia kuin mitatut.

Tulosten perusteella voidaan sanoa, että seitakiven juurelta otettujen fosforinäytteiden arvot poikkeavat selvästi kauempaa otetuista näytteistä. Fosforianalyysin avulla saatiin esille poikkeuksellisen korkeita arvoja, jotka viittaavat orgaanisen aineksen (uhrien) antamiseen seidoille. Koska kyseessä oli tunnettu seita, voitaneen korkeat fosforipitoisuudet liittää seitariitteihin. Näin ollen seitakivi voidaan erottaa tavallisista kivistä maaperäanalyyysien avulla. Toisaalta, jos kiven/

kallion/puun juurelta ei saada esimerkiksi korkeita fosforipitoisuuksia, ei se vielä poista sitä mahdollisuutta, etteikö siinäkin tapauksessa kyse olisi seidasta – seita on käytetty toisin tai sille on uhrattu toisella tavalla. Mutta jos kohteeseen ei liity perimätietoa eikä arkeologisia löytöjä, ei sitä voida pitää seitana, vaikka se miten ”näyttäisi” seidalta.

Lopuksi

Vaikka tutkimus käsitti vain yhden kohteen, on tuloksella oma merkityksensä. Jo fosforianalyysin positiivinen tulos osoitti, että maaperäanalyyseillä seita, jolle on annettu orgaanisia uhreja/ anteja, voidaan tunnistaa. Kohteeseen ei tällöin välttämättä tarvitse liittyä ollenkaan perimätietoa. Jotta tutkimuksessa päästäisiin vielä pidemmälle ja voitaisiin selvittää tarkemmin seidan luonnetta, olisi tehtävä muitakin maaperäanalyysejä. Seidan ajoittaminen vaatiikin sitten laajemmat tutkimukset.

Abstrakt: Jordmånsprover tagna invid seitens fot
Sejten är en form av helig plats för samerna. Etnografen, antropologin, folkloristiken och religionsvetenskapen har under en lång tid varit intresserade av sejterna. En metod för att identifiera sejtar är de arkeologiska. Sommaren 2005 togs fem jordprover från Outakoski vildrenssejte i Sieiddakeäddgi (Seitigäddgi, Seitibakte) i Utsjoki. De höga fosforhalterna i fosforanalysen som gjordes på proverna kan hänvisas till riter vid sejten där man gett offergåvor av organiskt material. På det här sättet kan man med hjälp av jordmånsprover urskilja den sten som använts som sejte ifrån de övriga stenarna.

Lähteet

Painamattomat lähteet

Aho, Matti, 1997. Pyhä paikka saamelaisessa uskontoperinteessä. Inarisaamelaisien pyyntiyhteisöjen toimintaverkoston – pyhät paikat, asuinpaikat, nautinta-alueet ja elinkeinot. Pro gradu-tutk-

ielma. Helsingin yliopisto, Uskontotieteen laitos.

Kirjallisuus

- Carpelan, Christian, 2003. Inarilaisten arkeologiset vaiheet. Inari – Aanaar. Inarin historia jääkaudesta nykypäivään. Toim. Veli-Pekka Lehtola. Oulu.
- Itkonen, T. I. 1948. Suomen lappalaiset vuoteen 1945, osa II. Helsinki.
- Jussila, Timo, Lavento, Mika & Schulz, Hans-Peter, 1989. Maaperän fosforianalyysi arkeologiassa. Helsinki Papers in Archaeology, no 3.
- Paulaharju, Samuli, 1932. Seitoja ja seidan palvontaa. Helsinki.
- Pentikäinen, Juha & Miettinen, Timo, 2003. Pyhän merkkejä kivessä. Helsinki.

Petri Halinen
Kulttuurien tutkimuksen laitos
Arkeologia
PI 59
00014 Helsingin yliopisto
petri.halinen@helsinki.fi

FT Petri Halinen on v. 2006 toiminut vt. lehtorina Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineessa.

Opettaja Sokolovin kivikauden kokoelma Karjalankannakselta

Teemu Mökkönen & Kerkko Nordqvist

Johdanto

Vitalij M. Sokolov on pietarilainen opettaja, jonka pitkäaikaisena harrastuksena on ollut kivikautisten löytöjen etsiminen Karjalankannaksella. Sokolov vieraili samoilla löytöpaikoilla useaan otteeseen vuosikymmenien aikana. Hän tallensi löytönsä löytöpaikan tarkkuudella eritellen myös keräilyvuodet. Sokolov luovutti keräämänsä aineiston syksyllä 2004 Kunstkameran kokoelmiin. Syksyllä 2005 kirjoittajat kävivät pintapuolisesti läpi löytöaineiston hiottuja kiviesineitä lukuun ottamatta. Artikkelissa esitellään lyhyesti Sokolovin keräilytoiminta ja löytöaineisto sekä nostetaan esille muutamia mielenkiintoisimpia löytöjä. Tavoitteena on myös tuoda esiin eroja Karjalankannaksen pohjois- ja eteläosien välillä niin materiaalisen kulttuurin kuin säilyvyydenkin osalta. Eniten palstatilaa valtaa kuitenkin Kanneljärveltä löydetty nuorakeraamisen A-amforan pala.

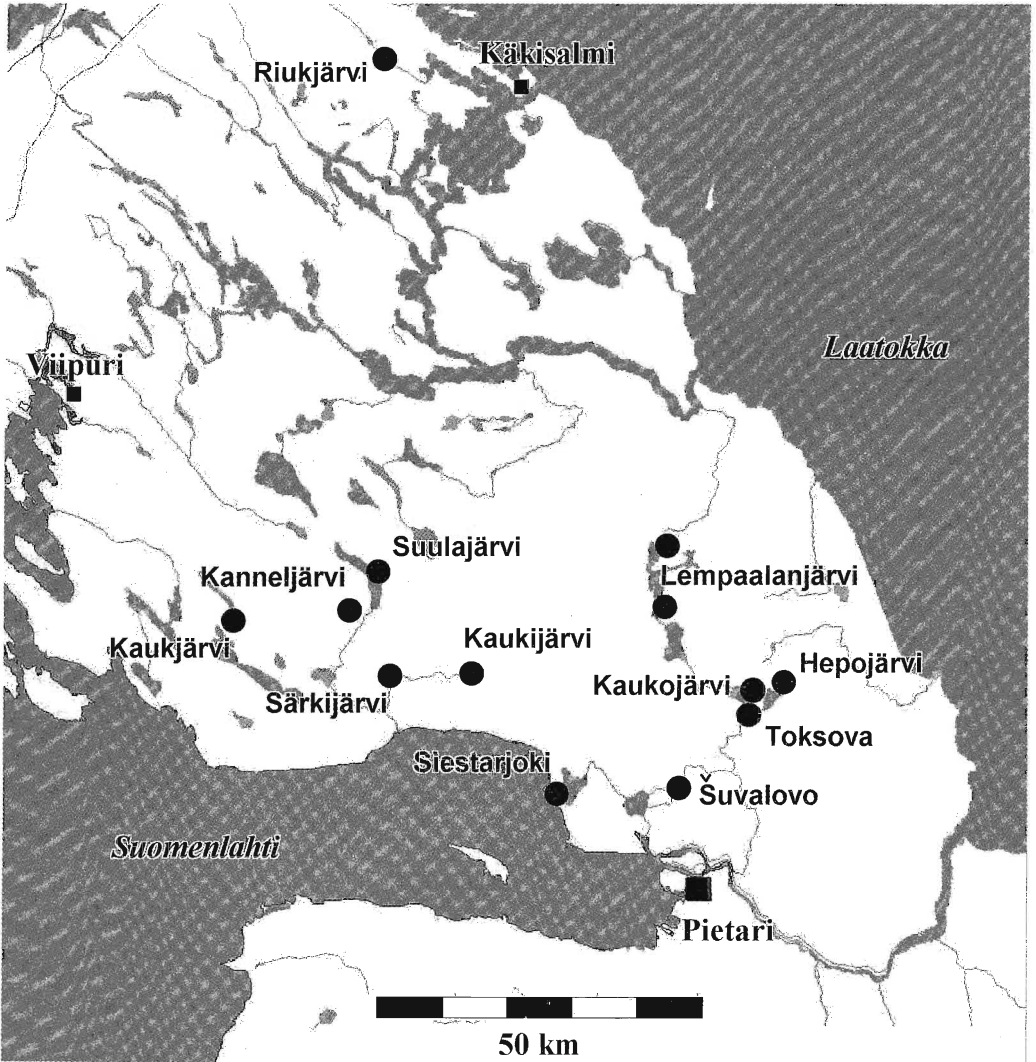
Opettaja Sokolovin keräilijäprofiili

Opettaja Vitalij M. Sokolov on pietarilainen historianopettaja, jonka kivikautisiin löytöihin kohdistunut keräilyharrastus on jatkunut 1960-luvulta 1980-luvulle. Sokolov kiinnostui arkeologiasta osallistuessaan lukuisille arkeologisille kaivauksille. Hän on ollut kaivamassa kivikautta muun muassa V. Ja. Šumkinin

kanssa Kaukolassa 1970-luvulla ja V. I. Timofeevin kanssa Kaliningradissa. Lisäksi hän on osallistunut kaivauksille Ukrainassa ja Kaukasuksella (*pers. comm.* D.V. Gerasimov 6.3.2006). Historianopettajana Sokolov veti myös koululaisille arkeologista kerhoa, jonka tekemien kenttäretkien yhteydessä löydettiin esimerkiksi Hepo-jarven¹ asuinpaikka (Vereščagina 2003:140).

Sokolovin keräilytoiminta keskittyi pääasiassa Karjalankannaksen eteläosiin, mutta löytöaineistoon kuuluu myös runsaasti esineistöä Kaukolan Riukjärven ja Piiskunsalmen alueelta. Kaikki Pohjois-Kannaksen keräilykohteet sijaitsevat entisen Kaukolan kunnan alueella. Ilmeisesti tämä johtuu yleisesti tiedossa olevasta alueen runsaslöytöisyydestä.² Kaukolan runsaat löydöt saivat keräilijän vaivautumaan yli sadan kilometrin päähän Pietarista, vaikka normaalisti harrastusalue rajautui maksimissaan noin seitsemänkymmenen kilometrin päähän kotikaupungin ympäristöön (kuva 1).

Kokoelman löydöt on lajiteltu löytöpaikan ja keräilyvuoden mukaan. Näiden tietojen perusteella on mahdollista rekonstruoida keräilytoiminnan painopisteen muutokset eri aikoina. Sokolov aloitti toimintansa Kaukolassa jo ennestään tunnetulla löytörikkaalla alueella, jossa hän liikkui 1960-luvun puolivälistä

Kuva 1. Sokolovin keräilytoiminnan kohteet Karjalankannaksella. Kartta K. Nordqvist.

1970-luvun puoliväliin. Vasta tämän jälkeen toiminnan painopiste siirtyi Etelä-Kannakselle. Samalla keräilyn luonne muuttui – nyt löytökeräily ei keskittynyt enää ainoastaan tunnetuille asuinpaikoille vaan Sokolov alkoi aktiivisesti etsiä myös uusia asuinpaikkoja. Nämä uudet asuinpaikat sijaitsevat kaikki Pietarin läheisyydessä Etelä-Kannaksella. Etenkin Vladimir I. Timofeev on suorittanut useilla näistä asuinpaikoista arkeologisia

koekaivauksia 1980-luvulla (Gerasimov *et al.* 2003: 8-9; 14-16; 29).

Monet Sokolovin kohteista ovat pelloilla (esim. Kaukolan asuinpaikat), mutta suurin osa löytöpaikoista sijaitsee järvien hiekkaisilla rantamailla. Osa järvenrantakohteista sijaitsee nykyäänkin aivan rantaviivalla tai sen välittömässä läheisyydessä ja näin ollen ovat luonnollisen tai ihmistoiminnan (esim. leiri- ja nuotio-

paikat) aiheuttaman eroosion seurauksena otollisia paikkoja pintapoiminnalle (esim. Kanneljärven ja Hepo-Jarven asuinpaikat).

Keräilijänä Sokolov on poikkeuksellinen. Hän vieraili samoilla kohteilla useina eri vuosina ja keräsi talteen kaiken aineiston iskoksia ja luunmuruja myöten (kuva 2). Löytöaineiston hän tallensi huolellisesti merkitsemällä "löytölaatikoihin" kohteen nimen tai nimenlyhenteen³ ja tavallisesti myös keräysvuoden. Lisäksi hän lajittelee jokaisen kohteen aineiston löytölajeittain – joissain kohteissa jopa kvartsiytimet oli eroteltu muusta isketystä materiaalista omaan laatikkoonsa. Verrattaessa Sokolovin aineistoa Karjalankannaksella 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa toimineiden keräilijöiden keräämiin aineistoihin merkittävin ero on juuri isketyn aineiston ja palaneiden luiden suuri määrä (suomalaisten keräilytoiminnasta ks. Nordqvist 2005; Uino 2003). Keräilijä on selvästi tiennyt tarkkaan mitä hakea.

Sokolovin kokoelma

Kokoelmassa on löytöjä noin kolmeltakymmeneltä löytöpaikalta kahdeltatoista eri alueelta (liite 1, kuva 1). Lisäksi löytöjä on ainakin neljältä tarkemmin paikantamattomalta kohteelta. Ainakin asuinpaikat Lembolovskoe oz. 1-3, Vaskelevo 1, Zalivnoe 1-4, Kanneljärvi 1, Krasavica 1-2 ja Hepo-järvi ovat Sokolovin löytämiä (Gerasimov *et al.* 2003: 8-9, 14-15, 29; Vereščagina 2003). Suurimmat löytöaineistot Sokolov on koonnut Kaukolan Riukjärven alueen eri asuinpaikoil-

Kuva 2. Keräilyretken saalis Kanneljärveltä toukokuussa 1989. Kyseessä on yksi viimeisistä keräilyretkistä. Kokoelman karttuminen on päättynyt kesäkuussa 1989. Kuva T. Mökkönen.

ta, Siestarjoen länsirannan asuinpaikoilta, Toksovasta ja Hepo-Jarveltä. Suuri osa Sokolovin löytöpaikoista on tullut arkeologisen tutkimuksen piiriin nimenomaan hänen keräilytoimintansa kautta. Aineistoon sisältyy löytöjä myös alueilta, joilta ei vielä nykyisinkään tunneta arkeologien todentamia asuinpaikkoja (Kaukijärvi ja Šuvalovo).

Tätä artikkelia varten on käyty päällisin puolin läpi Sokolovin kokoelman keramiikka-, luu- ja isketty kiviaineisto. Materiaalia on runsaasti: erilaisia sanomalehti- ja voimapaperikääröjä, tulitikku-, lääke- ja muita laatikoita ja muovikasseja on yhteensä ainakin seitsemän muuttolaatikollisen verran. Tästä määrästä puuttuvat vielä kokonaan hiotut kiviesineet, joita kokoelmaan kuuluu erittäin runsaasti (*pers. comm.* D.V. Gerasimov 20.9.2005). Kokoelma sisältää karkeasti arvioiden yli 3000 kvartsi-, kivilaji- ja pii-iskosta, -sälettä, -mikrosälettä, -ydintä ja -esinettä, kuten kaapimia ja nuolenkärkiä, sekä muutaman iskukiven. Keramiikkaa

on arviolta myös yli 3000 palaa. Materiaali sisältää varhaiskampakeramiikkaa, tyypillistä kampakeramiikkaa, myöhäiskampakeramiikkaa, asbestisekoitteista kampakeramiikkaa, Kierikin-Pöjlän asbestikeramiikkaa, myöhäisneoliittista orgaanissekoitteista keramiikkaa, nuorakeramiikkaa, tekstiilipainanteista keramiikkaa, joitain paloja rautakautista keramiikkaa sekä runsaasti vaikeasti määriteltäviä paloja. Palanutta luuta on lukuisia purkkeja ja tulitikkuaskeja, ja kokoelmaan sisältyy myös muutama luuesineen pala ja joitain paloja palamatonta luuta ja sarvea. Hiottuja ja muita kiviesineitä ja tällaisten paloja oli läpikäydyssä materiaalissa muiden löytöjen seassa noin 70 kappaletta, hioimia ja hioinkiven paloja yli 150.

Sokolovin kokoelma on luotettava materiaalisena kulttuurin läpileikkauksena. Siinä

Kuva 3. Püesineistöä Hepojärveltä: kaksi säleettä ja mikrosäleäydin. Ytimessä on Sokolovin itsensä tekemä löytöpaikan kertova merkintä. Mittajana 3 cm. Kuva T. Mökkönen.

ovat edustettuina kaikki löytöryhmät, ja ilmeisesti keräilijä on ottanut talteen kaiken näkyvillä olleen löytömateriaalin ilman valikointia. Kaikkien löytöpaikkojen sijainti ei ole tiedossa kuin laajemman alueen tarkkuudella, jolloin ei aina ole mahdollista päätellä miltä läheltä sijaitsevalta tunnetulta kohteelta löydöt ovat peräisin. Tämä ei kuitenkaan ole suuri ongelma, sillä materiaalisena kulttuurin ja ihmistoiminnan intensiteetin tutkimus eri alueilla ei edellytä täysin tarkkaa löytöpaikan tuntemista.

Muutamia mielenkiintoisia löytöjä Sokolovin kokoelmasta

Pintapuolisen tarkastelun perusteella kokoelmasta valittiin joitakin poikkeuksellisia löytöjä lähempää tarkastelua varten. Tarkoituksena oli valita esineitä, joita tunnetaan vain vähän tai ei lainkaan luovutetun Karjalan alueelta. Esineiden kohdalla ei ollut mahdollista viitata kokoelmanumeroihin, koska aineistoa ei ole vielä luetteloitu.

Ensimmäiseksi esitellään asuinpaikka Hepojärvi, joka sijaitsee Etelä-Kannaksella Hepojärvi nimisen järven rannalla. Kohde on löytynyt vuonna 1978 Sokolovin vetämän luokkaretken yhteydessä ja tutkittu samana vuonna kaivauksin (Vereščagina 2003). Kohteen löytöaineisto ajoittuu neoliittiselle kivilaudelle (Ka1, Ka2, kuoppa- kampakeramiikkaa (Vereščagina 2003) ja Ka3:1). Kohteen 14C-ajoitukset ajoittuvat myöhäisneoliittisen ja varhaisneoliittisen kivilauden taiteeseen sekä keski- ja myöhäisneoliittisen kivilauden vaihteeseen (Timofeev *et al.* 2004:95; Vereščagina 2003:149)⁴. Sokolovin keräämässä aineistossa Hepojärveltä on punertavan ja beigen sävyisestä piistä valmistettuja säleitä ja mikrosäleäydin (kuva 3). Kohteen kaiva-

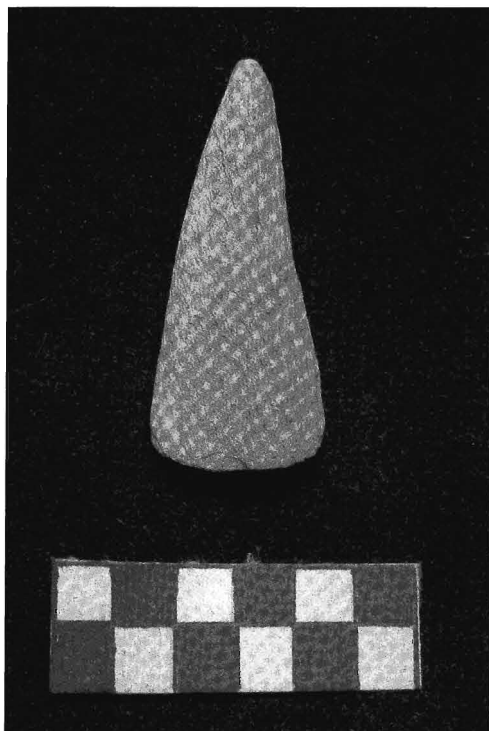
uksissa paikalta löydettiin lisää mikrosäleitä (Vereščagina 2003:150). Suomessa piisäleet ajoitetaan nykyisin yleisesti mesoliittisen kiviakauden alkuun (esim. Jusila *et al.* 2006; Rankama & Kankaanpää 2005; 2006; Takala 2004; ks. myös Hertell & Manninen 2006), mutta Hepojärven tapauksessa muun löytöaineiston valossa myöhäisempi ajoitus tuntuisi luontevimmalta. Kohteen mesoliittisen komponentin olemassaolo on kuitenkin mahdollinen (ks. Vereščagina 2003).

Toinen kokoelman piisäleitä sisältävä aineisto löytyy myös Kannaksen eteläosasta. Sokolovin aineistossa on leveä säleestä retusoitu piiveitsi Šuvalovosta, joka on löytynyt ilmeisesti pienen järven rannalla sijainneelta asuinpaikalta (kuva 4). Alue on nykyään Pietarin esikaupunkia eikä sieltä tunneta arkeologien toteamia asuinpaikkoja (ks. Gerasimov *et al.* 2003). Kyseisen piiveitsen raaka-aine on kellertävänoliivinvihreää piitä, jonka alkuperä on hämärän peitossa. Lähialueilta vihreää piitä löytyy ainakin Virosta,

mutta kyseisen esineen materiaali ei vastaa sitä (*pers. comm.* A. Kriiska 12.1.2006). Toinen lähialue, jonka aineistoissa esiintyy vastaavaa vihreää piitä, on Venäjällä Karjalantasavallassa. Siellä tällaista piitä tunnetaan neoliittisista yhteyksistä (*pers. comm.* A. Kriiska 1.4.2006). Kuten Hepojärven kohdalla todettiin, piisäleet ajoitetaan usein mesoliittisen kiviakauden alkuun. Šuvalovon säleveys on kuitenkin suhteellisen leveä (17 mm) eikä sen ajoittuminen mesoliittiseksi ole itsestään selvää⁵. Vastaavanlaisia säleitä tunnetaan myös sotakirveskulttuureihin liittyvien ryhmien piiristä ainakin Ukrainasta Baltiaan ja Tanskaan ulottuvalta alueelta (mm. Butrimas 1992; Ebbesen 1997:80; Jaanits *et al.* 1982:104-105; Loze 1992; Mallory 1989:202; Popelka 1992; Siemen 1997:212). Suomesta nuorakeraamiseen kulttuuriin liittyviä säleveysiä ei tunneta. Muu Šuvalovon löytöaineisto koostuu yhdestä suiponsoikeasta tummanharmaasta piikärjestä, joka vertautuu lähinnä tyyppillisen kampakeramiikan aikaisiin piikärkiin, sekä palamattomasta sarvi- ja luumateriaalista.

Kuva 4. Piikärki, retusoitu piisäle ja kaksi sarviesineen katkelmaa Šuvalovosta. Löytöalue on nykyisin Pietarin esikaupunkia eikä alueelta tunneta yhtään kiviakautista kohdetta. Mittajana 3 cm. Kuva T. Mökkönen.

Kuva 5. Luutaltta Siestarjoelta kohteesta Sestrorečkij razliv 8 (Tarhovka). Mittajana 3 cm. Kuva T. Mökkönen.

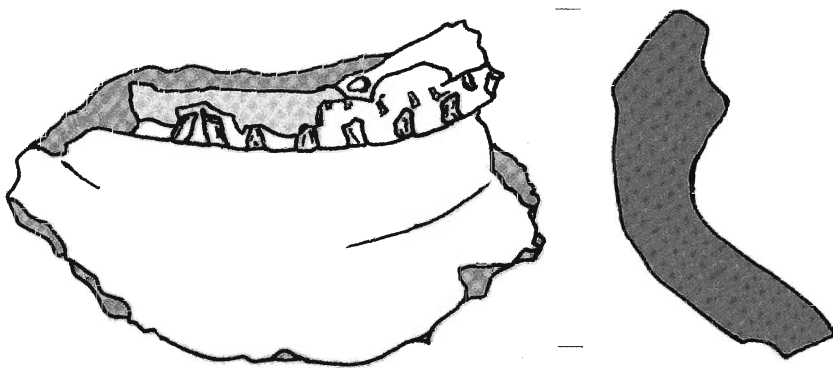
Kokoelmasta löytyy palamatonta luuaineistoa myös Siestarjoelta, Suomen ja Venäjän entisen rajajoen läheisyydestä. Alueella on suuri, matala kannaksen Suomenlahdesta erottama järvi (Sestrorečkij razliv). Järven alueelta tunnetaan kymmenen asuinpaikkaa, joita on tutkittu arkeologisesti 1900-luvun alusta lähtien (Gerasimov *et al.* 2003:6-7). Asuinpaikalta Sestrorečkij razliv 8, Tarhovka, on Sokolovin aineistossa pieni luutaltta (kuva 5). Kohteen muu keräilylöytöaineisto koostuu tyypillisestä kampakeramiikasta ja myöhäisneoliittisesta keramiikasta. Luutaltta, yhdessä edellisessä kappaleessa mainittujen sarvi- ja luuesineiden ohella, kertoo huomattavista säilyvyseroista verrattuna Karjalankannaksen pohjoisosiin.

A-amfora Kanneljärveltä

Kokoelman yhtenä kohokohtana on pidettävä Kanneljärven lounaisrannalta löytynyttä nuorakeraamisen amforan reunapalaa (kuva 6). Amfora on ilmeisesti löytynyt Sokolovin löytämältä asuinpaikalta Kanneljärvi 1. Timofeev on kaivanut vuonna 1984 Kanneljärven asuinpaikoilla Kanneljärvi 1 ja 2. Asuinpaikan 1 kaivauksissa löydetty aineisto on tyyppillistä kampakeramiikkaa, asuinpaikan 2 aineisto ajoittuu myöhäisneoliittiseksi ja varhaismetallikaudelle (Gerasimov *et al.* 2003:15-16; Timofeev *et al.* 2004:95, 98)⁶. Sokolovin kokoelmassa kohteelta on myös paljon keramiikkaa, jonka luokittelu ainakaan suomalaisten typologioiden pohjalta ei ole mielekästä. Kanneljärven asuinpaikoilta ei tällä hetkellä tunneta amforan lisäksi muuta nuorakeraamista materiaalia.

Kanneljärven amforan tekee erityisen mielenkiintoiseksi kyseisen amforatyyppin ajoitus ja levintä. Kyseessä on ns. A-amfora, joka kuuluu nuorakeramiikan varhaisimpaan, yleiseurooppalaiseen horisonttiin, jota kutsutaan yleisesti nuorakeramiikan A-horisontiksi. A-amforojen levinnän ydinalue on Keski-Euroopassa, Saksassa, mutta joitakin tunnetaan myös idempää sekä Itämeren eteläosan piiristä, Pohjois-Puolasta, Liettuasta ja Latviasta (Buchvaldek 1986:130, Abb.1). Vanhimmat amforat ajoitetaan tavallisesti aivan nuorakeraamisen kulttuurin alkuun, noin vuoden 3200 tienoille (esim. Edgren 1999; Mallory 1997).

Kyseinen amforan reunapala on vahvasti profiloidun astian suusta, kooltaan noin 75x55x12 mm, väriltään vaaleanruskeanharmaa, hiekkasekoitteinen ja poltoltaan tasainen. Koristelu koostuu reunapak-sunnoksessa olevista kahdesta painanne-rivistä, joskin valitettavasti suuri osa reu-

Kuva 6. Nuorakeraamisen amforan reunapala Kanneljärveltä. Mittajana 3 cm. Kuva T. Mökkönen. Piirros K. Nordqvist.

nalistaa on rapautunut pois. Muuten pala on koristelematon. Reunapaksunnoksen koristelu vastaa Askolan Honkaniemestä löydetyn amforan reunan koristelua (ks. Luho 1964). Koristelulle löytyy vastineita Pohjois-Saksasta (Buchvaldek 1986:137, Abb. 5) ja reunan profiilille lähes identtinen vastine Baltian pohjoisimmasta amforalöydöstä Latviasta Riianlahden eteläpuolelta asuinpaikalta Abora 1 (Buchvaldek 1986:130, Abb.1; Loze 1992:317, Fig. 2).

Nyt Karjalankannakselta löydetty amfora on merkittävä lisä A-horisontin löytöjen pohjoiseen levintään. Suomesta vastaavia A-amforoita tunnetaan ainoastaan

kahdesta löytöpaikasta, edellä mainitusta Askolan Honkaniemestä (Luho 1964) ja Siuntion Dalamalmista (Edgren 1970:81-82). Nämä ovat kyseisen esinetyypin pohjoisimmat löytöpaikat. Suomesta löydetty amforat muistuttavat eniten Itämeren eteläosasta tunnettua aineistoa. Levintä on mielenkiintoinen, sillä Suomenlahden pohjoisrannalta tunnettujen A-amfroiden määrä on yhtä suuri kuin koko Baltiasta tunnettujen A-horisontin amfroiden määrä (ks. Buchvaldek 1986:130, Abb.1). Myös muu nuorakeramiikan A-horisonttiin liitettävä löytöaineisto - mannermaiset vasarakirveet, vulstikoristeiset astiat, nuorakoristeiset pikarit, savilusikat ja pienoiskirveet (Ed-

gren 1999:287) – on Suomessa runsaampaa kuin Baltiassa (Edgren 1993:96). Tämän voi ajatella osoittavan vasarakirveskulttuurin nopeaa leviämistä suoraan Suomenlahden alueelle pääasiassa ohi Baltian (vrt. Edgren 1993:96; 1999:291). Ajatus ei ole mahdoton, sillä tuskin Suomenlahteakaan on härkävankkureilla ylitetty.

Nuorakeramiikan A-horisontin kulttuurivaikutus ulottui alkuvaiheessa Suomessa huomattavasti laajemmalle alueelle, kuin mihin nuorakeramiikan kulttuurin vaikutus myöhemmin vakiintui (Carpelan 2004:59). Karjalankannaksella nuorakeramiikan löytöjen painopiste on Kätkälän ja Koiviston välisen linjan pohjoispuolella, pääosin rannikkoalueella mutta myös Vuoksenlaaksossa (Huurre 2003:236). Kanneljärven amfora kuuluu Kannaksen eteläisimpiin nuorakeramiisiin löytöpaikkoihin. Toinen eteläinen löytö on viereisestä kunnasta, Uudenkirkon Kaukjärven Kelosenniemen (Kamenka 1) asuinpaikalta, josta on löydetty piirtokoristeista nuorakeramiikkaa (Huurre 2003:156, 232, 234). Tällä hetkellä nuorakeramiikan levintä Karjalankannaksella noudattelee karkeasti Suomen ja Venäjän Tarton rauhassa määriteltyä rajalinjaa. Venäjän puolelta nuorakeramiikkaa ei tiedäksemme tunneta.

Karjalankannas on Euroopan mittakaavassa nuorakeramiikan äärimmäisellä koillisrajalla. Amfora Kannaksen muiden A-horisonttiin kuuluvien löytöjen kanssa nostavat esiin kysymyksen kulttuurin tulosuunnasta. Vaihtoehtoina ovat kaiketi Suomi, Baltia, Luoteis-Venäjän jokireitit tai suhteellisen suora meriyhteys Itämeren eteläosasta. Baltian pohjoisosien nuorakeramiiset radiohiiliajoitukset ovat huomattavasti Suomen radiohiiliajoituksia nuorempia (ks. Kriiska 2001; Carpelan 2004:48-49), joten Viron suunta ei

tunnu varteenotettavimmalta vaihtoehdolta. Kaakkoista tulosuuntaakaan ei voi täysin hylätä, sillä Baltian itäosien ja Luoteis-Venäjän länsiosien tutkimustilanne nuorakeramiikan osalta on heikko. Nuorakeramiikan leviäminen Kannakselle Suomen kautta tai suoremman meriyhteyden kautta on A-amforoiden levinnän perusteella myös mahdollinen. Kysymys nuorakeramiikan leviämisestä Kannakselle vaatisi kuitenkin laajempia jatkotutkimuksia.

Lopuksi

Opettaja Sokolovin kokoelma olisi kokonaisuudessaan huomattavasti laajemman tutkielman arvoinen. Tämän artikkelin tarkoituksena oli nostaa esiin paitsi kyseisen keräilijän toimintaa, myös esitellä mielenkiintoisimpia löytöjä ja välittää eteenpäin niiden herättämiä ajatuksia. Keskeinen ajatus oli myös osoittaa, kuinka suuria eroja Karjalankannaksen pohjois- ja eteläosien välillä on sekä esineistön että säilymisolosuhteiden kannalta. Ne osoittavat paitsi merkittävän geologisen rajan vaikutusta, myös todellista eroa Kannaksen pohjois- ja eteläosien materiaalsen kulttuurin kehityksessä. Tämä koskee etenkin keramiikkaa. Nämä suuret erot kyseessä olevan suhteellisen pienen alueen sisällä on asia, joka tulevassa tutkimuksessa on syytä ottaa nykyistä paremmin huomioon.

Kiitokset

Kokoelman läpikäyminen oli mahdollista Helsingin yliopiston arkeologian laitoksen Kaukola-Räisälä -projektin jälkitöiden yhteydessä Pietarissa syyskuussa 2005. Kiitokset myös arkeologi Dmitrij V. Gerasimoville, joka antoi materiaalin tutkittavaksemme sekä suostumuksen sen julkaisemiseen. Lopuksi kiitos lisensiaatti

Christian Carpelanille ensioletusten vahvistamisesta nuorakeraamisen amforan suhteen.

Abstarkt: *Lärare Sokolovs stenålderssamling från Karelska näset*

Vitalij M. Sokolov är en lärare från St. Petersburg vars långtida intresse har varit att leta efter stenåldersföremål på Karelska näset. Sokolov besökte samma platser under flera årtionden. Han dokumenterade fyndplatserna och skrev också ned insamlingsåren. Sokolov överlämnade hösten 2004 sitt inskaffade material till samlingarna i Kunstkamera. De största fyndmaterialen härstammar från trakterna kring Kaukola Riukjärvi, boplatserna vid Siestarjokis västra strand, Toksova samt Hepo-Järvi. Samlingen innehåller uppskattningsvis över 3000 avslag av kvarts-, stenart- och flinta, -spån, mikrospån, -kärnor och -föremål. I materialet ingår också uppskattningsvis över 3000 bitar keramik. Det finns flera burkar och tändsticksaskar bränt benmaterial och dessutom ett par stycken fragmentariska benföremål samt några bitar obränt ben och horn. I det genomgångna materialet hittades 70 stycken slipade stenföremål eller bitar av dem och andra stenföremål. Över 150 brynen och fragment fanns även med bland materialet. Höjdpunkten i samlingen är en kantbit till en snörkeramisk A-amfora som hittats på sydvästra stranden av Kanneljärvi.

Lähteet

Suulliset tiedonannot

Dmitrij V. Gerasimov, M.A., arkeologi, Kunstkamera-museo, Pietari.

Aivar Kriiska, PhD., arkeologian dosentti, Tarton yliopisto.

Oula Seitsonen, FM, arkeologi, Helsingin yliopisto.

Painattomat lähteet

Nordqvist, Kerkko 2005: Picked Up on the Fields. A Study on the History, Contents and Representativity of Stone Age Finds from Kaukola and Räisälä Parishes. Pro-gradu -tutkielma. Helsingin yliopisto, Arkeologian oppiaine.

Kirjallisuus

Buchvaldek, Miroslav 1986: Zum gemeineuropäischen Horizont der Schnurkeramik. *Præhistorische Zeitschrift* 61:2. s.129-151.

Butrimas, Adomas 1992: Corded Pottery Culture graves from Lithuania. *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. Schnurkeramik-symposium 1990. Præhistorica XIX.* s.307-311.

Carpelan, Christian 2004: Corded Ware Culture in Northern Finland. *Early in the North, vol 5. Iskos 13.* s.47-62.

Ebbesen, Klaus 1997: Der Beginn der Streitaxtzeit. Teoksessa Siemen, Palle (toim.) *Early Corded Ware Culture. The A-Horizon – fiction or fact?.* Arkæologiske Rapporter nr. 2. Esbjerg. p.75-91.

Edgren, Torsten 1970: Studier över den snörkeramiska kulturens keramik i Finland. *Suomen Muinaismuistoyhdistyksen Aikakauskirja* 72. 127 s.

Edgren, Torsten 1993. Den Förhistoriska tiden. *Finlands historia* 1. Ekenäs. s.11-270.

Edgren, Torsten 1999: Käännekohtia Suomen kivikaudessa. Teoksessa Fogelberg, Paul (toim.) *Pohjan poluilla. Suomalaisen juuret nykytutkimuksen mukaan. Bidrag till kännedom av Finlands natur och folk* 153. s.281-293.

Gerasimov, D.V., Lisicyan, S.N., Timofeev, V.I. 2003: Materialy k arheologičeskoj karte Karel'skogo perešejka (Leningradskaja oblast'). *Pamjatniki kamenogo veka i perioda rannego metalla. Sankt-Peterburg.* 68 s.

Hertell, Esa & Manninen, Mikael 2006: Liisiä tietoihin Pohjois-Karjalan säleistä ja säle-esineistöä. *Muinaistutkija* 1/2006. s. 38-48.

Huurre, Matti 2003: Viipurin läänin kivikausi. Teoksessa Saarnisto, Matti (toim.) *Karjalan Synty. Viipurin läänin historia I.* Jyväskylä. s.149-244.

Jaanits, L., Laul, S., Lõugas, V. & Tõnisson, E. 1982: *Eesti esiajalugu.* Tallinn. 461 s.

- Jussila, Timo, Kriiska, Aivar & Rostedt, Tapani 2006: Varhaismesoliittisesta asutuksesta Koillis-Savossa – alustavia tuloksia Juankosken Akonpohjan Helvetinhaudanpuron asuinpaikan kiviaineistosta. Teoksessa Mökkönen, Teemu & Pesonen, Petro (toim.) *Arkeologipäivät 2005*. s.50-61.
- Kriiska, Aivar 2001: The chronology of the Estonian Stone Age. *Stone Age Settlement and Economic Processes in the Estonian Coastal Area and Islands*. Helsinki.
- Loze, Ilze 1992: Corded Pottery Culture in Latvia. *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. Schnurkeramik-symposium 1990. Praehistorica XIX*. s.313-320
- Luhu, Ville 1964: Eine Amphore. *Finskt Museum LXX*, 1963. s.5-12.
- Mallory, J.P. 1989: *In Search of the Indo-Europeans. Language, Archaeology and Myth*. London. 288 pp.
- Mallory, J.P. 1997: Corded Ware Culture. Teoksessa Mallory, J.P. & Adams, D.Q. (toim.) *Encyclopedia of Indo-European Culture*. London. p.127-128.
- Pankrušev, G.A. 1978: *Mezolit i neolit Karelii 2. Neolit*. Leningrad. 111 s. 48 kuvasivua.
- Pankrušev, G.A. 1994: *Karjalan mesoliittinen ja neoliittinen kausi 1. Mesoliittinen kausi*. Helsinki. 122 s. 26 kuvasivua.
- Popelka, Miroslav 1992: Chipped stone industry of the Bohemian Corded-ware culture. *Die kontinentaleuropäischen Gruppen der Kultur mit Schnurkeramik. Schnurkeramik-symposium 1990. Praehistorica XIX*. s.89-94.
- Rankama, Tuija & Kankaanpää, Jarmo 2005: History and prehistory of Lake Vetsijärvi. Teoksessa **Ojala, Antti E. K. (toim.)** Quaternary studies in the northern and Arctic regions in Finland: Proceedings of the workshop organized within the Finnish National Committee for Quaternary Research (INQUA) Kilpisjärvi Biological Station, Finland, January 13-14th 2005. *Geological Survey of Finland, Special Paper*, 40. p.113-121.
- Rankama, Tuija & Kankaanpää, Jarmo 2006: Säleitä ja säletekniikkaa Utsjoen Vetsijärveltä. Teoksessa Mökkönen, Teemu & Pesonen, Petro (toim.) *Arkeologipäivät 2005*. s.118-131.
- Siemen, Palle 1997: Probleme der älteren jütische Einzelgrabkultur. Teoksessa Siemen, Palle (toim.) *Early Corded Ware Culture. The A-Horizon – fiction or fact?*. *Arkæologiske Rapport nr. 2*. Esbjerg. p.199-219.
- Takala, Hannu 2004: *The Ristola Site in Lahti and the Earliest Postglacial Settlement of South Finland*. Jyväskylä. 205 p.
- Timofeev, V.I., Zaitseva, G.I., Lavento, M., Dolukhanov, P. & Halinen, P. 2004: The Radiocarbon datings of the Stone Age – Early Metal Period on the Karelian Isthmus. *Geochronometria* Vol. 23. p.93-99.
- Uino, Pirjo 2003: Karjalan arkeologiaa 150 vuotta. Teoksessa Saarnisto, Matti (toim.) *Karjalan Synty. Viipurin läänin historia I*. Jyväskylä. s.117-150.
- Vereščagina, I.V. 2003: Poselenie Hepo-jarvi v južnoi časti Karel'skogo perešejka. Teoksessa Timofeev, V.I. & Sinicyna, G.V. (toim.) *Neolit – èneolit Juga i neolit Severa Vostočnoj Evropy*. Sankt-Peterburg. s.140-151.

teemu.mokkonen@helsinki.fi
kerkko.nordqvist@helsinki.fi

Helsingin yliopisto
Kulttuurien tutkimuksen laitos
Arkeologian oppiaine
PL 59
00014 Helsingin yliopisto.

FM Teemu Mökkönen valmistelee väitöskirjaa Helsingin yliopistolla Muinais-Saimaan ja Karjalankannaksen kivikaudesta.
FM Kerkko Nordqvist tutkii Karjalankannaksen kivikauden kysymyksiä.

Viitteet

- 1 Artikkelissa kohteiden nimistä käytetään translitteroituja venäläisiä kirjoitusasuja, esim. Hepo-Jarvi = Hepojärvi. Yleisten paikannimien kohdalla käytetään suomalaisia nimiä, jos sellainen on olemassa.
- 2 Kaukolan alueen löytörikkkaus on jopa venäläisten poliisien tiedossa. Kesällä 2005 Karjalankannaksen keskiosissa sijaitsevan entisen Pyhäjärven alueen inventoinnin yhteydessä tavattu paikallispoliisi ihmetteli tutkimusalueen valintaa, ja suositteli siirtymään kivikauden löydöiltään rikkaammalle alueelle, eli Kaukolaan (pers. comm. O. Seitsonen 20.9.2005).
- 3 Löytöaineiston tallentamisessa käytetyt löytöpaikkojen nimien lyhenteet ovat välillä ongelmallisia, minkä takia kaikista löydöistä ei ole mahdollista sanoa miltä toisiaan lähellä sijaitsevalta asuinpaikalta ne ovat peräisin.
- 4 Hepo-Jarven radiohiiliajoitukset Le-1408 4020±70, Le-1409 4100±60, Le-1411 6380±60 ja Le-1412 6480±60 (Timofeev et al. 2004:95, Vereščagina 2003:149).
- 5 Itä-Euroopan mesoliittisten asuinpaikkojen säletuotanto on tähdännyt pääosin lyhyiden ja kapeiden säleiden tuottamiseen, mutta tästäkin on poikkeuksia. Esimerkiksi Äänisen Peurasaaren ja Äänisen kaakkoispuolen mesoliittisilta kohteilta tunnetaan pitkistä ja leveistä säleistä tehtyä esineistöä (Hertell & Manninen 2006:40-41 viitteineen). Karjalantasavallan alueella leveitä piisäileitä löytyy sekä mesoliittisista että neoliittisista yhteyksistä (Pankrušev 1978; 1994).
- 6 Kanneljarvi 2 radiohiiliajoitukset Le-2549 3890±40 ja Le-2550 3500±40 (Timofeev et al. 2004:95).

Liite 1

Sokolovin kokoelman löytöpaikat

Syksyllä 2005 läpikäydyssä materiaalis- sa oli löytöjä noin 30 löytöpaikalta 12 eri alueella:

1. Hepojärvi (oz. Hepojarvi), asuin- paikka Hepo-Jarvi, myös mahdollisesti erillinen kvartsilöytöpaikka
2. Kanneljärvi (oz. Kannel'jarvi), asuin- paikka Kanneljarvi 1 (alueella myös kak- si muuta kohdetta, Kanneljarvi 2-3)
3. Kaukijärvi (oz. Bol. Simaginskoe), alueella ei ole tunnettuja asuinpaikkoja
4. Kaukjärvi (oz. Krasavica), asuinpai- kat Krasavica 1 ja 2
5. Kaukojärvi (oz. Kavgolovskoe), asuinpaikka Kavgolovo, mahdollisesti toinenkin löytöpaikka
6. Kaukola (Sevast'janovo), ainakin 17 löytöpaikkaa: Sevast'janovo 1, 2, 3, 4, 5, 8, 10, 11, 12, 13, 15, 16, 18, 19, 25, 26 ja 30
7. Lempaalanjärvi (oz. Lembolovskoe), asuinpaikat Lembolovskoe oz. 1, 2 ja 3 sekä Vaskelovo 1
8. Raivola (Roščino, oz. Zalivnoe [Sär- kijärvi]), asuinpaikat Zalivnoe 1, 2, 3 ja 4 sekä Kotlovinnoe
9. Šuvalovo (Šuvalovo), alueella ei ole tunnettuja asuinpaikkoja

10. Siestarjoki (Sestorečkij razliv), asuinpaikat Sestorečkij razliv 8 (Tarhovka, Tarhovskaja kosa), Sestorečkij razliv 9 (Glinjanyj ručej) ja Sestorečkij razliv 10 (Sosnovaja gora) (alueella yhteensä 10 asuinpaikkaa, Sestorečkij razliv 1-10)

11. Suulajärvi (oz. Nahimovskoe), tarkka löytöpaikka ei tiedossa (mahdollisesti myöhemmin löydetyiltä asuinpaikoilta Ovsjanoe 1 ja 2)

12. Toksova (Toksovo), asuinpaikka Toksovo, mahdollisesti useammaltakin löytöpaikalta

Stratigrafinen työkalu Matrix Builder Turun kaupunginkirjaston tontin kaivauksissa

Tapani Tuovinen

Johdanto

Kaupunkiarkeologisissa kaivauksissa stratigrafinen havaintoaineisto pyrkii karkaamaan käsistä stratigrafisten yksiköiden ja suhteiden lukumäärän kasvaessa moniin satoihin. Yksikkökirjanpito laajenee kaivauksen alkuvaiheen jälkeen niin, että kokonaiskuvaa stratifikaatiosta on vaikea pitää yllä ilman ajantasaista matriisia. Monestakin syystä on kuitenkin perusteltua pinnistää kokonaiskuvan säilyttämiseksi. Ensinnäkin; syistä vähäisin ei ole pelastuskaivausten kustannukset, jotka kasaavat paineita kaivausteknisiin ratkaisuihin. Kun joudutaan harkitsemaan pelastuskaivaukselle ominaisia pragmaattisia ratkaisuja, resurssien kohdistamista muuttuneessa tilanteessa tai asettamaan vastakkain vaihtoehtoisia ratkaisuja, yritetään samalla pelastaa niin paljon informaatiota kuin mahdollista. Tällaisessa tilanteessa reaaliaikaisesta stratigrafisesta kokonaiskuvasta on olennaista apua. Tutkittavasta kokonaisuudesta ymmärretään jo aika paljon, kun ymmärretään sen stratifikaatio.

Toisaalta stratigrafisen aineiston nopea tallennus helpottaa mahdollisten virheidensä ja puutteiden etsimistä siinä vaiheessa, kun kaivaus on vielä auki ja havaintoja ja tulkintoja on mahdollista täydentää. Matriisin avulla on helppo paikallistaa

esimerkiksi katkenneet ja vaillinaiset sekvenssit. Ne liittyvät usein paaluihin, jotka jo luonteensa puolesta ovat eräänlaisia stratigrafisia häiriköitä. Samalla tavalla matriisista hahmottuvat myös ajoittamisen kannalta tärkeät stratigrafiset solmukohdat. Kaivauksen jälkeen ei enää voi saada autenttista havaintotietoa stratifikaatiosta, joten aineiston mielekäs laadunvalvonta edellyttää käytännössä likimain reaaliaikaista aineiston tallentamista ja tulkintaa.

Nämä seikat olivat kaivaustyöryhmän mielessä sen aloitellessa Turun maakuntamuseon kaupunkiarkeologista pelastuskaivauksia Turun kaupunginkirjaston tontilla keväällä 2003 (Tuovinen 2003). Kaivaustyössä pyrittiin refleksiiviseen työtapaan, ja stratigrafisia havaintoja matriiseineen ylläpidettiin ajantasaisina kaivauksen kestäessä. Stratigrafisia yksiköjä kirjattiin 523 ja suhteita 2207. Tarvittavia tietokoneohjelmia markkinoilla oli Technische Universität Wienin *ArchEd*, alun perin Rheinisches Landesmuseumissa Bonnissa kehitetty *BASP* ja sen seuraaja *Stratify* (Herzog 2004) sekä espanjalaisen Proleg-yhtiön tuotteet *MatrixBuilder* ja *StratiGraf*. Vertailujen jälkeen päädyttiin ottamaan kaivaustyöryhmän käyttöön *MatrixBuilder*, joka tarjoaa tarvittavat stratigrafiset tietorakenteet, mutta ei montakaan turhaa ominaisuutta.

Havaintojen taivuttaminen joukko-oppiin

Mahdolliset tavat järjestää tietoja perustuvat stratigrafisiin tietorakenteisiin. Perussääntö on luonnollisesti, että stratigrafiaohjelman on osattava järjestää stratigrafiset yksiköt stratigrafisten suhteiden määräämään keskinäiseen ikäjärjestykseen eli joukko-opin termein: osittain järjestetyksi joukoksi. Niiltä osin kuin yksikköjen keskinäisistä kontakteista voidaan päätellä yksikköjen keskinäiset ikäjärjestykset, stratigrafiset suhteet ovat yksikäsitteiset ja matriisiin piirtäminen on triviaali tehtävä niiltä osin kuin on kysymys pelkästään osittain järjestetyn joukon alkioiden yhdistämisestä toisiinsa. Kokonaan toinen ja ei-triviaali tehtävä on saada matriisi visuaalisesti lukukelpoiseksi.

Kenttäkäytännön arjessa yksikköjen väliset ikäjärjestykset jäävät kuitenkin toisinaan epävarmoiksi. Näin voi käydä esimerkiksi silloin, kun havaituista kontakteista ei saada määritetyksi ikäjärjestyistä tai kaivamisen edetessä stratifikaatiosta tulee esiin aiempaa vaikeammin ymmärrettäviä yksityiskohtia. Absoluuttiset ajoitukset voivat varomattomasti tulkituina saada aikaan näennäisiä ristiriitaisuuksia ja tehdä intuitiivisesti vaikeaksi hyväksyä stratigrafisen ikäjärjestyksen looginen ensisijaisuus.

Turun kaupunginkirjaston kaivauksen yhteydessä jouduttiinkin käytännön tasolla miettimään ja ottamaan kantaa kysymyksiin, jotka koskivat (1) ryhmittelyä, (2) absoluuttisia ajoituksia ja (3) virheenkorjauksen kuvaamista tietokannassa.

(1) *Ryhmittely*. Yksiköt ovat jakamattomia, mutta niitä voidaan ja on mielekästä yhdistää ryhmiksi muokattaessa aineis-

toa eriasteisiksi ylemmän tason konstruktioiksi aliryhmistä ja ryhmistä aina maankäyttödiagrammiin. Ryhmittelyssä yhdistetään ja yleistetään stratigrafista havaintotietoa ja luovutaan yksityiskohdista sitä enemmän, mitä pitemmälle ryhmittelyssä mennään. Ikäjärjestykset osittain järjestetyssä joukossa säilyvät pääosin tai ovat ainakin palautettavissa muodostettaessa aliryhmiä, koska yhdistettäviksi tulevat vain yksiköt koherenteissa sekvensseissä (Shepherd 1993; Emery 1993), joissa yksiköt muodostavat epäredundantteja stratigrafisia suhteita ainoastaan keskenään. Ei ole kuitenkaan mitään loogista tai empiiristä syytä olettaa, että kaksi yksikköä samassa koherentissa sekvenssissä kuuluisi yhteen ensisijaisemmin kuin jotkin muut stratigrafisesti läheiset yksiköt (Roskams 2002: 258–259).

Käytännössä yksityiskohtia häviää, stratigrafinen informaatio vähenee ja tulokinnan merkitys lisääntyy stratigrafista tietoa paketoitaessa. Loogisella ja graafisella tavalla, jolla stratigrafiaohjelma rakentaa ryhmittelyt, on merkitystä tässä yhteydessä. Olisi toivottavaa, että stratigrafiaohjelmat tukisivat erilaisia ryhmittelytapoja, hierarkioita ja käyttäjän määrittelemiä sääntöjä.

(2) *Absoluuttiset ajoitukset*. Stratigrafisista havainnoista tehdyt johtopäätökset saavat aikaan yksikköjen järjestäytymisen osittain järjestetyksi joukoksi, jossa sekvenssiin kuuluvat parittaiset ikäjärjestykset ovat tunnettuja. Ei ole erityisen harvinaista, että absoluuttinen ajoitus ensi katsomalta näyttää asettuvan ristiriitaan stratigrafisista suhteista seuraavan ikäjärjestyksen kanssa. Taustalla voi olla intruusio tai residuaalinen löytö, mutta usein ajoitukseen itseensä liittyvä käytännön ongelma, joka liittyy ikäyksen kohdistumiseen tai sen tarkkuuteen.

Jos saatu dendrokronologinen ajoitus, raha-ajoitus tai muu absoluuttinen iänmääritys näyttää aiheuttavan ristiriidan stratigrafisen ikäjärjestyksen kanssa, ratkaisua on ensiksi syytä etsiä ajoitetun näytteen tai artefaktin ja sitä vastaavan stratigrafisen yksikön välisestä suhteesta – siitä, kohdistuuko ajoitus tosiasiallisesti ajoitettavaan yksikköön, millainen muodostumisprosessi ja elinkaari yksiköllä oli. Artefakti on voinut muodostumisprosessissa joutua iäkkäämpään kulttuurikerrokseen esimerkiksi eliöiden toiminnan takia tai se voi esiintyä residuaalina nuoremmissa kulttuurikerroksissa (Brown 1995). Kyse voi myös olla erheellisestä kontaktin tulkinnasta.

Useimmiten ongelma kuitenkin syntyy, kun typologisista ajoituksista yritetään puristaa irti kaikki mahdollinen kiinnittämättä huomiota typologisten ajoitusten epätarkkuuteen. Oletetaan artefaktityypin esiintymisperiodia koskeva vakiintunut sääntö, joka on saatu yleistämällä artefaktityypin ajoitetuista esiintymiskonteksteista jossakin muualla, kuten artefaktityypin tuotantoalueella. Sääntöä sovelletaan stratigrafisen yksikön ajoitukseen tyypillisesti silloin kun kyseiseen tyyppiin kuuluva artefakti löydetään kulttuurikerroksesta. Ensimmäinen ongelma syntyy skaalan vaihdosta; siitä, että yleistettyä deduktiivista sääntöä, jonka mukaan kerroksen käyttöperiodin pitäisi olla saman kuin artefaktityypin käyttöperiodin, sovelletaan yksityiskohittaiseen löytökontekstiin, jossa kronologian pitäisi rakentua tapauskohtaisesta induktiivisesta ajattelusta. Oikeastaan voi sanoa, että tämänkaltaisessa ikäämisessä on uskottava vahvasti siihen, että ne ihmiset, joista olemme kiinnostuneita ja joista tiedämme loppujen lopuksi niin kovin vähän, toimivat meidän olettamallamme tavalla ja käyttivät esineitään oletetun periodin ajan. Esimerkiksi keskiajan

Turun asukkaat olisivat siis käyttäneet tiettyä keramiikkaa saman periodin ajan kuin Saksassa tai Hollannissa ja tiettyä lasia kuten Böömissä.

Toinen ongelma liittyy typologisiin käyttöperiodeihin, jotka väljähtyvät usein niin pitkiksi ja epämääräisiksi, että ne eivät ole mielekkäässä suhteessa stratigrafisiin havaintoihin yksiköiden keskinäisistä ikäjärjestyksistä. Jos meillä on artefaktityyppi, jota käytettiin 200 vuoden ajan, ja jos tuon ajan kuluessa annetussa paikassa kerrostui 100 stratigrafista yksikköä, kyseiseen tyyppiin kuuluvien artefaktien esiintyminen kulttuurikerroksissa ei tuo olennaista uutta stratigrafisesti tunnettuihin ikäjärjestyksiin eikä tarjoa sanottavaa apua yksikköjen absoluuttiseen ajoittamiseenkaan. Vertailkaamme kerrosta *A*, jonka löytöihin sisältyy ajanjaksolle AD 1475–1550 ajoittuva artefaktityyppi $E_{A'}$ sen alla olevaan kerrokseen *B*, jonka löytöihin sisältyy ajanjaksolle AD 1450–1500 ajoittuva artefaktityyppi E_B . Typologiset ajoitukset tekevät mahdolliseksi ajatella, että kerros *A* olisi muodostunut vuosina 1475–1480 ja kerros *B* vuosina 1495–1500 – mikä on mahdotonta stratigrafisen havainnon perusteella. Typologiset käyttöperiodit voivat siis sekoittaa disinformaatiota aineistoon.

Turun kaupunginkirjaston kaivauksen aineistossa esinetyypologiset periodit eivät käytännöllisesti katsoen lainkaan tarkenna kronologiaa. Käytännössä kaupunkikaivauksen päähuomio kronologian osalta on kiinnitettävä stratigrafiseen osaamiseen ja tarkkoihin absoluuttisiin iänmäärityksiin, kuten raha-ajoituksiin ja dendrokronologisiin ajoituksiin, mahdollisuuksien mukaan stratigrafisesti tärkeissä solmukohdissa. Tästä huolimatta artefaktiaineiston ja sen elinkaarien yleisen tuntemuksen kannalta voi silti olla hyvinkin kiintoisaa etsiä aineistosta ajoit-

tuvat residuaaliset löydöt. Ja vastaavasti intruusiot saattavat paljastaa jotakin tärkeää muodostumisprosesseista ja mahdollisista kontaminaatioista.

(3) *Stratigrafisten havaintojen virheettömyys.* Alun perin samaan yksikköön kuuluneet osat, jotka myöhempi tapahtuma on jakanut kahtia, muodostavat keskenään korrelaatiosuhteen. Kaivauskäytännössä on tullut tutuksi tilanne, jossa kaksi kulttuurikerrosta tai rakennetta vaikuttaa aluksi erillisiltä yksiköiltä mutta osoittautuukin kaivauksen edetessä yhden ja saman stratigrafisen yksikön osiksi. Kyseessä ei ole yksiköiden korrelaatio epäjatkuuskohdan yli eikä osia voi nimetä erikseen ja merkitä niiden välille korrelaatiota, vaan kyseessä on tilanne, jossa erheellisesti erillisiksi yksiköiksi määritetyt osat yhdistetään yhdeksi yksiköksi. Jos tässä tilanteessa osia ei ole vielä nimetty, ei synny myöhempiä ongelmia. Mutta jos osat on jo ehditty nimetä, molemmilla osien numeroilla on ehkä myös ehditty tallentaa löytöjä, ottaa valokuvia tai piirtää karttoja. Vanhaa numeroa ei tällöin kannata enää hylätä, vaan on parempi säilyttää molemmat numerot, tallentaa yksikön kuvaus jommankumman numeron yhteyteen ja varustaa toinen numero viitteellä ensimmäiseen. Vastaavaa menettelyä voi joutua käyttämään kaikissa niissä tilanteissa, joissa jostakin syystä joudutaan koodaamaan tunnuksia uudelleen.

Stratigrafiset tiedonhallintaohjelmat olettavat tallennetun tiedon virheettömäksi ja lopulliseksi, eikä samaan yksikköön viittaamista kahdella tai useammalla koodilla näyttäisi olevan mahdollista tehdä muutoin kuin määrittelemällä niiden välille korrelaatio, mikä on tässä tilanteessa väärin ja harhaanjohtavaa. Kun stratigrafiset ohjelmat eivät tue uudelleen-koodausta, rajoituksen kiertämiseksi on

keksittävä konsteja. Kaupunginkirjaston tapauksessa luotiin kaivaustietokantaan sopiva uudelleen-koodausmenettely.

Yksiköt ja suhteet MatrixBuilderissa

Aineisto tallennetaan MatrixBuilderin käyttöliittymän avulla yksikkö tai suhde kerrallaan. Valitaan yksikön tyyppi – kerros, rakenne tai leikkaus – ja kunkin yksikön suhteet sijoitetaan oikeille paikoilleen MatrixBuilderin lomakkeessa. Samalla ohjelma tarkistaa mahdolliset loogiset virheet ja määrittää kullekin suhteelle tyyppiin. Suhteen tyyppi riippuu pareittain stratigrafisessa suhteessa olevien yksiköiden tyypeistä ja siitä, millainen kontakti niillä on keskenään. Tyyppejä on kaikkiaan 28. Jos esimerkiksi kerros täyttää leikkauksen, kyseessä on tyyppi 26, *Deposit fills cut*.

Jokaisessa stratigrafisen yksikön tai suhteen päivityksessä järjestetään aineisto uudelleen, mikä voi suuressa aineistossa viedä aikaa. Oletettavasti tästä syystä matriisi on muistettava päivittää näytölle erillisen piirtokäskyn avulla. Matriisiin piirtyvät ainoastaan ei-redundantit suhteet, mutta redundantitkin suhteet tallentuvat. Niin redundantit kuin ei-redundantit suhteet ovat yksikköjen välisten kontaktien niitä erikoistapauksia, joissa yksikköjen välinen ikäjärjestys on ollut pääteltävissä havaintojen perusteella, vaikka ne muodostaisivatkin enemmistön kontakteista. Valitettavasti MatrixBuilder ei tarjoa mahdollisuutta niiden kontaktien käsittelyyn, joita ei ole voitu määrittää stratigrafiseksi suhteiksi. Mahdollisuus tallentaa kaikki kontaktit lähempää tarkastelua varten olisi ollut paikallaan esimerkiksi silloin, kun havaitaan yhteenliimautuvia saviastianpaloja useamman kuin yhden yksikön löydöstössä ja halutaan etsiä selityksiä muodostumisprosessista tai kaivaustekniikasta.

Stratigrafisen ajoituksen lisäksi MatrixBuilderissa voidaan merkitä kullekin yksikölle absoluuttinen ajoitus taikka aikahaarukka, joka määrittelee periodiajoituksen. Silloin kun yksikön asema matriisissa piirretään näkyviin pelkätään stratigrafisen ajoituksen perusteella, ohjelma etsii yksikölle ylimmän vapaana olevan tason eli pyrkii sijoittamaan yksikön mahdollisimman korkealle latitudille. Menettely korostaa siis oikeaoppisesti stratigrafisen ajoituksen ensisijaisuutta absoluuttiseen verrattuna. Kunkin yksikön yläpuolelle jäävä vapaa tila eli sen yläpuolella olevan säikeen pituus erottelee siten aineistosta yksiköitä, joilla on stratigrafisen ajoituksen lisäksi absoluuttinen ajoitus. Tämä saattaa tuoda yhdellä silmäyksellä esiin esimerkiksi pitkäaikaisia yksiköitä tai harppauksenomaisia epäjatkuvuuspintoja, joita on voinut syntyä esimerkiksi maata poistettaessa.

Vaihejako on MatrixBuilderissa tehty hankalaksi toteuttaa. Käskyihin sisältyy mahdollisuus yksiköiden ensimmäisen asteen yhdistämiseen ryhmiksi (*Group*), jotka oikeastaan ovat aliryhmiä (*subgroup*), koska niihin yhdistyy ainoastaan koherentteja yksiköitä. Turun kaupunginkirjaston tontinkin aineistosta haluttiin koota aliryhmiä ja ryhmiä, jotka joiltakin osin häivyttivät stratigrafisten suhteiden yksikäsitteisyden. Havainnoille uskollinen kompromissi oli piirtää harislaisittain ryhmät näkyviin matriisiin.

MatrixBuilder jälkityössä

MatrixBuilder 2002 on osoittautunut soveltuvansa ennen muuta stratigrafisen tiedon tallentamiseen ja esikäsitteilyyn sekä matriisien piirtämiseen. Ohjelmasta ei ole kaivaustietokannan ylläpitämiseen eikä aineiston muokkaamiseen valmiiksi teksteiksi kaivausraporttiin. Turun kau-

punginkirjaston tontin kaivauksissa ja sen jälkitöissä meneteltiinkin niin, että MatrixBuilderin avulla tallennettiin yksiköt, suhteet ja ajoitukset ja piirrettiin matriisit, minkä jälkeen aineisto siirrettiin edelleen kaivaustietokantaan varsinaista tiedonhallintaa ja tekstin tuottamista varten.

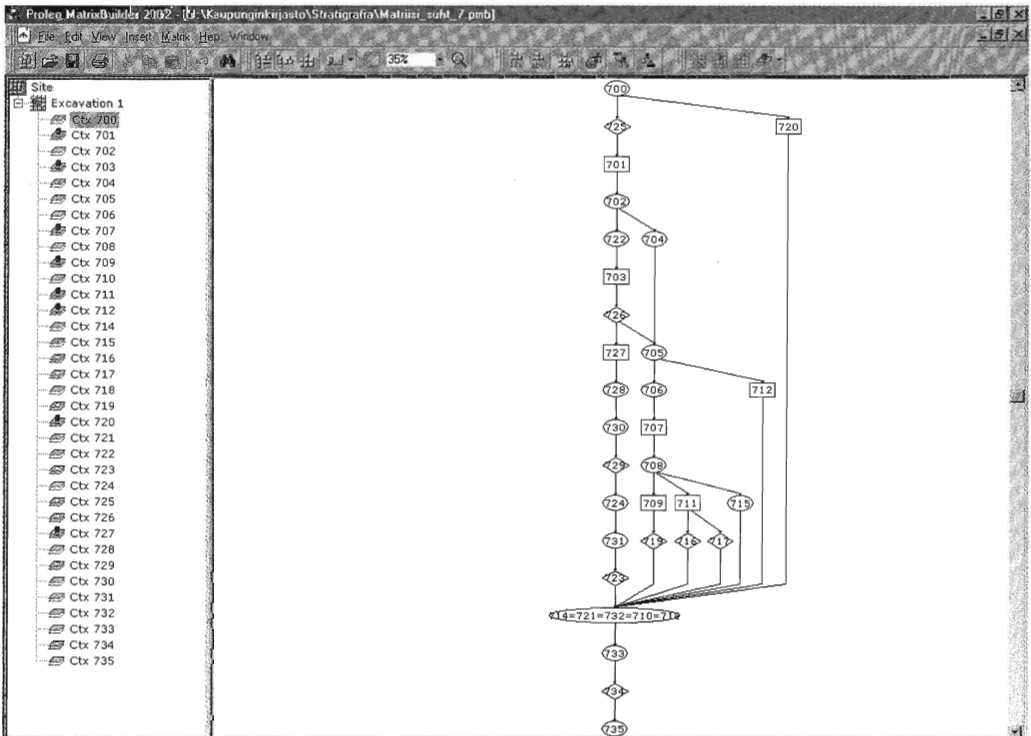
Matriisiin voi piirtää jo melko pienestäkin aineistosta sadoilla ja tuhansilla eri tavoilla. Kun kolmiulotteinen aineellinen tila projisoidaan tasolle, syntyy päällekkäin piirtyviä yksiköitä ja suhteita, jotka on järjestettävä havainnolliseksi ja virheettömäksi graafiseksi ratkaisuksi. Matriisiin havainnollisuuteen vaikuttaa se, miten yksiköt järjestetään toisiinsa nähden. MatrixBuilderin valmistaja on antanut riittämättömästi tietoa siitä, millainen algoritmi järjestää matriisin ja miten matriisin optimointi tapahtuu. Selvää on joka tapauksessa, että algoritmi ei osaa minimoida toisiaan leikkaavien säikeiden lukumäärää eli etsiä säikeille ja yksiköille sellaisia keskinäisiä sijainteja, joissa annetuilla stratigrafisilla suhteilla kukin säie leikkaa mahdollisimman pienen määrän muita säikeitä. Joissakin tilanteissa ohjelma saattaa jopa piirtää elementtejä päällekkäin, jolloin matriisi on korjattava käsin. Onneksi käsivarainen korjaaminen on mahdollista. Valmistaja on luvannut parannusta ongelmaan.

MatrixBuilderissa matriisin automaattiseen järjestämiseen ei voi vaikuttaa juuri muutoin kuin muuttamalla datan tallentamisjärjestystä. Käytännössä ensimmäinen piirretty versio on työkappale, jota on muokattava järjestelemällä yksiköitä vaakasuunnassa halutun tuloksen aikaansaamiseksi. Se merkitsee jonkin verran käsityötä, jos aineisto halutaan järjestää vaikkapa pystysuoran primaari- tai avainsekvenssin suhteen (kuvio 1).

Piirretty matriisi tai sen osa on muunnettavissa bittikarttamuotoon, jota voi käsitellä minkä tahansa grafiikkaeditorin avulla. Muunnoksessa matriisi menettää paljon siitä tarkkuudesta ja muokattavuudesta, jonka alkuperäinen vektorimuotoinen esitystapa mahdollistaa. MatrixBuilder-muotoisia data-aineistoja voi yhdistää ja aineisto voidaan lukea ulkoisesta tiedostosta erityisen väliformaatin avulla. Aineiston muuntamisessa muihin formaatteihin käytetään myös väliformaattia. Ohjelman sisäinen indeksointimenetelmä vaikeuttaa kuitenkin tietojen siirtämistä tietokantaympäristöön. Turun kaupunginkirjaston kaivauksen tapauksessa onnistunut siirto edellytti tarvittavien SQL-työkälujen kirjoittamista. Samalla rakennettiin käännoastaulukot, joiden avulla terminologia käännettiin suomeksi tietokantaan siirrettäessä.

Tätä kirjoitettaessa Turun Tuomiokirkon kaivauksen 2005 aineistoa käsitellään MatrixBuilderin avulla, ja ohjelma jääneeikin toistaiseksi käyttöön Turun maakuntamuseon kaupunkiarkeologisissa kaivaushankkeissa. MatrixBuilderin parhaita puolia ovat sen sisäänrakennetut stratigrafiset tietorakenteet ja säännöt. Tietokoneohjelmalle tyypillinen eksaktius muistuttaa käyttäjää siitä, miten välttämätöntä on ajatella täsmällisesti ja pitää havainnot järjestyksessä. Tietorakenteiden ansiosta stratigrafisen aineiston hallinta nousee aivan toiselle tasolle verrattuna pelkkään matriisin piirtämiseen tietokoneen avulla. Käyttäjää jää kuitenkin kaipaamaan kehittyneempää ryhmittelyä ja matriisin optimointia. Ohjelma kaatuu usein ja virhetilanteiden ohittaminen vaatii perehtymistä ohjelman toimintaan.

Kuvio 1. Stratigrafinen matriisi MatrixBuilderin piirtämänä. Turun kaupunginkirjaston tontin kaivaus 2004, kaivausalue 7. Primaarisekoenssi järjestetty vasempaan laitaan.

Vaikutelmaksii jää, että tuote ei ole vielä aivan valmis. Mutta en silti kirveell k  n vaihtaisi vanhaan tapaan.

Abstrakt: Den stratigrafiska programvaran MatrixBuilder vid utgrävningen av stadsbibliotekstomten i  bo

I stadsarkeologiska utgrävningar  r det viktigt att skapa en helhetsbild av stratigrafin under utgrävningens gång. En sådan insikt behövs när man st r inför prioriteringar av olika slag i exploateringsutgr vningar, och en dagsfärsk stratigrafisk matris g r det också lättare att lokalisera kronologiskt viktiga stratigrafiska knutpunkter och hitta misstag i dokumentationen. Vid utgrävningen av stadsbibliotekstomten i  bo 2003–2005 användes programvaran MatrixBuilder för att hantera stratigrafiska data. Praxisen under några år har visat, att programvaran borde innehålla avancerade och metoder för olika grupperingar av kontexter och flexibla regler för kodning av kontexter. Fördelen med MatrixBuilder  r de inbyggda datastrukturerna. Tack vare dem lämpar sig programmet till mycket annat än att endast renrita matriser. (TT)

Lähteet

Kirjallisuus

Emery, P.A. 1993: Interface density and stratigraphic primacy: quantitative analyses for urban evaluation. Barber, John W. (toim.): *Interpreting stratigraphy*: 49–54. Edinburgh: AOC Scotland Ltd.

Brown, Duncan H. 1995: Contexts, their contents and residuality. Shepherd, Liz (ed) (1995). *Interpreting Stratigraphy 5 – Norwich*: 1–8. Hunstanton: Witley Press.

Herzog, Irmela 2004: Group and conquer – a method for displaying large stratigraphic data sets. Ausserer, K.F. & B rner, W. & Goriany, M. & Karlhuber-V ckl, L. (toim.): *Enter the Past. The E-way into the four Dimensions of Cultural Heritage*. CAA 2003. BAR International Series 1227: 423–426. Oxford: Archaeopress.

Roskams, Steve 2002: *Excavation*. Cambridge: Cambridge University Press.

Shepherd, Liz 1993: Interpreting landscapes: analysis of excavations in and around the southern bailey of Norwich Castle. Barber, John W. (toim.): *Interpreting stratigraphy*: 3–10. Edinburgh: AOC Scotland Ltd.

Tuovinen, Tapani 2003: Turun kaupungin-kirjaston tontin arkeologiset tutkimukset. De arkeologiska undersökningarna av stadsbibliotekstomten i Åbo. *Museotiedote Turusta – Museinytt från Åbo* 3/2003: 4–8.

Tapani Tuovinen
tapani.tuovinen@turku.fi

Turun maakuntamuseo
PL 286
20101 TURKU

Kirjoittaja työskentelee kentt arkeologina Turun maakuntamuseossa ja on rannikkoarkeologian dosentti Oulun yliopistossa.

Suomesta löytyneet jälkiswidryläiset piikärjet ja mesolitikumin tutkimus

Hannu Takala, Jarmo Kankaanpää & Tuija Rankama

Johdanto

Muinaistutkijan numerossa 4/2005 esitellään kivikautinen asuinpaikka aineistoinen Räisälän Juoksemajärveltä (Seitsonen 2005). Artikkelissa on useita kohtia, joissa näkemyksiä on esitetty ilman lähdeviitteitä ja tietoja aikaisemmasta tutkimuksesta, minkä vuoksi ne vaativat oikaisua tai täsmennystä. Tässä artikkelissa keskitytään kommentoimaan kolmea asiaa: Suomesta löytyneitä mesoliittisia nuolenkärkiä, jälkiswidryläisten kärkien ominaispiirteitä sekä yleisesti mesolitikumin tutkimushistoriaa.

Nuolenkärjet

Artikkelissa esitellään Räisälän Juoksemajärveltä löytynyttä esineistöä, joiden joukossa on yksi piistä valmistettua nuolenkärki. Sen esittelyssä mainitaan, että ”Suomesta tai Karjalankannakselta ei tunneta juurikaan verrattavissa olevia kärkiä, eikä mikään niistä ole löytynyt kiistattomasta yhteydestä” (Seitsonen 2005, 19). Asia ei kuitenkaan ole näin, ellei tarkoitus ole käydä keskustelua sanojen ”juurikaan” tai ”kiistattomasta yhteydestä” merkityksestä, mikä ei kuulu hyvän tieteellisen kirjoittamisen tapoihin.

Lahden Ristolän kärjet

Lahden Ristolasta tunnetaan yksi kokonainen, yksi lähes kokonainen ja viisi katkelmallista nuolenkärkeä. Näistä viisi on valmistettu piistä ja kaksi harmaasta, lähes amorfisesta liuskeesta. Piistä tehty kärki ja katkelmat kuuluvat niin sanottuihin jälkiswidryläisiin Pullin tyyppin nuolenkärkiin, jotka ajoittuvat noin 9600–8500 BP (Takala 2004, 133–134). Pullin tyyppin nuolenkärjille on ominaista lattea alapuolinen retusointi, jossa molemmilta kyljiltä tehdyt retussit kohtaavat toisensa esineen keskilinjassa (ks. Takala 2006). Lisäksi Pullin tyyppin nuolenkärjet ovat ruodollisia, kuten ehjistä Ristolankin kärjestä nähdään (KM 30873:1265). Pullin tyyppin nuolenkärjet ovat preboreaalinen esinetyyppi, jonka keskeisin esiintymisalue on sijainnut Liettuan, Puolan ja Valko-Venäjän rajaseudulla Latvian ja Viron lisäksi. Pullin tyyppin nuolenkärkiä tunnetaan Ristolän asuinpaikan lisäksi Koillis-Euroopasta ja Länsi-Venäjältä yli 40 irtolöytöpaikalta ja lähes yhtä monelta asuinpaikalta (Koltsov & Zhilin 1999, 58–61; Ostrauskas 2000, 170–172).

Ristolän liuskeisesta kivilajista tehdyistä kärjistä toinen on kokonainen ja toinen

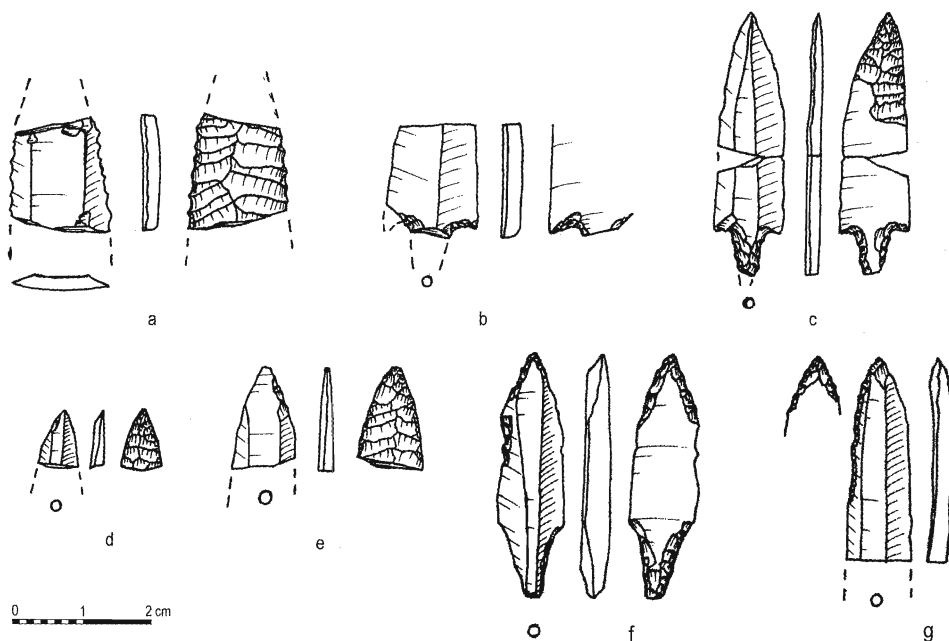
on katkelma mahdollisesti ruotokärjestä. Molemmissa kärjissä on puolijyrkkää alapuolista ja jyrkkää yläpuolista retusointia teräosassa. Ruodollisen kärjen ruodossa on molemmilla kyljillä puolijyrkkää alapuolista retusointia ja oikeassa kyljessä heikkoa, jyrkkää yläpuolista retusointia. Kärjissä olevan alapuolisen retusoinnin perusteella nämäkin kärjet kuuluvat teknologisesti ja typologisesti jälkiswidryläisten ruotokärkien luokkaan (Takala 2004, 101-102, 105).

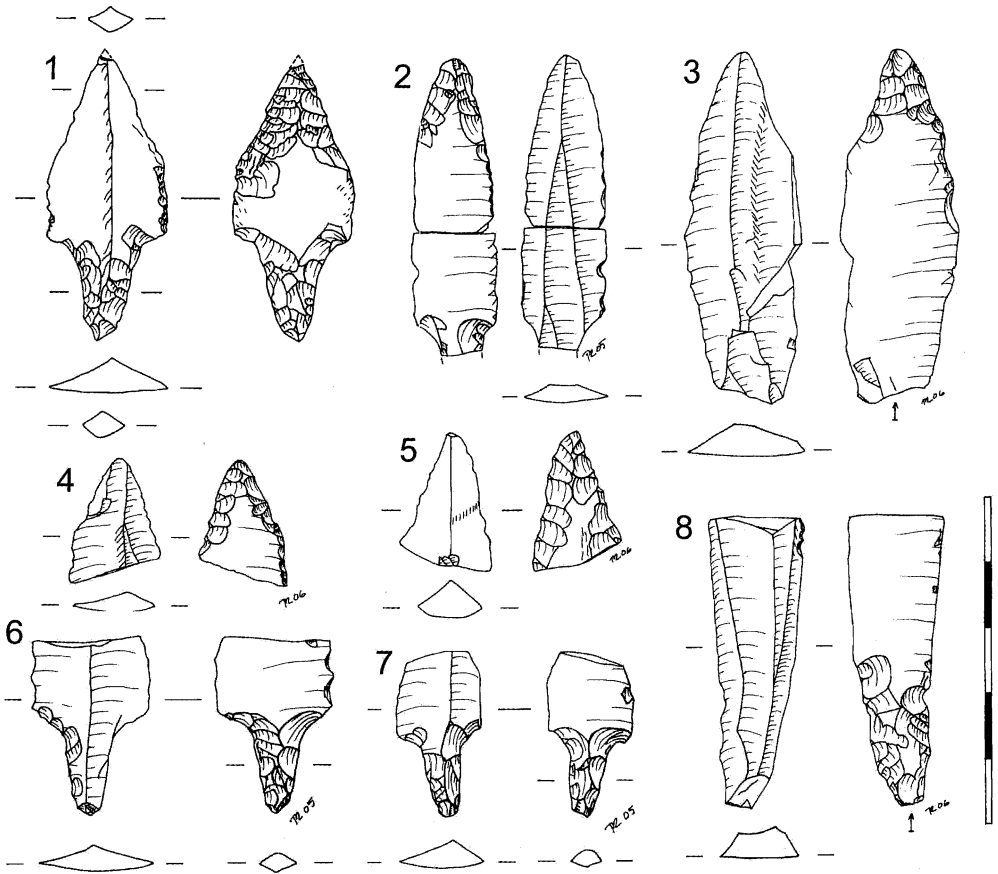
Ristolaa asuinpaikkaa kaivettiin vuosina 1970–1971 ja 1995–1999. Piilöytöjä on esitelty useaan otteeseen 1980-luvulta alkaen sekä yleistajuisissa (esim. Edgren 1987) että tieteellisissä julkaisuissa (esim. Mäskäinen 1996; Takala 2003; Zhilin 2003), viimeksi jopa väitöskirjassa (Takala 2004).

Sujalan kärjet

Utsjoen Vetsijärveltä, Sujalan asuinpaikalta on vuosien 2004–2005 kaivauksissa löytynyt yksi kokonainen nuolenkärki (Kuva 2:1), 29 katkelmaa (Kuva 2:2, 4-7) ja yksi teelmä (Kuva 2:3). Raaka-aineena kärjissä, kuten lähes kaikissa Sujalan löydöissä, on norjalaisten arkeologien ”tuffisertiksi” nimittämä kivilaji, joka suomalaisten geologien mukaan lienee kotoisin Kölivuoriston alueelta, todennäköisesti Varangin niemimaalta (Jukka Välimaa, Tuomo Manninen ja Reino Kesola, suull. 2005). Kaikki kärjet näyttäisivät edustavan samaa tyyppiä eli säleestä valmistettua ruodollista, kärkipästä vatsapuolelta symmetrisesti pintaretusoitua mallia. Sujalasta 2004 löytynyt kokonainen kärki KM 34574:296 (Kuva 2:1) on 42 mm pitkä, 18 mm leveä ja 5 mm paksu. Typo-

Kuva 1. Ristolasta löytyneet nuolenkärjet ja niiden katkelmat, a–e piitä, f ja g liusketta. Piirroksat Tea Tanskanen ja Mickle Zhilin, Lahden kaupunginmuseo.

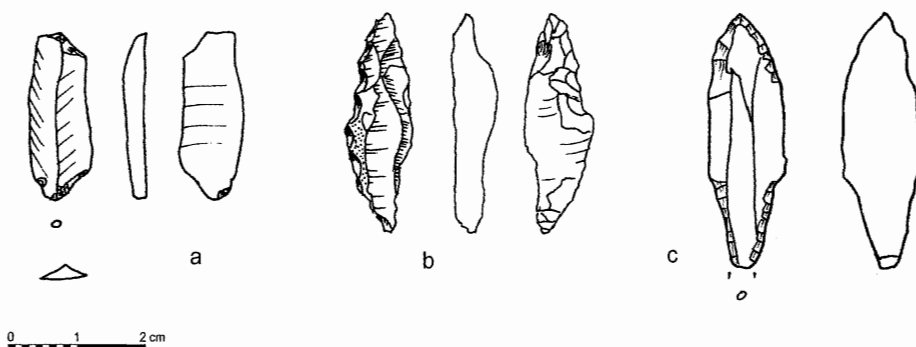

Kuva 2. Sujalasta löytyneitä nuolenkärkiä ja niiden katkelmia (1-2, 4-7) sekä nuolenkärjen teelmä (3) ja mahdollinen pora/kalvain (8). Piirroksat Tuija Rankama.

logisesti Sujalan kärjet kuuluvat selkeästi jälkiswidryläisiin kärkiin. Sujalan kärjissä ei ole samanlaisia "väkäsiä" terän takakulmissa kuin Pullin tyyppin kärjissä, ja niiden lähimmät vastineet löytyvätkin pikemminkin keskivenäläisestä Butovon kulttuurista ja koillisvenäläisestä Parchin kulttuurista (vrt. Sorokin 1984, Fig. 3:11; Volokitin 2005, Fig. 2-3; Zhilin 1996, Fig 4) kuin itäbalttilaisesta Kundasta. Sujalasta tehdyistä radiohiiliajoituksesta yksi (puuhiilestä) antoi tulokseksi noin 8500 calBC ja kaksi muuta (palaneesta luusta) noin 8100 calBC. (Kankaanpää & Rankama painossa 1.)

Vaikka Sujala on Ristola tuorempi löytö, sekin on ehtinyt jo olla julkisuudessa. Sujalan kokonainen kärki on julkaistu *Antiquity*'n nettisivuilla syksyllä 2004 (Rankama & Kankaanpää 2004) ja sitä on käsitelty esitelmässä muun muassa pohjoismaisessa arkeologikongressissa Oulussa elokuussa 2004 (Rankama & Kankaanpää, *painossa*), Museoviraston syksyn 2004 kaivausesittelyssä sekä arkeologipäivillä huhtikuussa 2005 (Kankaanpää & Rankama, *painossa* 2). Mitä löytöyhteyteen tulee, Sujalan alue 2 (josta kaikki kärjet ovat löytyneet) on poikkeuksellisen ja lähes yksinomaisen tuontiraa-

Kuva 3. Heinjoen Tarhojenrannasta (a, b) ja Vantaan Jönsaksesta (c) löytyneet piikärjet. Piirrookset Kaisa Alatalo ja Hannu Takala, Lahden kaupunginmuseo.

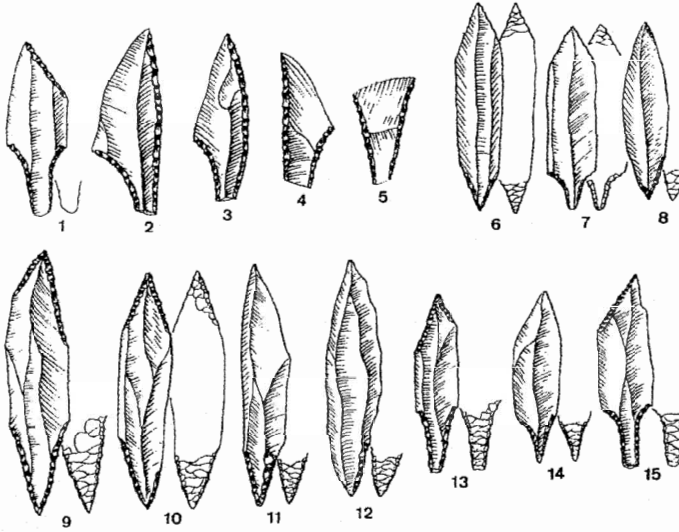
ka-aineensa (99,5% tuffiserttiä, $n=4973$), puhtaasti säletekniikkaan perustuvan kiviteknologiansa sekä pienialaisuutensa ja selvärajaisuutensa perusteella luokiteltavissa puhtaaksi, lyhytaikaiseksi asuinpaikaksi, jossa ei ole merkkejä sekoitumisesta tai myöhemmistä häiriöistä. Käytännössä kyseessä on siis ns. suljettu löytö, ja kärkien löytöyhteys on niin kiistaton kuin se suomalaisella kivikautisella asuinpaikalla suinkin voi olla. Todetakaan myös, että Sujalan löytöaineisto käsittää koko reduktioprosessin ytimistä säleiksi ja edelleen esineiksi sekä myöskin sälereduktiossa syntyvän tyypillisen jäteaineiston kuten iskutasonuudistusisokokset (ns. ydintabletit) ja iskutason reunan muotoilemisesta syntyvän pienen iskossälän. On siis erittäin todennäköistä, että Sujalan nuolenkärjet on tehty paikan päällä.

Muut kärjet

Edellä esiteltyjen kärkien lisäksi Suomen esihistoriallisesta aineistosta tunnetaan muitakin piikärkiä. Näistä yksi (KM 11606) on irtolöytö Helsingin pitäjstä ja sitä on käsitelty tarkemmin Muinaistutkijan numerossa 1/2006 (Takala

2006). Toinen löytö (KM 19913:272) on peräisin Vantaan Jönsaksen kivikautisvarhaismetallikautiselta asuinpaikalta. Retusointi esineen ruodossa on jyrkkää yläpuolista ja kärjessä puolijyrkkää yläpuolista. Alapuolinen retusointi puuttuu kokonaan, joten tältä osin kärki vertautuu Juoksemajärven kärkeen. Ruodon päässä on pieni lohkeama, joka on seurausta esineen kannan katkeamisesta. Nuolenkärjestä puuttuu siis kokonaan alapuolinen retusointi, mikä erottaa sen mesoliittisista nuolenkärjistä (ks. esim. Zaliznyak 1999, 203, fig. 1). Nuolenkärki ei myöskään vastaa tyypologisesti tai teknologisesti kampakeraamisia tai nuorakeraamisia nuolenkärkiä (esim. Edgren 1987, 68). Sekä Jönsaksen että Helsingin pitäjän kärjet jäävät tarkemmin ajoittamattomiksi ja tyypiteltäviksi löydöiksi.

Heinjoen Tarhojenrannan kivikautisen asuinpaikan kaivauksilta löytyi vuosina 2003–2004 kaksi piistä tehtyä kärkeä. Näitä toinen (2/2003) on muokattu kärjestään ja kannastaan heikosti yläpuolisin puolijyrkin retussein, minkä lisäksi esineen kannassa on yksi alapuolinen retussi. Esinettä ei tyypologisista perusteista voi kuitenkaan varmuudella määrittellä

Kuva 4. Jälkiahrensburgilaiset kärjet (1–5), jälkiswidryläiset kärjet (6–8) ja swidryläiset kärjet (9–15). Kuva Zaliznyak 1999, 203, Fig. 1.

nuolenkärjeksi, vaan parempi nimitys on pelkkä kärki. Toinen esine (171/2004) on voimakkaasti ylä- ja alapuolisin retussein muokattu ruotomainen ja epäsäännöllisen muotoinen nuolenkärki. Molempien kärkien alapuolinen retusointi, vaikka se toisessa onkin hyvin vaatimatonta, liittävät esineet kuitenkin jälkiswidryläiseen kulttuuriin. Asuinpaikan piirineisto kokonaisuudessaan on tyypillistä Kundan kulttuurille ja koko jälkiswidryläiselle kulttuuripiirille (Takala 2004, 154–156).

Juoksemajärven kärki jälkiswidryläisessä kontekstissa

Juoksemajärven kärjen oletetaan periytyvän todennäköisesti myöhäspaleoliittisista Swidry-kärjistä (Seitsonen 2005, 19). Kärjessä huomio kiinnittyy siihen, että siinä on nuolenkärjeksi poikkeuksellisen pitkä ja kapea ruoto. Vaikka tämäntyyppisiä esineitä tutkimusaineistossa esiintyykin (esim. Rybakov 1989, 219, kuva 2; 242, kuva 3; 283, kuva 4 ja 5), ne ovat yksittäisiä poikkeuksia ruotokärkien joukossa ja niihinkin kuuluu ominaispiirteensä

alapuolinen retusointi. Juoksemajärven kärjestä tehdyn piirroksen mukaan ruoto näyttää muokatun siten, että toisessa kyljessä on jyrkkää ja toisessa kyljessä puolijyrkkää reunaretusointia. Poikkeuksellista esineessä on myös se, että nuolenkärjen terä on tehty säleen proksimaalipäähän ja se, että esineen kärki on poikkeuksellisen pyöreä ja heikosti retusoitu. Artikkelissa on myös kiinnitetty huomiota kaarevuuden ongelmaan. Kärjestä puuttuu siis kokonaan puolijyrkkä tai lattea alapuolinen retusointi.

Dryas- ja preboreaaliajan taitteessa piiytimien iskentäteknikassa tapahtunut siirtyminen painallustekniikkaan toi käyttöön aikaisempaa tasalaatuisemmat säleet, joiden muokkauksessa tapahtui myös muutos aikaisempaan (esim. Sulgostowska 1999, 87–91). Näin syntyneiden jälkiswidryläisten nuolenkärkien ominaispiirre on alapuolinen retusointi, joka näkyy sekä ruodossa että kärjessä. Eri ikäisten ja eri kulttuureihin kuuluvien piikärkien erottaminen toisistaan ilmenee kuvasta 4.

Jälkiswidryläisen esineistön päätyypit on esitelty vielä erikseen kaavamaisesti kuvassa 5, ja niitä ovat muun muassa tasoytimet (1), erimalliset ruotokärjet (2-4), jyrkällä retusoinnilla muokatut insertit (5), päätekaapimet (6), kaavin-terät (7), katkaistuihin säleisiin tehdyt uurtimet (8) ja lävistämistyökalut eli perforaattorit (9). Huomionarvoista nuolenkärjissä on niissä aina esiintyvä alapuolinen retusointi.

Kuvista huomataan, että Juoksemajärven kärjessä on useita ominaisuuksia, jotka eivät näytä sopivan mesoliittisten nuolenkärkien eivätkä varsinkaan jälkiswidryläisten nuolenkärkien tyypillisiin piirteisiin. Entä jos kyseessä ei olekaan nuolenkärki, vaan kapeakärkinen lävistystyökalu eli perforaattori tai pora? Juoksemajärven esineen poikkeuksellisen pitkä ruoto muodostaisi tällöin lävistämiseen ja poraamiseen sopivan kärjen, joka on nyt siis normaaliin tapaan työstetty säleen distaalipäähän. Esineen kaa-revuudella ei myöskään ole merkitystä lävistävissä/poraavissa työkaluissa, eikä nuolenkärjen terän pyöreyskään olisi enää ongelmana, koska kyseessä olisikin lävistystyökalun pyöristetty kanta (ks. kuva 5, esine 9 ja kuva 6; ks. myös Volokitin 2005, 14, Fig. 3). Myös Sujalasta on

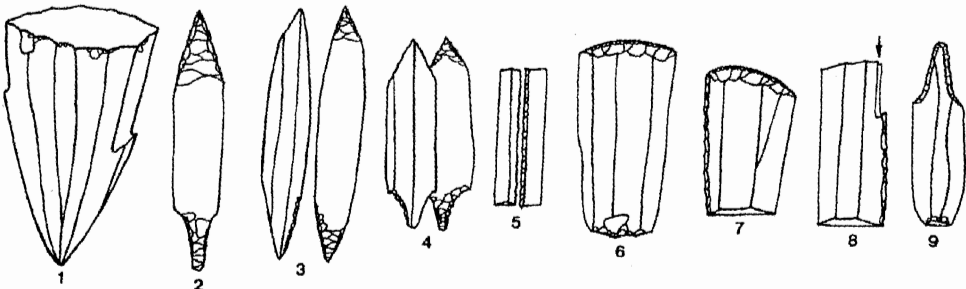
esine, joka aluksi tulkittiin ruodollisen kärjen teelmäksi mutta joka on sittemmin - mm. juuri "ruodon" pituuden ja paksuuden perusteella - luokiteltu poraksi tai kalvaimeksi (Kuva 2:8)

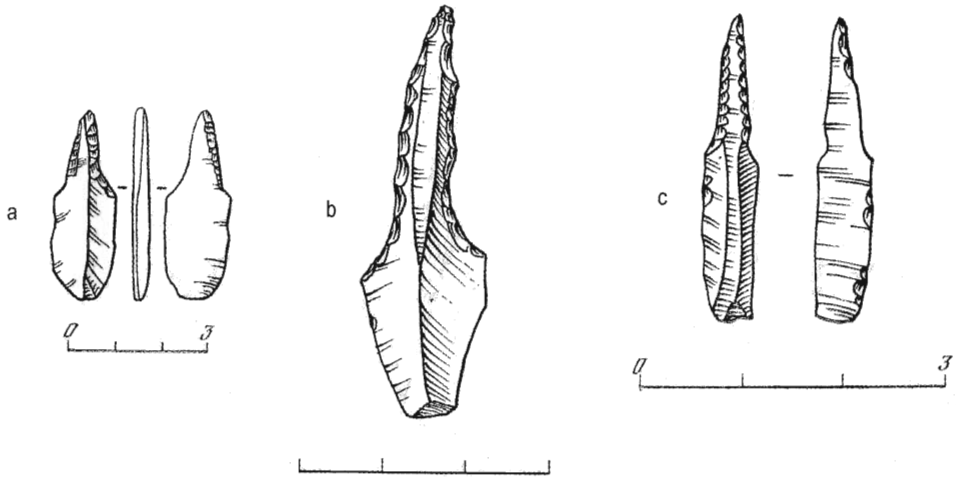
Juoksemajärven piiesine on joko nuolenkärki tai lävistystyökalu - varmaksi ei kumpaakaan tulkintaa voi todeta, koska esineessä ei ole havaittu jälkiä käytöstä, joka voisi selventää tulkintaa (Seitsonen 2005, 19). Typologisten ja teknologisten ominaisuuksien perusteella, joista tärkein on alapuolisen retusoinnin puute, esine ei kuitenkaan ole missään tapauksessa jälkiswidryläinen kärki, vaan ainoastaan tarkemmin tyyppittelemätön ja ilman kulttuurisidonnaisuutta oleva ruotomainen esine.

Kulttuurikontaktien tutkimuksesta ja pioneeriasutuksen iästä

Juoksemajärven asuinpaikka ja sieltä löytyneet piiesineet on kirjoituksessa liitetty Suomen jääkauden jälkeisen pioneeriasutuksen tutkimukseen toteamuksella, että mesolitikumin tutkimuksessa itäiset yhteydet ovat viime aikoina usein tahtoneet jäädä eteläisten kontaktien varjoon (Seitsonen 2005, 25). Kirjoittaja ei kuiten-

Kuva 5. Kaavamaiset kuvat jälkiswidryläisistä esinetyypeistä. Kuva Zaliznyak 1999, 210, Fig. 9.

Kuva 6. Lävistystyökaluja, a – Rybakov 1989, 250, kuva 54; b – Rybakov 1989, 270, kuva 38; c – Rybakov 1989, 294, kuva 64.

kaan viittaa asiaa käsittelevään tutkimuskirjallisuuteen, minkä mukaan tilanne on itse asiassa päinvastainen. Kaikessa pioneeriasutusta ja nuorempiakin vaiheita käsittelevässä tutkimuksessa ovat itäiset kontaktit olleet tutkimuksen alusta lähtien muiden ilmansuuntien kanssa saman arvoisessa asemassa. Aikaisempien tutkimusten tulokset, joissa lähialueidemme löytöjä on tutkittu yhdessä Suomen vanhimpien löytöjen kanssa esittävät itse asiassa Etelä-Suomen asuttamiselle ja kontakteille kolme vaihtoehtoista suuntaa: 1) suoraan etelästä, 2) kaakosta Karjalan kannaksen kautta ja 3) suoraan idästä (Carpelan 1999 161, 168; Carpelan 2002, 192, fig. 2; Edgren 1987, 22; Matis-kainen 1996, 260, fig. 8; Nunez 1996, 11, fig. 5; Nunez 1997, 99, fig. 4; Siiriäinen 1981, 27; Schulz 1996, 30-31). Myös pioneerivaihetta seuraavan asutuksen osalta on jo aikaisemmassa tutkimuksessa esitetty, että idästä on voinut tulla uutta väestöä Etelä-Suomeen (Schulz 1996, 30-31; Siiriäinen 1981a, 27). Viimeaikaisessa tutkimuksessa itäinen suunta on ollut jopa korostetusti esillä (Takala 2004).

Pohjois-Suomen asutuskysymyksissä on vastaavasti pohdittu itäistä ja eteläistä suuntaa vaihtoehtona pohjoisesta tulleelle varhaisimmalle asutukselle (mm. Kankaanpää & Rankama 2005; Rankama 2003; Rankama & Kankaanpää 2005).

Seitsosen mukaan Juoksemajärven esi-neestä puuttuva latte ventraaliretussi vertautuu parhaiten joihinkin Karjalan tasavallan mesolitikumin ja alkavan neolitikumin kärkiin, mikä viittaisi pikemminkin itäisten kuin eteläisten kontaktien merkittävyyteen (Seitsonen 2005, 20). Itse asiassa ruodollisia piikärkia, joista puuttuu latte ventraalisretussi tunnetaan yksittäisinä löytöinä mainittujen länsiväenäläisten ja tässä esiteltujen suomalaisten löytöjen lisäksi useilta paikoilta Venäjältä sekä etelästä aina Latvian Salspils Laukskolaa myöten (esim. Zagorska 1996; LTA; LKA). Kun vielä tiedetään, että jälkiswidryläisiä kulttuureja edeltäneenä aikana ruotokärkien yksi ominaisuus oli alapuolisen retusoinnin puute (ks. eri artikkeleita teoksessa Kozłowski *et al.* 1999), ei

Juoksemajärveltä löytynyttä kärkeä voi käyttää todisteena pelkästään itäisistä suhteista. Yksittäistä esinettä ei muutenkaan voi koskaan käyttää kulttuurikon-taktien suunnan määrittämiseen ja/tai ajoittamiseen, vaan tutkimusaineistoa on käsiteltävä kokonaisuutena. Tuore tutki-mus osoittaa tässäkin tapauksessa, että yksittäisillä asuinpaikoilla on piiesineiden ja raaka-aineen perusteella ollut samaan aikaan kontakteja useaan suuntaan (Zhilin 2003) sekä sen, että Etelä-Suomen varhaisimmalla jääkauden jälkeisellä asu-tuksella on ollut kontakteja koko laajaan balttilais-länsivenäläiseen Kunda-Butovo kulttuuripiiriin, vaikka tutkimusaineis-ton perusteella kontaktit vaikuttavatkin voimakkaimmilla Kundan kulttuuriin (Takala 2004, 171–172).

Juoksemajärven asuinpaikan mesoliitti-sen vaiheen ajoitus on 7750 ±150 BP (Seit-sonen 2005, 16). Etelä-Suomen ja Karjalan kannaksen pioneeriasutuksen alku ajoit-tuu preboreaalikauden ja boreaalikauden taitteeseen, noin 9500–9200 BP (Carpelan 1999, 166; Matiskainen 1989, 72). Pohjoisessa noin 8950 BP ajoittuva Sujalan asuinpaikka edustanee myös pioneeria-sutusta, joskin se on toistaiseksi teknolo-giansa puolesta ainoa laatuaan. Suomen Lapista ja Kainuusta on kuitenkin myös useita muita, lähinnä kvartsipohjaista teknologiaa edustavia paikkoja, joista on 8000-luvulle BP meneviä ajoituksia (ks. esim. Pesonen 2005, kuva 4). Koko pio-neeriasutusvaihe käsittää Ancylusjärven transgressiovaiheen ja regressiovaiheen alun, noin 9500–8500 BP (Takala 2004, 160–164). Sen jälkeen vedenpinnan lasku ja maan nousu ovat tunnettujen rannan-siirtymiskäyrien perusteella lisänneet selvästi asuttavan maan pinta-alaa Etelä-Suomessa (käyrien yhteenvedo ks. Takala 2004, 52, Fig. 45), mikä on mahdollistanut asuinpaikkojen määrän lisääntymisen ja sitä seuranneiden kulttuurikon-taktien

muodostumisen, joilla on siis ollut huo-mattavasti pioneerivaihetta enemmän aikaa muodostua ja samalla huomatta-vasti enemmän kontaktimahdollisuuksia. Juoksemajärven asuinpaikka on lähes 1000 vuotta pioneerivaiheen asutusta nuorempi eikä se näin ollen edes liity pioneeriasutukseen eikä pioneerivaiheen kontaktien tutkimukseen.

Lopuksi on vielä syytä kiinnittää huo-miota siihen, että päinvastoin kuin Seit-sonen artikkelinsa johdanto-osassa mainitsee, suomalaisarkeologit ovat tehneet luovutetussa Karjalassa useita kaivauksia, myös "täysimittaisia", ennen Juoksemajärven kaivauksia. Räisälässä ei siis ollut kyseessä "ensimmäinen suomalais-ten arkeologien suorittama täysimittai-nen arkeologinen kaivaus Karjalankan-naksella toisen maailmansodan jälkeen" (Seitsonen 2005, 15). Luovutetun Karja-lan arkeologisesta tutkimushistoriasta on olemassa Pirjo Uinon kirjoittama kattava selvitys (Uino 2003), johon kaikkien alu-teen tutkimuksesta kiinnostuneiden kan-nattaa tutustua.

Lähteet

Painamattomat lähteet

- Lahden kaupunginmuseon arkisto, Lahti (LKA)
Zhilin, Mikhail 2006. Kirje jälkiswidryläisistä nuolenkärjistä.
Latvian tiedeakatemian arkisto, Riika (LTA), Esinekokoelmat

Painetut lähteet

- Carpelan, Christian 1999. On the Postglacial Colonisation of Eastern Fennoscandia

- dia. *Dig it all - papers dedicated to Ari Siiriäinen* (toim. Matti Huurre), 151–171. Helsinki.
- Carpelan, Christian 2002. Arkeologiset löydöt aikaportaina. *Ennen muinoin. Miten menneisyyttä tutkitaan* (toim. Riho Grünthal). *Tietolipas 180*, 188–212. Helsinki.
- Edgren, Torsten 1987. Kivikausi. *Suomen historia 1*, 8–97. Espoo.
- Kankaanpää, Jarmo & Rankama, Tuija 2005. Early Mesolithic Pioneers in Northern Finnish Lapland. Pioneer Settlements and Colonization in the Barents Region (toim. Helena Knutsson), *Vuollerim Papers on Hunter-gatherer Archaeology, Volume 1*, 109–162.
- Kankaanpää, Jarmo & Rankama, Tuija *painossa 1*. The Sujala Site in Utsjoki - Post-Swiderian in Northern Lapland? *Proceedings of the 7th Conference on the Mesolithic in Europe, Belfast 2005*. Oxford.
- Kankaanpää, Jarmo & Rankama, Tuija, *painossa 2*. Säleitä ja säletekniikkaa Utsjoen Vetsijärveltä. *Arkeologipäivät 2005*.
- Koltsov, L.V. & Zhilin, M.G. 1999. *Mezolit Volgo-Okskogo mezhdurechja*. Pamyatniki butovskoi kultury. Moskva.
- Kozłowski, Stefan K. & Gurba, Jan & Zaliznyak, Leonid L. (toim.) 1999. *Tanged point cultures in Europe*. Lublin.
- Matiskainen, Heikki 1989. The paleoenvironment of Askola, Southern Finland. Mesolithic Settlement and Subsistence 10 000–6 000 b.p. *Iskos 8*, 1–97.
- Matiskainen, Heikki 1996. Discrepancies in Deglaciation Chronology and the Appearance of Man in Finland. The Earliest Settlement of Scandinavia and its neighbouring areas (toim. Lars Larsson). *Acta archaeologica Lundensia, series in 8, no. 24*, 251–262.
- Nunez, Milton 1996. The early settlement of northern Fennoscandia: When and whence. *Faravid 18–19/94–95*, 5–13. Jyväskylä.
- Nunez, Milton 1997. Finlands settling model revisited. Varhain pohjoisessa - early in the North. Maa - the land. *Helsinki papers in archaeology 10*, 93–102.
- Ostrauskas, Thomas 2000. Mesolithic Kunda Culture. A glimpse from Lithuania. *De Temporibus Antiquissimis Ad Honorem Lembit Jaanits* (toim. Valter Lang & Aivar Kriiska). *Muinaisaja teadus 8*, 167–180.
- Pesonen, Petro 2005. Sarvingin salaisuus - Enon Rahakankaan varhaismesoliittinen ajoitus. *Muinaistutkija 2/2005*, 2–13.
- Rankama, Tuija 2003. The Colonisation of Northernmost Finnish Lapland and the Inland Areas of Finnmark. *Mesolithic on the Move* (toim. Lars Larsson et al.), 37–46. Oxford.
- Rankama, Tuija & Kankaanpää, Jarmo 2004. First Preboreal inland site in north Scandinavia discovered in Finnish Lapland. <http://antiquity.ac.uk/ProjGall/rankama/index.html>.
- Rankama, Tuija & Kankaanpää, Jarmo 2005. History and prehistory of Lake Vetsijärvi. *Quaternary Studies in the northern and Arctic regions of Finland* (toim. Antti Ojala). Geological Survey of Finland, Special Paper 40, 113–121.
- Rankama, Tuija & Kankaanpää, Jarmo *painossa*. Survey and Excavation at Lake Vetsijärvi, Lapland. *Proceedings of the 22nd Nordic Archaeology Congress, Oulu 2004*.
- Rybakov, B.A. (toim.) 1989. Arheologija SSSR. Vol. 2, *Mezolit SSSR*. Moskva.
- Schulz, Hans-Peter 1996. Pioneerit pohjoisessa. Suomen varhaismesoliittinen asutus arkeologisen aineiston valossa. *Suomen Museo 1996*, 5–45.
- Seitsonen, Oula 2005. Mesoliittinen ja neoliittinen kiviteknologia Räisälä Juoksemajärvi Westend-asuinpaikalla. *Muinaistutkija 4/2005*, 15–31.
- Siiriäinen, Ari 1981. Problems of the East Fennoscandian Mesolithic. *Finskt Museum 1977*, 5–31.
- Sorokin, A. N. 1984. Mezolit Velikih Meštšerskih Ozer. *Sovetskaja Arheologija 1984/1*, 46–65.
- Sulgostowska, Zofia 1999. Final palaeolithic Masovian cycle and mesolithic Kunda

- culture relations. *Tanged point cultures in Europe* (toim. Stefan K. Kozłowski & Jan Gurba & Leonid L. Zaliznyak), 85–92. Lublin.
- Takala, Hannu 2003. Recent excavations at the Pre-boreal site of Lahti, Ristola in southern Finland. *Mesolithic on the move* (toim. Lars Larsson *et al.*), 684–687. Oxford.
- Takala, Hannu 2004. *The Ristola Site in Lahti and the Earliest Postglacial Settlement of South Finland*. Jyväskylä.
- Takala, Hannu 2006. Pullin tyyppin nuolenkärjet. *Muinaistutkija 1/2006*, painossa.
- Uino, Pirjo 2003. Karjalan arkeologia 150 vuotta. *Viipurin läänin historia I, Karjalan synty* (toim. Matti Saarnisto), 117–150. Jyväskylä.
- Volokitin, Alexandr 2005. Some peculiarities of colonization of the European north-east in Mesolithic. Pioneer settlements and colonization processes in the Barents Region (toim. Helena Knutsson). *Vuollerim Papers on Hunter-gatherer Archaeology, Volume 1*, 11–18.
- Zagorska, Ilga 1996. Vela paleolita karna katveida bultu gali Latvija. Arheologija un etnografija, 181–190.
- Zaliznyak, Leonid L. 1999. Tanged point cultures in the western part of eastern Europe. *Tanged point cultures in Europe* (toim. Stefan K. Kozłowski & Jan Gurba & Leonid L. Zaliznyak), 202–218. Lublin.
- Zhilin, Mikhail G. 1996. The Western Part of Russia in the Late Paleolithic – Early Mesolithic. The Earliest Settlement of Scandinavia and its relationship with neighbouring areas (toim. Lars Larsson), *Acta Archaeologica Lundensia Series in 8º*, No. 24, 273–284.
- Zhilin, Mickle 2003. Early mesolithic communication networks in the East European forest zone. *Mesolithic on the move* (toim. Lars Larsson *et al.*), 688–693. Oxford.
- Hannu Takala
hannu.takala@lahti.fi
- Jarmo Kankaanpää
jarmo.kankaanpaa@kolumbus.fi
- Tuija Rankama
trankama@gmail.com
- FT Hannu Takala työskentelee amanuenssina Lahden kaupungin-museossa. Hän on keskittynyt mesoliittisten piilöytöjen ja Etelä-Suomen varhaisimman jääkauden jälkeisen asutuksen tutkimiseen. Lisäksi hän on johtanut tutkimushankkeita Karjalan kannaksella.
- Ph.D. Jarmo Kankaanpää on arktisiin pyyntikulttuureihin erikoistunut arkeologi ja kulttuuriantropologi. Hän johtaa Tuija Rankaman kanssa Lapin vanhinta mesoliittista asutusta tutkivaa Lapin Pioneerit (LaPio) -projektia.
- Ph.D. Tuija Rankama on Helsingin yliopiston arkeologian dosentti, jonka erikoisaloja ovat kiviteknologia ja pohjoiset pyyntikulttuurit sekä pohjoisen Fennoskandian arkeologia ja ympäristön kehitys. Hän johtaa LaPio-projektin ohella ”Rajapintoja itäisen Fennoskandian mesoliittisessä kivikaudessa” -projektia.

Oliko Helsingin Pornaistenniemellä keskiajalla linna?

V.-P. Suhonen

Saulo Kepsu on äskettäin ilmestyneessä teoksessaan Uuteen maahan esittänyt (2005, s. 179–182) mahdollisuuden, että Vantaanjoen suulla Helsingin Vanhankaupungin vastarannalla sijaitseva Borgnäs eli Pornaistenniemi olisi saanut nimensä joko paikalla toimineen keskiaikaisen linnan mukaan tai niemenkärjen kallion linnamaisen ulkomuodon perusteella. Kepsu on tuonut kirjassaan kattavasti esille vanhoista kartoista ja muista arkistolähteistä löytyvän Borgnäsiin liittyvän paikannimiaineiston. Kepsu nostaa näkyviin oikeastaan kaiken, mitä lähteet Borgnäsiä faktisesti kertovat. Painotuksista käy kuitenkin selvästi ilmi Kepsun halu löytää linna Pornaistenniemeltä. Kuten Kepsun tekstistäkin paljastuu, säilyneet lähteet voidaan tulkita myös toisin.

Uudenmaan vuoden 1552 voudintileissä mainitaan "*Een engh vidh Helszinghe ffors Benempndh Borgnes*" (KA, Es 708, 3007, f. 4.). Kuningas Kustaa Aadolf lahjoitti ratsumestari Gerdt Skyttelle 1.8.1631 Helsingin kuninkaankartanon tontin sekä Borgnäsiä sijainneen peltokappaleen ("*ett Åkerstykke Bårnäs be:dt*") (Kerkkonen 1939: 59). Borgnäsin peltojen ja niittyjen asemat nykyisellä Pornaistenniemellä käyvät ilmi 1600- ja 1700-lukujen kartoilta (Forssell 1685, Brinck 1738a, Brinck 1738b, Westermarck 1781). Huomiota herättää se, että itse Borgnäsin tila on

merkitty kolmelle vanhimmalle kartalle niemen koillispuolella olevalle nykyiselle Kuninkaankartanonsaarelle. Kyseinen saari on saanut nimensä siitä, että paikalla on toiminut vuosina 1550–1572 Helsingin kuninkaankartano (Ks. esim. Kerkkonen 1939). Voitaneen pitää ilmeisenä, että Borgnäsin tila on joko siirtynyt tai perustettu saarelle kuninkaankartanon toiminnan päättymisen jälkeen. Tällöin tulee helpoiten ymmärrettäväksi se, miksi saarella on näs-nimellä varustettu tila. Seikkaan perehtynyt Åke Granlund on toisaalta selittänyt (1956: 65) asian siten, että kuninkaankartanonsaaren nimi olisi alun perin ollut Borg(en). Tällöin Pornaistenniemen nimi olisi tarkoittanut linnan vierellä sijainnutta niemeä ("*nåset invid Borg*"). Kepsu (2005: 180) on eri mieltä kuin Granlund ja uskoo "oikean" Borgin löytyvän Pornaistenniemen kärjestä. Perehdyttäessä Helsingin Vanhankaupungin varhais historiaan alkavat molemmat käsitykset tuntua yhtä oikeansuuntaisilta. Itse asiassa vaihtoehdot yhdistyvät sulavasti toisiinsa. Ei nimittäin ole mitään syytä pitäytyä kiinni yhdessä linnan paikassa.

Kahdesta Kustaa Vaasan vuoden 1550 tammi- ja huhtikuun vaihteen kirjeestä paljastuu suunnitelma Helsingin Santahaminaan perustettavan kaupungin suojaksi rakennettavasta linnoituksesta ("*befestung*") (KGR XXI: 33, 47). Jo saman

vuoden kesään tullessa kaupungin rakennuspaikaksi oli vaihdettu Vantaanjoen suun länsiranta eli nykyinen Helsingin Vanhakaupunki (ks. KGR XXI: 280). Samalla on luonnollisesti siirtynyt myös linnoitus. Vuoden 1553 kesäkuulta säilyneestä kirjeestä käy ilmi kaupungin asukkaiden haluavan tietää mihin he voisivat rakentaa talonsa, jottei niitä tulevaisuudessa purettaisi linnanpaikan vuoksi (KGR XXIV: 101). Tässä yhteydessä on nostettava esiin se, että neljäsä vuoden 1550 marraskuun ja vuoden 1551 maaliskuun väliin sijoittuvassa kirjeessä puhutaan Helsingforsin sijasta Helsingborgista (Kerkkonen 1933: 33). On mielenkiintoista huomata, että Helsingborg-nimen käyttämisen ajankohta osuu yksiin Helsingin kuninkaankartanon rakentamisen aloittamisen kanssa (Ks. Kerkkonen 1933: 43). Ehkäpä kuninkaankartanonsaari on ollut tarkoitus linnoittaa. Hankkeesta luopuminen on kuitenkin ymmärrettävää, sillä saaren vierellä länsirannalla on korkea kallio. Vantaanjoen suun topografiaa tarkastellessa selviää nopeasti se, että Pornaistenniemen kärki on paras paikka kaupunkia mereltä tulevilta hyökkäyksiltä suojaavalle linnoitukselle. On syytä kysyä liittyykö vuonna 1552 esiin pullahtava Borgnäs-nimi suunnitteilla olleeseen linnoitukseen?

Kaikesta edellä olevasta huolimatta, jäljellä on Kepsun esittämä mahdollisuus Borg-nimen keskiaikaisuudesta. On kuitenkin merkille pantavaa, ettei Helsingin turvaksi 1500-luvun puolivälissä suunnitellun linnoituksen yhteydessä puhuta mitään sen keskiaikaisista edeltäjistä. Vantaanjoen suulla sijainneesta linnasta ei myöskään ole säilynyt mitään merkkejä keskiajan asiakirja-aineistossa. Lähteiden puuttumisen todistusvoimalle ei toisaalta voida antaa suurta arvoa, sillä

Itä-Uudenmaan neljästä tunnetusta linnasta ainoastaan yksi, Wartholm, mainitaan keskiaikaisissa lähteissä (FMU 1037; Salminen 1998: bilaga, breven 2)¹. Kaiken lisäksi edes Wartholmia ei ole voitu varmuudella identifioida (Ks. esim. Lovén 1996: 183–186).

Keskiaikaisten lähteiden perusteella kruunun toiminta on keskittynyt Vantaanjoen suun sijasta muutaman kilometrin etelämpänä olevaan Santahaminassa. Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että Helsingin kaupunki aiottiin ensin sijoittaa Santahaminaan. Valta-neuvosto toteaa 16.1.1548 Nyköpingissä päivättyssä kirjeessään seuraavasti: *”och synes oss för vår Persone liikast ware, att sådana Handels platz motte blifwe lagd till Sandhamn, effter ther är en godh och reen ledh till, och elliest alliest wäll belägghigh”* (KGR XIX: 101).

Santahaminan sijainti Suomen etelärannikon purjehdusreittien ja Tallinnaan suuntautuneen purjehdusväylän risteyksessä kuvastuu hyvin keskiaikaisissa lähteissä (FMU 1886, 1912, 1994, 2011, 2015, 2751, 5243, 5385). Kuten ritari Erik Turesson toteaa vuonna 1507: *”ty at ved Sandhaffn ær næmpst at löpe vdoffuer till Reffle”* (FMU 5243). Santahamina (*”Sant Havene”*) mainitaan ensimmäisen kerran paikalla 6.6.1423 päivättyssä Viipurin linnan käskynhaltijan ritari Krister Nilssonin (Vase) kirjeessä (FMU 1722). 1420- ja 1430-lukujen taitteen tienoilta säilyneistä lähteistä käy ilmi se, että Santahaminassa ovat viettäneet aikaansa sekä Krister Nilsson että Raaseporin käskynhaltija ritari Otto Pogwish (FMU 1886, 1912, 1994, 2011, 2015). Santahaminaa on myös käytetty kokouspaikkana Tallinnan raadin ja mainittujen linnojen käskynhaltijoiden välisissä tapaamisissa (FMU 1886, 1912, 2011).

Santahaminaan liittyvät keskiaikaiset asiakirjat on helppo selittää purjehdusmatkojen yhteydessä tehdyiksi. Kokouksia varten on puolestaan ollut mahdollista järjestää tilapäisesti teltoja tai vastaavaa. Kaikesta huolimatta vaikuttaa varsin ilmeiseltä, että Santahaminassa olisi ollut jonkinlainen kruunun residenssi. Eräs ritari Krister Nilssonin kirje on nimittäin peräisin vuoden 1431 tammikuulta (FMU 1994). On täysin selvää, ettei ritaristatuksen omannut henkilö ole voinut asua Santahaminan kylän talonpoikien nurkissa.

Saulo Kepsun mukaan (2005: 179–181) olisi ihmeellistä, ellei Vantaanjoen suulla olisi keskiaikaista linnaa. Kyseessä ei kuitenkaan olisi mikään erityisen suuri poikkeus, sillä Itä-Uudeltamaalta puuttuvat linnat lisäksi sekä Porvoon Mustiojoelta että Pernajasta Pernajajoelta. Sen sijaan on totta, että Pornaistenniemeltä olisi ollut helppo kontrolloida Vantaajoen suun liikennettä. Sama olisi kuitenkin pystytty tekemään laivoin ja venein myös Santahaminasta käsin. Keskiaikaisten linnojen rakennuspaikkojen sopivuutta estefunktion korostetaan tutkimuskirjallisuudessa usein turhan paljon. Esteet on ollut aina mahdollista kiertää. Tämän vuoksi linnalla on täytynyt olla valmius järjestää maa- ja meripartiointia toiminta-alueellaan. Esimerkkinä voi mainita 1390-luvun puolivälistä olevat tiedot Raaseporin linnanpäällikön Tord Bonden ”ystävien” liikkeistä Suomenlahdella ja hiukan kauempanakin (FMU 1032–1034, 1044, 1063). On varsin kuvaavaa, että gotlantilaiset kaappasivat vuonna 1396 laivan, jossa oli 18 haarniskoin varustettua Tord Bonden palvelijaa (FMU 1063).

Vaikka Borgnäsin linnasta ei ole säilynyt tietoja, ei Vantaanjoen keskiaikaista merkitystä ole syytä vähätellä. Vantaanjoen talonpoikien harjoittama laajamittainen

kauppurijehdus erottuu hyvin 1500-luvun alun lähteistä (Kerkkonen 1959: 61–67; Kerkkonen 1965: bilaga). Vantaanjoen suulla on liikenteen katkaiseva voimakas koski. Tavarat on ollut pakko siirtää pois jokiveneistä ja kuljettaa kosken ohi merenrannalla olleeseen satamaan. Helsingin Vanhankaupungin ja kuninkaankartanon sijainnit eivät siten ole mitenkään sattumanvaraisia. Taustalla on kruunun pyrkimys ottaa Vantaanjoen kaupankäynti ja resurssit täydelliseen hallintaansa. Mitään merkkejä siitä, että tilanne olisi ollut samanlainen jo keskiajalla, ei kuitenkaan ole. Jo pelkkä Helsingin kaupungin suunniteltu Santahaminaan rakentaminen on selvä indisio siitä, että kruunun tavoitteet ovat olleet keskiajalla erilaiset. 1500-luvun puolivälissä ei näytä olleen minkäänlaista Vantaanjoen suun hallintaan liittyvää traditiota. Vantaanjoen suulta ei myöskään tunneta keskiaikaista kruununmaata, vaan kuninkaankartano perustettiin Viikin kylän talonpojilta lunastetulle maalile (KGR XXII, 1552: 327–328; Kepsu 2005: 178). On myös merkittävää, että kuningas Magnus Eriksson luovutti Vantaanjoen eli tuolloisen Helsinginjoen lohenkalastusoikeuden Paadisten luostarille vuonna 1351 (FMU 601; REA 142). Luostari myi privilegionsa Turun piispalle ja tuomiokapitulille vuonna 1429 (FMU 1871, 1897, 1898). Vantaanjoen lohet ovat siis olleet luostarin käsissä koko keskiaikaisen Itämaan kiivaimpana linnanrakentamiskautena tunnetun 1300-luvun lopun. Yhdessäkään Padisten luostarin Vantaanjokea koskevassa asiakirjassa ei tästä huolimatta kerrota kalastuksen häiriintyneen linnan vuoksi (FMU 601, 602, 697, 699, 805, 1492, 1749, 1871, 1897, 1898; REA 142, 143, 178, 179, 217, 368, 412, 427, 430, 431).

Koska Pornaisista ei tunneta kruununmaata, on pidettävä mahdollisena, että

paikalla olisi ollut yksityislinna. Mitään todisteita Vantaanjoen suulla keskiajalla asuneesta rälssistä ei kuitenkaan ole. Lähimmät rälssimiehet löytyvät 1400-luvulta Kumpulasta ja Herttoniemestä (FMU 1209, 3124). Yksityislinnojen rakentaminen on ollut keskiaikaisessa Ruotsissa yleensä kiellettyä. 1300-luvun lopulla kuningasvalta oli kuitenkin niin heikko, että rälssi saattoi rakentaa linnoja jopa ilman lupaa. (Lovén 1996: 47–52). Kuten edellisessä kappaleessa on jo todettu, mitään linnaa ei kuitenkaan kyseisenä ajankohtana näy ainakaan Vantaanjoen lohenkalastuksesta kertovissa lähteissä.

Lopuksi on syytä siirtyä itse Pornaisteniemelle ja kysyä onko paikka edes sopiva keskiaikaiselle linnalle. Niemenkärjessä on noin viisi metriä vedenpinnan yläpuolelle kohoava lehtipuuvaltaista sekametsää kasvava kallionnyppylä, joka muistuttaa kaukaisesti eräitä maamme 1300-luvun lopun pikkulinnoja, kuten Porvoon Husholmenia.

Pornaisteniemen kärki on jäänyt pahasti uudemman rakennustoiminnan puristukseen. Niemen alueella on paria aikaa käynnissä asuinalueen rakentaminen. Jos keskiaikaiseen linnaan on kuulunut esilinna ja ulkovarustuksia, ne ovat jo täysin tuhoutuneita. Mitään tietoja rakennustöiden yhteydessä havaituista rakenteista ei kuitenkaan ole. Lisäksi on huomionarvoista, ettei myöskään kalliota suojanneista vedenalaisista paalu- tai kivivarustuksista ole mainintoja vilkkaasta vesiliikenteestä huolimatta.

Niemenkärjen kallion yli kulkee ulkoilupolku ja sen luoteispuolella on Vanhan kaupunginlahden ylittävä kävelysilta. Kallion laella ja rinteillä ei ole näkyvissä mitään linnan olemassaolosta kertovia

valleja, terasseja tms. Vaikuttaa jopa siltä, että paikan alkuperäinen topografia olisi pahoin ”häiriintynyt”. Näin onkin mitä ilmeisimmin tapahtunut. J.P. Westermärkin vuoden 1781 kartan selityksen mukaan Borgnäs udden on ollut ”*Stenbunden och skoglöss*”. 1800-luvun lopulta peräisin olevasta valokuvasta näkyy Pornaisteniemen kärjen olleen vielä tuolloin lähes pelkkää avokalliota (Kepsu 2005: 182). On varsin todennäköiseltä, että Pornaisteniemen päähän on kasattu täytemaata jossain vaiheessa viime vuosisataa.

Saulo Kepsu ehdottaa (2005: 181) arkeologisia tutkimuksia Borgnäsille. Kaivaukset ratkaisisivat luultavasti monia paikan topografiaan ja historiaan liittyviä kysymyksiä. Samalla olisi syytä selvittää Helsingin kaupungin arkistoista kohteen maankäytön historia. Nähdäkseni on kuitenkin varsin todennäköistä, että tutkijoiden aika ja rahat menisivät täysin hukkaan. Helsingin Borgnäs voitaneen hyvin syin liittää ehdokasjäseneksi Suomeen takamaiden tarulinnojen alati kasvavaan joukkoon.

Lähteet

Kansallisarkisto

Voudintilit, Uusimaa 1952, Es 708, 3007.

Maanmittaushallituksen kartat

Brinck, H.O. 1738a: Geometrisk Charta öfver Situation af Fårssen wid Hälssing Gamelstadez. MHH B7 8/1.

Brinck, H.O. 1738b: Charta öfver Situation af en Sååg och 2na Miöhlqwarnar anlagde vid Hälssing Gammelstad. MHH B7 33/3-4.

- Forssell, Lars 1687: Geometrisk afritning
Öfn Wijks Ladugårdh belägen i Bor-
go lähn och Helsing Sochn. Affmätt.
MHH B7 33/1-2.
- Westermarck, J.P. 1781: Charta över Wiks
Ladugårds Egor belägne iHelsinge
Sokn, Borgå Härad och Nylands Län.
MHH B7 33/5-9.

Painetut lähteet

- FMU = Finlands medeltidsurkunder II.
1401-1430. Samlade och i tryck utgifna
af Finlands Statsarkiv genom Reinh.
Hausen. Helsingfors 1915.
- Finlands medeltidsurkunder III, 1431-1450.
Samlade och i tryck utgifna av Reinhold
Hausen. Helsingfors 1921.
- Finlands medeltidsurkunder VI. 1496-1508.
Samlade och i tryck utgifna av Rein-
hold Hausen. Helsingfors 1930.
- Finlands medeltidsurkunder VII. 1509-
1518. Samlade och i tryck utgifna av
Reinhold Hausen. Helsingfors 1933.
- Finlands medeltidsurkunder IV. 1451-1488.
Samlade och i tryck utgifna av Rein-
hold Hausen. Helsingfors 1924.
- KGR = Konung Gustaf de förstes regis-
tratur XIX, 1548. Handlingar rörande
Sveriges historia. första serien. Utgifvet
af kongl. riksarkivet genom Joh. Ax.
Almqvist. Stockholm 1901.
- Konung Gustaf de förstes registratur XXI,
1550. Handlingar rörande Sveriges his-
toria. första serien. Utgifvet af kongl.
riksarkivet genom Joh. Ax. Almqvist.
Stockholm 1903.
- Konung Gustaf de förstes registratur XXI,
1552. Handlingar rörande Sveriges his-
toria. första serien. Utgifvet af kongl.
riksarkivet genom Joh. Ax. Almqvist.
Stockholm 1905.

- Konung Gustaf de förstes registratur XXIV,
1553-1554. Handlingar rörande Sveri-
ges historia. första serien. Utgifvet af
kongl. riksarkivet genom Joh. Ax. Alm-
qvist. Stockholm 1905.

REA = Registrum Ecclesine Aboensins eller
Åbo Domkyrkans Svartbok. Facsimile
version with additions to the 1890 edi-
tion. Published by the state archives of
Finland. Jyväskylä 1996.

Kirjallisuus

- Granlund, Åke 1956: Studier över östny-
landska ortnamn. Skrifter utgivna av
Svenska litteratursällskapet i Finland
369 = Studier i Nordiskt filologie 44.
Borgå.
- Kepsu, Saulo 2005: Uuteen maahan, Hels-
ingin ja Vantaan vanha asutus. Suomen
kirjallisuuden seuran toimituksia 1027.
Helsinki.
- Kerkkonen, Gunvor 1933: Kungsgårdbyg-
get vid Helsingfors 1550-1551. Kultur-
historisk årsbok 1933. Ekenäs.
- Kerkkonen, Gunvor 1939: Helsingfors
kungsgård 1550-1572. Hist. ark XLV.
- Kerkkonen, Gunvor 1959: Bondesegel på
Finskaviken. Skrifter utgivna av Svens-
ka litteratursällskapet i Finland 369.
Borgå.
- Kerkkonen, Gunvor 1963: Helsinge medel-
tid. Helsinge 1. Borgå.
- Lovén, Christian 1996: Medeltida borgar
och befästningar i det medeltida Sveri-
ge. Kungl. Vitterhets Historie och An-
tikvitets Akademiens Handlingar. An-
tiggeriska serien 40. Motala.
- Salminen, Tapio 1998: Tidigare okända
medeltida brev från Finland i Revals
stadsarkiv. Historisk Tidskrift för Fin-
land 1998:3.

V.-P.Suhonen
veli-pekka.suhonen@nba.fi

V.-P. Suhonen työskentelee tutkijana
Museoviraston Rakennushistorian
osastolla.

- 1 Keskiajalla käytössä ollut kaavamain-
en tapa jättää linnanimitykset pois
voudeista puhuttaessa, saattaa merkitä
sitä, että vuonna 1387 kolmessa läht-
eessä (FMU 6597, 6598, 6599).vilahtava
Porvoon vouti Markvard Lynchen olisi
itse asiassa ollut Porvoon Linnamäellä
sijainneen linnan vouti.

Arkeologisen dokumentoinnin merkityksestä

Petri Halinen

Arkeologia käyttää lähdeaineistonaan muun muassa eri tavoin löydettyjä esineitä, esille kaivettuja rakenteita, ihmisen tuottamaa jätettä ja jätteen jättämiä jälkiä maaperässä. Näiden perusteella erilaisiin teorioihin tukeutuen arkeologit tekevät päätelmiä menneen ajan taloudesta, uskomuksista, yhteiskunnasta, ihmisen elämästä. Useinkaan päätelmät eivät perustu pelkästään yhteen lähdeyhmään, vaan monen lähteen kombinaatioon.

Lähdeaineisto on kuitenkin usein moniselitteistä, eikä täyttä varmuutta löytöjen tai rakenteiden yhteenkuuluvuudesta voida saavuttaa. Sen sijaan lähdekriittisen tarkastelun jälkeen tietyn kokonaisuuden osien yhteenkuuluvuudesta voidaan esittää perusteltuja arvioita. Lähdekritiikki on arkeologian arkipäivää.

Arkeologit voivat myös itse vaikuttaa siihen, miten paljon vaikeuksia he tutkimuksissaan ja tulkinnoissaan kohtaavat. He voivat omalla työpanoksellaan vaikuttaa siihen, miten työn tuloksia voidaan hyödyntää tutkimuksessa. Osittain kyse on myös siitä, pitävätkö arkeologit huolta ammattitaidostaan eli seuraavatko he ajan vaatimuksia. EAA:n eettisten sääntöjen mukaan, jotka koskevat meitä kaikkia arkeologeja, arkeologien on ylläpidettävä ammattitaitoaan.

Arkeologiaan kuten tieteen tekemiseen yleensäkin on viime vuosina otettu mittareita taloudellisesta toiminnasta, markkinataloudesta. Monessa mielessä tehostamisen varaa onkin ja kilpailuttamisella voidaan keriä löysiä pois. Mutta tehostamista ei saa tehdä tutkimustulosten kustannuksella.

Miten optimaaliset tutkimusresurssit määritellään? Kenellä on valtuudet ja velvollisuus määritellä tutkimustarve ja tutkimuksen taso? Millaista tasoa pitää tutkimukselta vaatia ja kuka sitä valvoo? Pitääkö yhtäläistä tasoa vaatia kaikilta arkeologisilta toimijoilta?

Arkeologien kaivaustoimintaa ja siten arkeologisen lähdeaineiston hankintaa on viime vuosikymmenten aikana ohjannut käytettävissä olevien resurssien määrä. Varsin tavallinen tutkimuskohde on ollut kivikautinen asuinpaikka, jonka kaivausdokumentoinnin kehittämiseen on viimeisen 15 vuoden ajan panostettu runsaasti.

Lähtötilanne oli tuolloin parisenkymmentä vuotta sitten se, että löydöt otettiin talteen pääasiassa 2x2 tai 1x1 metrin ruuduissa, ja joissakin yksittäistapauksissa tarkemmin. Tämä liittyi näkemykseen, ettei runsaslöytöisestä kivikautisesta

asuinpaikasta pystyttyä erottamaan yksityiskohtia, eikä löytöjä uskottu voitavan liittää rakenteisiin tai kontekstiinsa. Löytöjakaumia voitiin tarkastella vain tilastollisesti, ja kaikkein kiinnostavimpia kohtia asuinpaikoista olivat löytökessittymät ja runsaslöytöisimmät alueet. Kaivaukset keskitettiin usein näille alueille. Toisaalta löytöjen tarkempaan talteenottoon ei katsottu olevan riittävästi aikaa.

Runsaslöytöisimpien alueiden esiin saamiseen kehitettiin menetelmiä, jotka esitutkimuksina olivat koekaivauksiin verrattuna edullisia – muun muassa fosforianalyysi ja kairaseulonta.

Etsittiin siis runsaslöytöisiä alueita ja kaivettiin niitä, vaikka tiedettiin, ettei niistä saataisi irti asuinpaikan luonteen selvittämisen kannalta olennaisia tietoja. Vähälöytöisiä tai pienialaisia kohteita ei pidetty tärkeinä.

Kun kaivaukset ovat keskittyneet suuriin ja runsaslöytöisiin asuinpaikkoihin, on kohteiden sisäinen analyysi usein jäänyt vajavaiseksi tai kokonaan tekemättä. Niistä ei ole saatu selville, millaisia merkkejä yksittäiset käyttökerrat ovat jättäneet ja ovatko ne ylipäättään erotettavissa toisistaan tai löytömassasta.

Jos tutkimuksia suunnattaisiin pieniin kohteisiin, voitaisiin päästä lähemmäs myös suuria ja runsaslöytöisiä kohteita. Analysoimalla pienten kohteiden sisäistä rakennetta voitaisiin saatua tietoa käyttäen hyväksi myös suurten kohteiden tulokinnassa.

1980-luvun lopulta lähtien on toteutettu joitakin kaivauksia kivikautisilla asuinpaikoilla, joissa löydöt on otettu talteen

takymetriä hyväksi käyttäen, jolloin löydöille on saatu täsmälliset löytötiedot. Toisaalta myös löytöjen konteksti on pyritty selvittämään. Tällä tavoin ovat löydöt saaneet kaksi olennaista lisätietoa, joiden avulla on voitu lähteä pohtimaan rakenteiden ja löytöjen välisiä yhteyksiä. Kaikki tämä on tuttua historiallisen ajan arkeologiassa, mutta kivikautisten asuinpaikkojen tutkimuksessa ongelmaa ei ole kyetty ratkaisemaan. On vedottu muun muassa maannostumisprosessin, puiden juurten ja routimisen aiheuttamiin kulttuurikerrosten sekoittumiseen. Monella asuinpaikalla on kuitenkin todettu hyvin säilyneitä kerroksia, joissa voidaan katsoa löytöyhteyden säilyneen riittävän hyvin.

Toinen seikka, jonka avulla asuinpaikkojen luonnetta voidaan selvittää, on löytöjen talteenottotarkkuus eli miten pieniä löytöjä talteen otetaan. Useimmilla kaivauksilla löytöjen talteenotossa käytetään hyväksi seuloja. Seulojen silmäkoko on ollut kuitenkin varsin suuri, minkä vuoksi monet löydöt menevät seulasta läpi. Näin tapahtuu varsinkin pienille luille ja pienille kivensirpaleille.

Monet pienet kivensirpaleet – kuten pienet kvartsit – voivat kertoa kivityöstöstä eli omalta osaltaan siitä, miten asuinpaikkojen iskentäjäte on muodostunut. Esimerkiksi fraktuurianalyysin ja refittingin avulla voidaan hyvin talteen otetusta aineistosta selvittää näitä kysymyksiä. Myös näissä analyyseissä löytöjen kontekstilla on suuri merkitys.

Palaneen luun fragmentit menevät kaivauksilla usein hukkaan ja monen asuinpaikan kaivauksilta onkin kuultu siitä, miten talteen on otettu vain isommat luut. Jos seulasta ei ole löytöjä saatu talteen, sille ei ole voinut mitään. Toimintaa

on perusteltu muun muassa sillä, ettei ole aikaa eikä rahaa ottaa talteen kaikkia löytöjä. Niiden talteenotto vie liikaa kaivaus- tai jälkityöaikaa. Näkemys palautuu siis panos/tuotos -ajatteluun. Kaivauksenjohtajan valintaa voi siis ymmärtää tästä näkökulmasta.

Muutaman viime vuoden aikana on erällä kaivauksilla ratkaistu ongelma osittain siten, että kun on havaittu paljon pieniä luunfragmentteja, on otettu maa talteen ja seulottu se pienellä seulalla. Näin on voitu noudattaa lähes normaalia kaivausnopeutta eikä yhtään löytöä ole hukattu turhanpäiten. Maa on seulottu myöhemmin joko jälkitöiden yhteydessä tai kaivausten loppuvaiheessa.

Tämä on tuonut hyviä tuloksia. Luiden joukossa on todettu pienten nisäkkäiden, lintujen ja kalojen luita, joista aiemmin löydettiin vain suurikokoisimmat luunfragmentit. Nämä kaikki ovat tuoneet esiin uusia lajeja – osittain siihen on vaikuttanut myös vertailuaineiston paraneminen – joiden avulla on voitu pohtia pidemmälle asuinpaikkojen luonnetta. Eli muun muassa sitä onko asuinpaikkojen aineisto kertynyt lyhyiden oleskelujen seurauksena tai liittyvätkö ne johonkin tiettyyn vuodenaikaan. Pohdinta asuinpaikkojen ympärivuotisuudesta on saanut uutta pohjaa.

Tällä hetkellä olemme siis valinnan edessä. Mitä Muinaismuistolain mukaiset tutkimukset voivat ja saavat pitää sisällään? Riittääkö kohteen osittainen kaivaminen täyttämään lain velvoitteet ja millaisilla kriteereillä kaivaukset suoritetaan? Toisaalta samat kysymykset koskevat myös tutkimuskaivauksia.

Tällä hetkellä monella arkeologilla on halu kaivaa asuinpaikkoja paremmilla ja

tarkemmilla menetelmillä kuin aikaisemmin. Yhtenä perusteluna on esimerkiksi se, että kauan sitten kaivetun aineiston avulla ei saada vastauksia uusiin kysymyksiin. Museoviraston kivikauden makasiinissa on siis paljon sellaista aineistoa, jota ei voi käyttää tämän hetken vaatimusten mukaisesti.

Omassa väitöskirjassani törmäsin näihin ongelmiin. Osa asuinpaikka-aineistosta soveltui hyvin tutkimusaineistoksi, mutta osa aineistosta oli jätettävä pois tutkimuksesta.

Yksiselitteistä ratkaisua ongelmaan ei ole, mutta jokaisen arkeologin – sekä rahoituksesta neuvottelevien että työn toteuttajan – on pyrittävä tekemään parhaansa. On tehtävä kaikki voitava, jotta työskentelyn edellytykset olisivat riittävän hyviä – sekä kaivausten aikana että jälkitöiden aikana. On tehtävä kaikki voitava jotta löydöt voitaisiin liittää kontekstiinsa ja jotta myös pienet löydöt otettaisiin talteen. Löytö ilman kontekstia on irtolöytö – pahimmassa tapauksessa hajalöytö.

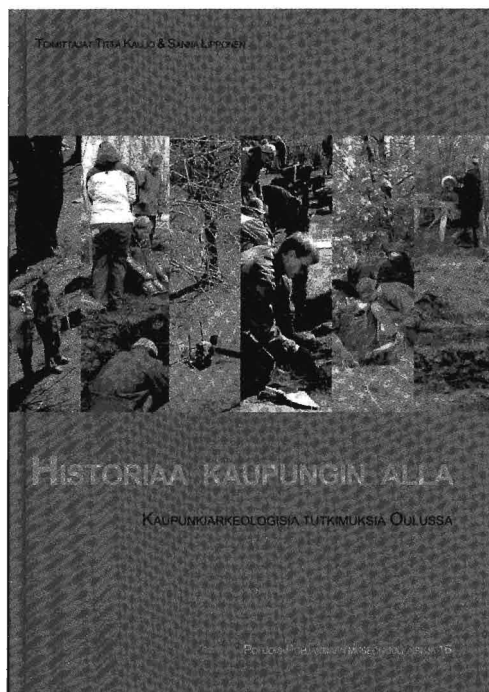
Kirjoitus on Helsingin yliopiston humanistisessa tiedekunnassa 26.11.2005 kirjoittajan pitämä väitöksenalkajaisitelmä. Kirjoittaja väitteli aiheesta "Prehistoric Hunters of Northernmost Lapland - settlement patterns and subsistence strategies" (Iskos 14). Vastaväittäjänä toimi FT Jari Okkonen ja kustoksena prof. Mika Lavento.

Petri Halinen
Kulttuurien tutkimuksen laitos
Arkeologia
Pl 59
00014 Helsingin yliopisto
petri.halinen@helsinki.fi

FT Petri Halinen on v. 2006 työskennellyt yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston arkeologian oppiaineessa.

Punainen kirja Oulun kaupunkiarkeologiasta — kommentteja ja keskustelunaiheita

Liisa Seppänen

Historiaa kaupungin alla – Kaupunkiarkeologisia tutkimuksia Oulusta Toim. Titta Kallio & Sanna Lipponen Pohjois-Pohjanmaan julkaisuja 16. 2005, 224 s

Johdantona

Oulussa on viime vuosina tehty useita kaupunkiarkeologisia tutkimuksia, joiden myötä kaupungin historian selvittämiseen on avautunut uusia näkökulmia. Näitä tutkimuksia ja niiden tuloksia esitellään syksyllä 2005 ilmestyneessä jul-

kaisussa *Historiaa kaupungin alla – Kaupunkiarkeologisia tutkimuksia Oulusta*. Kirja on julkaistu Pohjois-Pohjanmaan museon julkaisusarjassa. Sen julkaisua ovat tukenneet myös Museoviraston rakennushistorian osasto, Pohjois-Pohjanmaan liitto sekä Oulun yliopiston projekti *The Material Roots of Modernisation in Northern Finland*.

Kirjan toimittajien mukaan teos on tarkoitettu niin alan ammattilaisille kuin oululaiselle suurelle yleisölle. Samalla kirja on oululaisten arkeologien lahja 400-vuotta täyttävälle kaupungilleen.

Julkaisu koostuu 25 kirjoittajan 29 artikkelista ja 6 tietoiskusta, jotka on ryhmitetty neljän teemaattisen kokonaisuuden alle. Kirjan artikkelit ovat pääasiassa lyhyitä tutkimuskohteiden historian, kenttätöiden ja niiden aineiston raportinomaisia, yksityiskohtaisia esittelyjä. Useimmiten kirjoittaja on itse henkilökohtaisesti ollut kaivamassa kyseistä kohdetta ja tuntee siten kohteensa hyvin. Muutamissa artikkeleissa luodaan katsauksia johonkin aiheeseen yleisellä tasolla (mm. konservointi), jolloin Oulun aineisto ja sen tutkimus jäävät sivurooliin. Suurimman kirjoitustehtävän ovat urakoineet kirjan toimittajat Titta Kallio ja Sanna Lipponen, joiden nimi löytyy yhteensä 13 artikkelin tai tietoiskun kohdalta. Useimmat kirjoittajat edustavat Oulun nuorta tutkijasuku-

polvea, jolla varmasti on tulevaisuudessa arkeologialle ja pohjoisen tutkimukselle paljon annettavaa.

Kellareita, kirkkoja ja kauppatavaraa – katsaus kirjan sisältöön

Julkaisun ensimmäisessä osassa kerrotaan Oulun kaupunkiarkeologisista tutkimuksista, kenttätöiden periaatteista ja niihin liittyvistä tutkimusmetodeista karttainventoinnista konservointiin. Kirjan aloittaa Titta Kallion johdanto Oulun kaupunkiarkeologisiin kenttätutkimuksiin vuosina 1907-2004. Kaupungin tutkimusten pääpaino on ollut selvästi 1980-luvun jälkeisessä ajassa: Yhdeksästä kaupunkikaivauksesta kahdeksan on tehty 1980-2000 -lukuilla, kymmenestä koekai-vauksesta yhdeksän on tehty 2000-luvulla, myös arkeologiset seurannat ja inventoinnit painottuvat 2000-luvulle. Oulun arkeologia on siis tehnyt todellisen esiintulon aivan viime vuosina, ja tätä taustaa vasten kirjan ajoitus on hyvin perusteltu.

Toisessa luvussa pyritään esittelemään Oulun kaupunkikuvaa historiallisten lähteiden ja arkeologisten kenttätöiden tulosten perusteella. Sanna Lipposen katsaus johdattaa lukijan hyvällä otteella Oulun kaupungin menneeseen rakennuskantaan ja kaupunkikuvaan. Artikkelit rakentuu pääasiassa historian tutkimuksen tietojen pohjalle, ja otsikossa korostettu arkeologinen näkökulma aiheeseen jää joksikin kapeaksi. Muissa artikkeleissa Oulun mennyttä kaupunkikuvaa hahmotetaan puupäälysteisten katujen, rakennusjäänneksien, palovakuutusasiakirjojen, eläinten luiden ja hyönteisfossilien kautta.

Kirjan kolmannessa luvussa kerrotaan Oulun kirkkojen ja vainajiin liittyvistä tutkimuksista. Kaarina Niskalan artik-

kelit Oulun kaupungin kirkon ja Oulun tuomiokirkon rakennusvaiheista edustavat rakenteellisesti ja kielellisesti kirjan parhainta antia. Myös Kirsti Paavolan artikkeli Oulun kirkon ja kirkkomaan vainajista oli kiinnostavasti kirjoitettu teoreettinen ja metodinen katsaus vainajien tunnistamiseen ja tutkimusmahdollisuuksiin.

Meri ja kauppa -nimisen otsakkeen alta avautuva kirjan viimeinen luku sisältää kirjavan joukon artikkeleita tervasta keramiikkaan ja hylyistä Kajaanintien inventointiin. Aki Rossin artikkeli Pikisaaren pikiruukki on asiantuntevasti kirjoitettu katsaus Pikisaaren historiaan, pien tuotantoon ja käyttöön. Artikkelit perustuu pitkälti historian lähteisiin, joille arkeologia on antanut lisätodisteita. Aihe on kytketty kiinnostavasti aikansa ja historian kontekstiin, joten artikkeli sopii hyvin myös kirjan tavoittelemalle laajemmalle kohderyhmälle. Koska terva ja piki ovat olleet Oululle ja sen alueelle, kaupalle ja elinkeinolle hyvin tärkeitä, artikkeli olisi sopinut luvun alkuun Lipposen Oulun kauppaa ja teollisuuden esityspiirteitä hahmottavan yleiskatsauksen jälkeen. Rossin artikkelia täydensi Lipposen tietoisuus Pikiruukkien toiminnasta ja ruukki-alueiden miljööstä, jonka tiedot olisi aivan hyvin voinut sisällyttää Rossin artikkeliin – etenkin, kun otsikkoon nähden tietoisuuden antama informaatio oli hyvin vähäinen. Myös Marja-Riitta Luostarisen artikkeli valkosavikeramiikasta ja Risto Nurmen tietoisuus liitupiipuista olivat selkeitä ja hyvin rakennettuja kirjoituksia, jotka sopivat hyvin kirjan luonteeseen. Kuvavalintoihin olisi voinut tosin kiinnittää enemmän huomiota.

Laajemman, johonkin tiettyyn aihepiiriin keskittyvän kokoomateoksen jakaminen pienempiin temaattisiin osiin on usein yksi lähtökohta teoksen suunnittelussa.

Joissakin tapauksissa kokoomateoksen lähtökohta on kirjoittajissa tai yksittäisissä teemoissa: ketkä kirjoittajat halutaan / täytyy ottaa teokseen mukaan ja mistä he mahdollisesti voisivat kirjoittaa? Tällöin ongelmaksi voi tulla artikkeleiden luonteva ryhmittely osakokonaisuuksiksi ja niiden muodostama ehyt kokonaisuus. Tällöin myös teoksen luonne muuttuu: Päärooli ei ole enää esiteltävissä kokonaisuuksissa vaan kirjoittajien ja heidän omien tutkimustensa esittelyssä. Tämä suunnittelujärjestys ja siihen liittyvät ongelmat ovat olleet ilmeiset myös tämän teoksen rakentamisessa.

Kritiikkiä ja ennen kaikkea evästyä

Ensilukemisen perusteella kirja on sirpalemainen kooste Oulussa suoritetuista arkeologisista tutkimuksista. Kokonaiskuvan hahmottaminen Oulun kaupunkiarkeologisesta tutkimuksesta jää suuressa määrin lukijan päättely- ja yhdistelykyvyn varaan. Yksittäisten kaivausten esittelyn sijasta kirjassa olisi voinut olla muutama yleisluontoisempi artikkeli, joissa aineistot, metodit, tulokset, Oulun arkeologian erityispiirteet jne. olisi esitelty useamman kaivauksen pohjalta. Tämä olisi vaatinut ratkaisevasti erilaisen otteen artikkeleiden sisältöön. Mutta jo muutaman, samaa aihepiiriä käsittelevän artikkelin yhdistämisellä lukijalle olisi muodostunut parempi käsitys kohteiden tutkimuksesta, tuloksista sekä arkeologian mahdollisuuksista ja saavutuksista historiallisten lähteiden rinnalla.

Esimerkiksi Markku Mäkiwuotin artikkeli olisi voitu hyvin yhdistää Titta Kallion ja Antti Kravun artikkeliin, sillä molemmissa esiteltiin kellarijännöksiin liittyviä havaintoja. Myös Mika Sarkkisen tuomiokirkon kaivauksia esittelevän artikkelin olisi hyvin voinut yhdistää

Niskalan kirkon historialliseen katsaukseen. Aimo Kehusmaan selonteot hylkytutkimuksista olisi ollut myös luontevaa yhdistää yhdeksi laajemmaksi kokonaisuudeksi. Oli kyse sitten julkaisusta tai yksittäisen henkilön ansioista, artikkeleiden määrää ei pitäisi arvottaa niiden laadun edelle.

Kirjan toimitus oli päätyntä ratkaisuun, jossa viitteet esitetään artikkeleittain kunkin temaattisen kokonaisuuden lopussa ja kaikki yhden luvun artikkelit kattaa yksi lähdeluettelo. Sitä vastoin tietoisukujen kirjallisuus ja lähteet esitetään kunkin tietoisukun yhteydessä. Lähteiden ja kirjallisuuden esittäminen yhtenä pakeettina luvun lopussa on perusteltua, mikäli useimmissa artikkeleissa käytetään paljon samoja lähteitä. Itseäni kuitenkin häiritsi, että jouduin lukiessa jatkuvasti tarkistamaan viitteiden sisältämää informaatiota sivuja selaten. Viitteet tekstin joukossa palvelisivat varmasti joissakin tapauksessa myös lukijaa, jolla ei ole arkeologin ammatillisia intressejä (esim. Puputin artikkeli eläinluututkimuksista ja termien selitykset).

Teknisen toteutuksen puolesta teos on samassa kategoriassa kuin alamme useimmat viimeaikaiset ja kotikutoisesti toteutetut julkaisut. Silmiinpistävimät ongelmat liittyvät palstoitukseen sekä kuvien ja tekstin väliseen rytmitykseen. Kirja on runsaasti kuvitettu ja värikuvien merkitys on suuri etenkin kartta-aineistoa esittelevissä artikkeleissa. Mielestäni myös lukuja erottavat välilehdet olisi kannattanut toteuttaa neliväripainatuksena, sillä kuvien levoton harmaus sai useimmat välilehdet vaikuttamaan tunkkaisilta ja epämääräisiltä. Luonnollisesti makuasiat ovat makuasioita myös visuaalisuudessa, mutta mielestäni harrastajien olisi varminta pitäytyä yksinkertaisessa ja niukassa linjassa, sillä ylimääräinen ko-

ristelu ja tyylien sekoittaminen korostaa useimmiten ainoastaan negatiivisella tavalla julkaisun tekijöiden ammattitaitoa.

Täsmällisen ja taitavan kielellisen ilmaisen ihailijana kiinnitin huomiotani myös parin laatusanan yleiseen käyttöön. 'Kiinnostava' ja 'mielenkiintoinen' lienevät arkeologiansanavalikoiman tavanomaisimpia adjektiiveja, kun tutkimuskohteesta ja löydöistä kerrotaan tiedotusvälineille tai yleisölle. Kohteen mielenkiintoisuuden korostaminen ilman perusteluja on kuitenkin turhaa retoriikkaa, jolla voidaan jopa aliarvioida lukija- ja kuulijakuntaa. Miksi esimerkiksi Kaupungintalon tontin hirs-, kivi- ja puurakennuksen jäännökset olivat kiinnostavia (Hyttinen & Rajala: Oulun kaupungintalon tontin kenttätutkimukset)? Miksi NMKY:n tontilta tavatut kylmämuurauksella tehdyt portaat olivat Markku Mäktivoudin mielestä mielenkiintoiset? Miksi Anu Iisakan mielestä Oulun autotorin kaivaukset osoittautuivat mielenkiintoisiksi, vaikkakaan ne eivät antaneet aihetta tarkempiin tutkimuksiin? Asioihin perehtymättömänä olisin mieluusti lukenut perusteluja myös muissakin yhteyksissä: Esimerkiksi miksi ja miten Yhdysvaltain sisällissota vaikutti Oulun kaupan kukoistukseen 1700-luvulla, kuten Lipponen katsauksessaan Oulun kaupan ja teollisuuden yleispiirteisiin toteaa.

Suuren yleisön ja arkeologisen ammattikunnan huomioiminen samassa kirjassa on aina vaikeaa. Kohderyhmä pitää huomioida sekä asioiden esittämisen tavassa ja laajuudessa että kirjoituksen sävyssä ja kielessä. Mirkka Lappalainen (Yliopisto 13/2005) on tehnyt havainnon, että huonolla englannilla kansainväliseen julkaisuun kirjoitettua artikkelia pidetään arvokkaampana kuin suurelle

yleisölle kirjoittamista. Voin yhtyä hänen havaintoonsa ja kokemuksesta ilmaista huoleni hyvän ja selkeän kirjoitustaidon rapistumisesta arkeologien keskuudessa. Mielestäni tässä kirjassa asiat onnistuttiin useimmiten kertomaan tavalla, joka palvelee arkeologiseen jargoniin tottumatonta lukijaa. Varsinaisia kirjoitusvirheitä esiintyy kirjassa erittäin vähän, mutta monissa artikkeleissa on lukemista häiritseviä kielellisiä ongelmia, joista useimmat liittyvät lauserakenteisiin, selkokieli-syyteen ja käsitteisiin. Tässä yhteydessä otan esille ainoastaan yhden, arkeologien keskuudessa hyvin yleisen virheellisen ilmaisun, johon on kiinnitetty huomiota tässä julkaisussa aiemminkin (Carpelan 1/2005). Kaivauksissa löydetty rakennefragmentit ja löydöt ovat jäännöksiä, menneisyydestä jäljelle jääneitä osia ja jätteitä. Jäänteitä arkeologit eivät juuri kulttuurikerroksista kohtaa.

Koska alamme resursseilla emme voi tyytyä pelkkään sisällöntuotantoon ja jättää julkaisutoimintaa alan ammattilaisille, on hyvä, että meiltä löytyy rohkeita rokansyöjiä, jotka tarttuvat toimeen itseään säästämättä ja vailla liiallista kriittisyyttä. Kirjoittamisen laadusta – etenkin kun kohderyhmänä on suuri yleisö – ei silti kannattaisi tinkiä. Julkaisuilla on suuri merkitys mielipiteiden ja asenteiden muokkaajina niin alamme kuin ammattitaitoammekin kohtaan. Onneksi joukossa on hyviäkin kirjoittajia, jotka parhaimmillaan yltyvät lähes runolliseen ilmaukseen, kuten Kaarina Niskala artikkelissaan Sofia Magdalenan kirkosta tuomiokirkoksi (s. 149) "Oululaisille tuomiokirkko on aina ollut keskeinen ja tärkeä: se on kotiseudun symboli ja siltä menneeseen. Se on kohonnut korkeimpana kaupungin silhuetissa ja edustanut jatkuvuutta sukupolvien ketjussa."

Keskustelunaiheita muutamista kaupunkitutkimuksen käytännöistä

Kirjan korostuksesta huolimatta artikkeleista käy hyvin ilmi, että arkeologian rooli Oulun kaupungin historian ja kaupunkikuvan selvittämisessä on toistaiseksi vähäinen ja arkeologinen kaupunkitutkimus on Oulussa vasta aluillaan. Kirjan suurin anti Oulua vähemmän tunteville arkeologeille lienee, että kirjassa kerrotaan Oulussa ja pääasiassa oululaisten arkeologien toimesta harjoitetusta arkeologisesta tutkimuksesta heidän lähtökohdistaan, näkökulmistaan ja työtavoistaan. Toiminnan kuvailun lisäksi olisin henkilökohtaisesti kaivannut enemmän perusteluja ja keskustelua myös käyetyistä toimintatavoista. Seuraavassa poimintoja muutamissa artikkeleissa esilletulleista kaupunkiarkeologiaan liittyvistä seikoista, joista toivoisin keskustelua alallamme.

Sanna Lipponen kirjoittaa artikkelissaan Kaupunkiarkeologinen kenttätyö (s. 19) seuraavasti: ”Yleensä löydöt otetaan talteen jokaisesta maakerroksesta omaan pussiinsa, mutta tärkeimpien löytöjen, kuten rahojen sijainti määritellään tarkasti. Niiden paikka mitataan joko mittanauhan ja vaaituskoneen tai takymetrin avulla”. Historiallisen ajan kaivauksilla tämä on yleisesti vallitseva käytäntö, joka on periytynyt taso- ja ruutukaivausmenetelmästä. Siihen vaikuttaa ennen kaikkea ajatus rahojen absoluuttisesta ajoituspotentiaalista. Eikö kuitenkin artefaktin konteksti ja kontekstin luonne määritä löytöjen sijainnin dokumentaatiota paremmin kuin artefaktin tyyppi? Kontekstien dimensiot ja siten niiden löytöjen sijainti eivät välttämättä löytöhetkellään vastaa alkuperäistä. Esimerkiksi aktiivikäytössä ollut jätekasa on tasoitettu, sitä on viety muualle ja levitetty, mahdollisesti päälle syntyneen kerrostu-

misen myötä se on myös painunut. Miksi stratigrafisesti kaivetuista yksiköistä rahat mitataan paikoilleen, mikäli ne eivät ole kätkölöytöjä tai harkitusti paikolleen asetettuja? Mikä on johonkin kontekstiin pudonneen tai sattumalta joutuneen rahan koordinaattien mukaisen kartoituksen merkitys? Mikä on löytöjen paikantamisen järkevä systematiikka ja miten sitä perustellaan?

Toinen kenttätöihin ja aineiston talteenoton kriteereihin liittyvä seikka koskee seulontaa ja luuaineiston talteenottoa. Oulussa kaupungintalon tontin kaivauksilla massiivista luuaineistoa ei oltu otettu lainkaan talteen (Hyttinen & Rajala, 109). Byströmin talon koekaivauksissa ja Kajaaninkadun arkeologisessa valvonnassa (Puputti, 78) maata ei oltu seulottu lainkaan, mikä monissa kohteissa ja tutkimuksissa voi resurssointiin ja kohteen löytöaineiston merkitykseen nähden olla täysin oikeutettu käytäntö. Turussa massiivinen arkeologinen luuaineisto on koettu tutkimukselliseksi ja varastointiin liittyväksi ongelmaksi. Viimeisimmissä kaivauksissa onkin siirrytty talletamaan luita näytteenottomaisesti, jolloin valitaan tietyt yksiköt luiden määrän, kontekstin laadun ja ajoituksen perusteella. Näistä yksiköistä otetaan erilleen tarkemmin seulottava näyte sekä talletetaan kaikki pöytäseulottaessa esilletullut luuaineisto. Mielestäni kaupunkiarkeologisessa tutkimuksessa olisi tarvetta keskustella ja sopia yhtenäisistä kriteereistä osteologisen aineiston tallentamiseen ja dokumentointiin. Tutkimuksen kannalta olisi tietenkin ideaalista, mikäli kaikki näytteet (makrofossiili-, siitepöly-, ajoitus- ja hyönteisnäytteet sekä geokemialliset näytteet) ja niiden analysointi voitaisiin sisällyttää jo kenttä- ja jalkityövaiheeseen.

Yksi kaupunkiarkeologisten tutkimusten resurssointiin keskeisesti liittyvä ala

on konservointi. Jari Heinonen kirjoittaa konservointia käsittelevässä artikkelissaan (s. 45), että aineiston konservointipäätös voidaan tehdä joskus ainoastaan materiaalin perusteella, jolloin ”konservointiin valitaan todennäköisesti paljon sekalaista metalliesineistöä, erityisesti nauvoja, aspeja, hakasia, saranarautoja, kulmarautoja ja erilaisia tukia. Tällöin konservointiin joutuu myös modernia materiaalia”. Luonnollisesti tämä on aikamoista resurssien tuhlausta ja kyseinen toimintatapa ei toivottavasti ole ollut käytössä yhdessäkään projektissa. Runsaasti löytöjä tuottavassa kaupunkiarkeologiassa olisi aiheellista keskustella ja sopia niistä kriteereistä, joiden mukaan valittaisiin konservointiin päätyvät löydöt ja kullekin löydölle määritettäisiin sen saama konservoinnin aste. Olisiko mahdollista, että painopistettä voitaisiin joidenkin löytöjen osalta siirtää talteenotosta, konservoinnista ja varastoinnista aineiston dokumentointiin ja tutkimiseen, jolloin kaikkia löytöjä ei pyrittäisikään säästämään tuleville tutkijasukupolville?

Historiaa kaupungin alla – kaupunkiarkeologisia tutkimuksia Oulusta -kirja sisältää sekä suoraa että peiteltyä kritiikkiä konekaivuun valvontoja ja pelastuskaivauksia kohtaan. Koe- ja pelastuskaivausten toteutus, tutkimusten resurssointi ja niiden niukkuudesta johtuvat kompromissit voivat arkeologeille olla joissakin tapauksissa jopa eettinen ongelma. Siksi kenttätöiden resurssoinneista, tutkimuksen laadusta ja tavoitteista pitäisi keskustella avoimesti ja rohkeasti. Keskustelun olisi hyvä tavoittaa myös tutkimusyhteistyökumppanit rahoittajista rakentajiin (jotka useimmissa tapauksissa ovat sama asia) ja kulttuuripoliittisiin päättäjiin.

Loppuhaaste

Oululaisten arkeologien punainen kirja on syntynyt pitkälti samoista lähdökohdista kuin pari vuotta sitten turkulaista arkeologiaa esitellyt punainen kirja (Kau-punkia pintaa syvemmltä – arkeologisia näkökulmia Turun historiaan, toim. L. Seppänen, AMAF IX, 2003). Molempien kirjojen pontimena on ollut viime vuosina tapahtunut aktiivinen kaupunkiarkeologinen toiminta kaivausten ja muiden tutkimusten muodossa. Molemmat kirjat olivat myös arkeologien lahjoja omalle kaupungilleen Oulun juhliessa 400-vuotista historiaansa ja Turun kaupungin viettäessä virallisesti 775-vuotisjuhliaan. Jäämme varmasti kannustavina odottamaan arkeologien lahjoja myös muille kaupungeille – kaupunkitutkimuksia esittelevään julkaisuperheeseen mahtuu vielä monta jäsentä eikä pyöreitä vuosia kannata jäädä suotta odottamaan.

Liisa Seppänen
liseppa@utu.fi
Kulttuurien tutkimuksen laitos
Arkeologia
Henrikink. 2
20014 Turun yliopisto

Liisa Seppänen tekee väitöskirjaa Turun Mätäjärven korttelin keskiaikaisesta rakennus- ja asumiskulttuurista.

SACRA – eli kalliotaidetta Kalaharin reunalla

Antti Lahelma

South African Conference on Rock Art, Kimberley, Etelä-Afrikka, 12.-17.2.2006

Taustaa

Kalliotaidetutkimuksessa eletään mielenkiintoisia aikoja. Siinä missä aiempien, lähinnä luonnontieteistä, asutusmalleista ja typologiasta kiinnostuneiden tutkijasukupolvien silmissä kallioihin tehdyt muinaiset kuvat vaikuttivat perifeeriseltä tai 'vaikealta' tutkimuskohteelta, on tutkimusala viimeisen kahden vuosikymmenen aikana kokenut todellisen mullistuksen – niin tutkimuksen volyymiin kuin laadunkin suhteen (Whitley 2001). Taustalla on laajempi, arkeologiassa 1980-luvulla tapahtunut murros. Yhä useampi arkeologi on kiinnostunut esihistoriallisten yhteisöjen toimeentulon lisäksi myös niiden maailmankuvasta, ideologioista, sukupuolirooleista jne. Tälle tutkimukselle kalliotaitteella on ollut paljon annettavaa.

Eräs merkkipaalu kalliotaitteen uudessa tulemisessa oli Norjan Altassa kesäkuussa 1993 järjestetty ensimmäinen *Alta Conference on Rock Art* eli ACRA. Konferenssi liittyi Altan kalliopiirros museon avajaisiin, mutta sen päämääränä oli myös tehdä pohjoismaista kalliotaidetta tunnetummaksi ja arvostetummaksi sekä tutkijoiden että päättäjien parissa. Tieteellisesti korkeatasoinen konferenssi sai jatkoa

vuonna 1998 järjestetyn ACRA II -konferenssin muodossa. Kalliotaidetutkimuksen muodonmuutos käy ilmi ACRA-konferenssien julkaisuista (Helskog & Olsen 1995, Helskog 2001). Tutkijakunnalle ei enää vuosiin ole riittänyt kronologisten tai typologisten mallien kehittyä tai viktoriaanisten tulkinnallisten kertomusten (kuten 'metsästysmagia' tai 'hedelmällisyyskultti') kierrättäminen. Sen sijaan artikkeleista heijastuu luova, innostunut ote kiehtovaan materiaaliin ja tulkintamallien, metodien, teorioiden ja näkökulmien yhä kasvava diversiteetti.

ACRA-konferenssien julkaisuista on muodostunut tärkeä lisä teoreettisesti suuntautuneeseen kalliotaidekirjallisuuteen. Vielä tärkeämpää on kuitenkin ollut konferenssien kautta syntynyt yhteistyöverkosto, joka on konkretisoitunut muun muassa Etelä-Afrikan ja Norjan välillä käynnistyneen tutkijavaihdon ja yhteisten tutkimushankkeiden myötä. Näiden maapallon ääreläidoilla sijaitsevien maiden yhteistyö onkin muodostunut alalla suunnannäyttäjäksi. Uusimman ilmaisunsa se sai helmikuussa 2006 järjestetyssä SACRA-konferenssissa, jonka järjestivät yhdessä Tromssan yliopisto ja Johannesburgin yliopistoon (Witwatersrand) kuuluva *Rock Art Research Institute*

että kalliotaidetutkimuksessa kiinnitettäisiin entistäkin enemmän huomiota teoriaan (Lewis-Williams 1995: 415). Nyt pitämässään avausesitelmässä Lewis-Williams kuitenkin väitti heilurin ehkä jo heilahtaneen toiseen ääripäähän. Erilaisia teorioita ja näkökulmia esitetään nykyään niin tiuhaan tahtiin, että kehityksessä on vaikea pysyä mukana ja toisaalta niiden tuomat uudet oivallukset jäävät usein kyseenalaisiksi. Termit kuten gender, maisema, identiteetti, fenomenologia ja etiikka toimivat akateemisina tunnussanoina. Niitä käyttämällä tutkija lunastaa paikkansa tutkijayhteisössä, mutta sisältöltään ne Lewis-Williamsin mielestä uhkaavat usein jäädä pelkiksi ohimeneviksi muoti-ilmiöiksi.

Suomalaisen arkeologian näkökulmasta "teorian yltarjonta" voi tuntua varsin kaukaiselta ongelmalta. Lewis-Williamsin alustus olikin ehkä osin tarkoituksellista provosointia ja sellaisena varmasti onnistunut veto – ainakin se herätti runsaasti keskustelua ja hyväntahtoista piikittelyä. Silti välistä tuntuu aiheelliselta kysyä Lewis-Williamsin tavoin, tuottavatko uudet teoreettiset näkökulmat välttämättä uusia merkityksiä? Vai onko joissain teorioissa kyse vain jo tunnetun informaation kierrättämisestä 'uudella kielellä'? Tai pakottaako tietyn teoreettisen viitekehyksen omaksuminen – kuten esimerkiksi Lewis-Williamsin mainitsema gender-näkökulma – sellaisia (länsimaisia) merkityksiä tutkimaamme aineistoon, jotka ovat sille pohjimmiltaan vieraita? Tässä yhteydessä Lewis-Williams viittasi Christopher Tilleyhin, joka toteaa varsin nasevasti:

Merely borrowing theories from elsewhere and "applying" them to archaeological data does not result in a critical perspective but rather the reverse. (Tilley 1989: 111)

Ehkä tästä väitetystä teorian yltarjonnasta johtuen oli SACRAssa havaittavissa aiempaa suurempi painotus käytännön ongelmiin – tosin niihinkin toivottiin teoreettisia näkökulmia. Ensimmäinen sessio käsitteli kalliotaiteen dokumentointia ('Theoretical perspectives on rock art recording'). Aihe oli monelle puhujalle selvästi vaikea, mistä johtuen osa sinänsä mielenkiintoisista esityksistä poikkesikin siitä selvästi. Ehkä konkreettisinta antia oli siksi uusien teknisten apuvälineiden esittely; mainittakoon näistä erityisesti 3D-skannerit, jotka ovat voimakkaasti tekemässä tuloaan arkeologiseen dokumentointiin. Vakuuttavimmasta esimerkistä vastasi Jean-Michel Geneste, joka esitteli Lascaux'n luolasta tehtyä millintarkkaa 3D-mallia. Uusia mahdollisuuksia arkeologeille tarjonnee myös Loïc Bertrandin esittelemä, Ranskassa sijaitseva Synchrotron SOLEIL -laitteisto (ks. <http://www.synchrotron-soleil.fr/>), joka mahdollistaa mikroskooppisen pienten näytteiden (kuten kalliomaalauksen pigmentin) kemiallisen koostumuksen ym. ominaisuuksien analysoinnin. Analysointi on tutkijoille (suomalaisillekin) ilmaista, mutta edellyttää hyväksytyyn tutkimussuunnitelmaan.

Toinen sessio ('Rock art and indigenous knowledge') oli varattu perinteisemmälle, kalliotaiteen tulkintaan painottuvalle tutkimukselle. Useista korkealuokkaisista esitelmistä voi nostaa esille vaikkapa Joakim Goldhahnin ja David Whitleyn esitykset. Goldhahn puhui paikallisen, haltioita (*älvar*) koskevan kansanperinteen ja viimeaikaisten kaivaustulosten yhdistämisen mahdollisuuksista erään ruotsalaisen kuppikiven tapauksessa. Whitley puolestaan tarkasteli Lounais-USA:n kalliotaidetta koskevaa etnografista aineistoa lähdekriittisesti, kognitiivisen uskonnontutkimuksen (mm. John Barrett, Stewart Guthrie) valossa.

Yhtenä merkillepantavana ja positiivisena piirteenä tässä ja muissakin sessioissa oli se, että joukossa oli useita nimekkäitä puhujia (mm. Neil Price, Meg Conkey, Ericka Engelstad), jotka eivät ole profiloituneet yksinomaan kalliotaiteen tutkijoina. Tätä voi pitää merkinä siitä, että keinotekoinen jaottelu kalliotaidetutkimuksen ja muun arkeologian välillä on kadonnut tai katoamassa. Kalliotaidetta tutkitaan nykyään suhteessa muuhun materiaaliseen kulttuuriin, luonnollisena osana laajempaa arkeologian kenttää.

Sen sijaan arkeologia ja kalliotaide näyttävät eteläisessä Afrikassa yhä olevan etupäässä valkoisen vähemmistön hallitsemia aloja. Vaikka Johannesburgin yliopisto oli kuulemani mukaan jo apartheidin aikana tunnettu rotuerotellun vastustajana, ja vaikka konferenssin osallistujakunnassa eteläafrikkalaiset ja norjalaiset olivat ylliedustettuina, oli noin seitsemästäkymmenestä osallistujasta muita kuin valkoihoisia vain kymmenen. RARIn nykyisen johtajan Ben Smithin mukaan mustaihaisia ja intialaisperäisiä eteläafrikkalaisia on aktiivisesti yritetty houkutellessa arkeologian ja kalliotaiteen pariin. Ongelmana kuitenkin on, että koulutettuja mustia matalapalkkainen ja tulevaisuudeltaan epävarma kulttuuriala ei yksinkertaisesti kiinnosta.

Näkyvimmin mustat afrikkalaiset arkeologit olivat esillä viimeisessä sessiossa, jonka aiheena oli muun muassa kalliotaiteen popularisointi ('Presenting rock art'). Teoreettisesti köykäisin osuus sopi eräänlaiseksi loppukevennykseksi, mutta huonoja esityksiä ei tässäkään sessiossa ollut. Puhujat käsitelivät tapauskohtaisesti muun muassa kalliotaideturismiin, konservointiin, vandalismiin ja kalliotaiteen tuotteistamiseen liittyviä eettisiä ja käytännön ongelmia. Paul Taçon piti in-

nostuneen esityksen digitaalisen videotekniikan tuomista mahdollisuuksista tutkimukselle (visuaalinen antropologia) ja kalliotaiteen popularisoinnille. Esitykseen kuului myös filmiesitys: Taçonin itsensä ohjaama, kustannuksiltaan halpa mutta teknisesti vakuuttava kuvaus tutkijoiden ja aboriginaalijärjestöjen edustajien matkasta New South Walesin (Australia) vuoristossa sijaitsevalle vaikeapääsyiselle kalliotaidekohteelle. Mainittakoon myös Azizo de Fonsecan esitys, joka käsittelee eteläisen Afrikan kalliotaiteesta koottavaa digitaalista arkistoa. Sivusto (<http://www.sarada.co.za/>) on rajoitetusti myös suuren yleisön käytettävissä.

Kalliotaiteen eräs erityispiirre on sen universaali luonne: sitä tavataan lähes kaikkialla missä sopivia kallioita esiintyy, usein vieläpä hyvin samankaltaisina kuvina, jotka sijaitsevat samankaltaisissa paikoissa. SACRA-konferenssin esitelmässä käsiteltiin Norjan ja Etelä-Afrikan lisäksi muun muassa Malin (Cornelia Kleinitz), Somalian (Didier Bouakaze-Khan), Kazakstanin (Anne-Sophie Hygen), Jamaikan (Jannie Loubser), Keski-Aasian (Andrzej Rozwadowski), Mosambikin (Tore Sætersdal & Eva Walderhaug), Australian (Paul Taçon), USA:n (David Whitley) ja Suomen (allekirjoittanut) kalliotaidetta. Maantieteellisestä hajonnasta huolimatta esitykset eivät jääneet irralleen – päin vastoin, konferenssista muodostui selkeä ja melko tiivis kokonaisuus, jossa tutkijoiden keskinäinen kommunikaatio toimi vaihatta. Kalliotaide tuntuisikin tarjoavan poikkeuksellisen hyvät edellytykset aidosti kansainväliselle, vertailevalle kulttuurientutkimukselle. Tällä tutkimuksella, joka luo kuvaa rotu- ja kulttuurirajat ylittävästä ihmisyydestä, näyttää lisäksi Etelä-Afrikassa olevan selvä poliittinen missio.

Konferenssin suhteellisen tiiviistä ohjelmasta teki miellyttävämmän kutakin sessiota seurannut ekskursionpäivä, mikä tarjosi mahdollisuuden nähdä jonkin verran myös Kimberleyn McGregor Museumin konferenssisalin ulkopuolista Etelä-Afrikkaa. Virallisen ohjelman loputtua oli vielä mahdollista osallistua (tosin eri maksua vastaan) viikon pituiselle ekskursionille joko Namibiaan tai Drakensbergin kansallispuistoon (kuva 2).

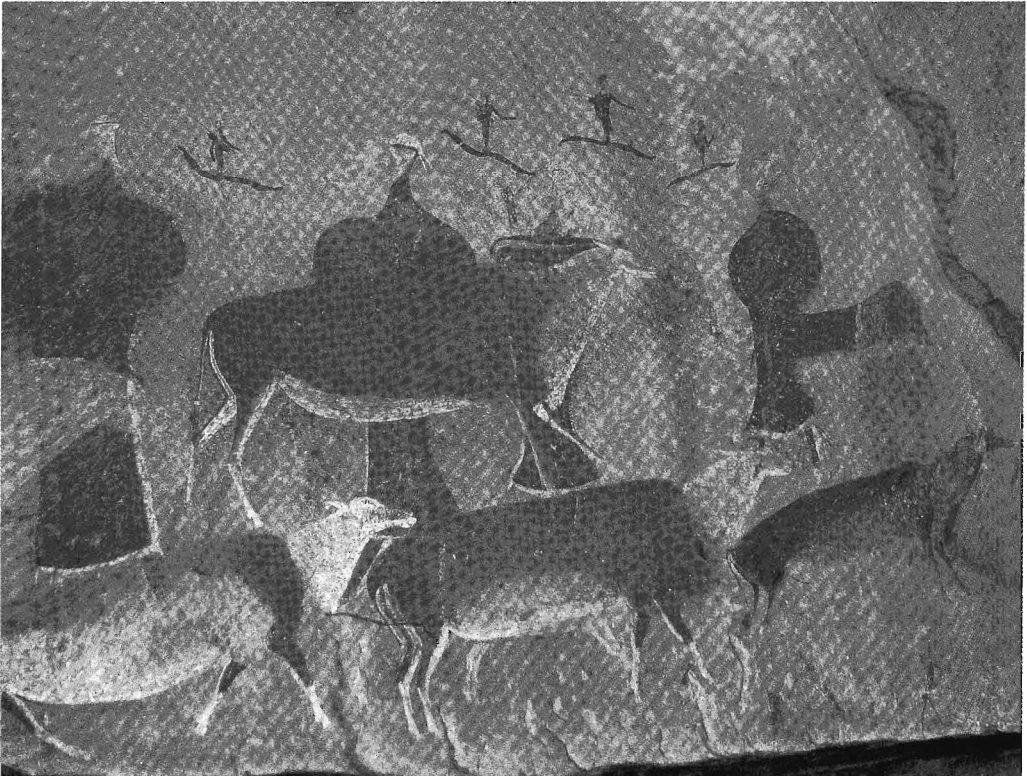
Mitä seuraavaksi?

Konferenssin esitelmät tullaan julkaisemaan kolmena volyyminä - siis kukin sessio omana kirjanaan. Järjestäjien kun-

nianhimoa osoittaa se, että kaikki artikkelit käyvät läpi *referee*-menettelyn.

SACRAN taustalla ei ole mitään varsinaista organisaatiota, vaan se pohjautui lähinnä Knut Helskogin (Tromssa) ja Ben Smithin (RARI) yhteistyöhön. Tästä johtuen seuraavan konferenssin - jos sellaista edes tulee - ajankohdasta, paikasta tai nimestä ei ole vielä mitään tietoa. Moni nyt järjestettyyn konferenssin osallistujista piti kuitenkin tapaamisten jatkumista tärkeänä. Epävirallisissa illanviettokeskusteluissa esitettiin ajatus, että seuraava konferenssi voitaisiin järjestää Ranskassa, esimerkiksi Dordognen alueella Les Eyziesissä, missä on äskettäin

Kuva 2. Hirviantilooppeja (engl. eland) ja ihmiskuvioita, Game Pass Shelter, Drakensberg. Kuva: Antti Lahelma.

avattu merkittävä paleoliittisen kauden arkeologiaa esittelevä museo. Samassa yhteydessä osallistujille tarjoutuisi mahdollisuus tutustua alueen paleoliittisiin luolamaalauksiin.

Lähteet

Kirjallisuus

- Helskog, K. (ed.) 2001: *Theoretical Perspectives in Rock Art Research*. Oslo, Novus.
- Helskog, K. & Olsen, B. (eds.) 1995: *Perceiving Rock Art: Social and Political Perspectives*. Oslo, Novus.
- Henshilwood, C.S., d'Errico, F., Yates, R., Jacobs, Z., Tribolo, C., Duller, G.A.T., Mercier, N., Sealy, J.C., Valladas, H., Watts, I. & Wintle, A.G. 2002: Emergence of Modern Human Behavior: Middle Stone Age Engravings from South Africa. *Science*, Vol. 295, 1278-1280.
- Lewis-Williams, J.D. 1995: ACRA: a retrospect. In Helskog, K. & Olsen, B. (eds.) *Perceiving Rock Art: Social and Political Perspectives*, 409-415. Oslo, Novus.
- Lewis-Williams, J.D. & Pearce, D. 2004: *San Spirituality: Roots, Expressions and Social Consequences*. Cape Town, Double Storey.
- Tilley, C. 1989: Archaeology as Socio-political Action in the Present. In Pinsay, V. & Wylie, A. (eds.) *Critical Traditions in Contemporary Archaeology*, 104-116. Cambridge, Cambridge University Press.
- Whitley, D. 2001: Rock Art and Rock Art Research in Worldwide Perspective: an Introduction. In Whitley, D. (ed.) *Handbook of Rock Art Research*, 7-51. Walnut Creek, Altamira press.

Antti Lahelma
antti.lahelma@helsinki.fi
Kulttuurien tutkimuksen laitos, arkeologia
PL 59
00014 Helsingin yliopisto

Kirjoittaja valmistelee väitöskirjaa Suomen esihistoriallisesta kallio-
taiteesta.

Professori emeritus Unto Salo

Hanna-Maria Pellinen

Arkeologian suurin probleema

Turun yliopiston arkeologian opetuolin täysinpalvellut professori Unto Salo on viime vuosina ollut tuotteliaampi kuin ehkä koskaan. Kalanti-kirjan laajan artikkelin ohella ovat professoria pitäneet kiireisenä Sastamalan esihistorian loppuun saattaminen sekä viimeksi ilmestynyt monografia "Risti ja rauta", joka käsittelee Suomen kristillistymistä. Unto Salon terävä kynä on vuosien saatossa käynyt tutuksi myös Muinaistutkijan lukijoille. Professori emeritus kutsui Muinaistutkijan toimituskunnan kahville kotiinsa ja kylässä kävivät 7. helmikuuta Anna Wickholm ja allekirjoittanut. Tässä yhteydessä nauhoitettiin myös seuraava haastattelu.

Yksi yleisimmistä kysymyksistä, joita toimittajat arkeologille esittävät, koskee uravalintaa: Kuinka tälle eksoottiselta kuulostavalle alalle on tullut ryhtyneeksi? Mikä siis sai nuoren Unto Salon kiinnostumaan arkeologiasta ja esihistoriasta?

Salo: Lähdin opiskelemaan arkeologiaa ja historiaa sellaisesta ideologisesta näkökulmasta, että pystyisin luomaan itselleni maailmankatsomuksen (ajattelematta miten sillä elää). Opiskeluni lähti histori-

asta ja tavallaan liu'uin mukaan arkeologiaan vasta myöhemmässä vaiheessa.

Arkeologian laaja-alaisuus käy ilmi myös Unto Salon kertomasta anekdootista:

“Mikä on arkeologian suurin ongelma?” kysyi erään ruotsinkielisen lehden toimittaja kerran professori Salolta. “Menneisyys” vastasi Salo.

Ajatuksia arkeologian teoriasta ja käytännöstä

Kun toimituksemme saama kutsukirje sisälsi nimenomaan pohdintaa arkeologisen tutkimuksen nykytilasta ja erityisesti teoriasta ja tutkimusetiikasta, nousivat nämä aiheet itsestään selväksi teemaksi myös keskustelussa.

Pellinen: Mikä merkitys teorialla on mielestänne arkeologisessa tutkimuksessa?

Salo: Jos lähdetään liikkeelle arkeologian tarkoituksesta, arkeologia on ihmisen, nimenomaan ihmisyhteisöjen, menneisyyttä kulttuuriolentona tutkiva tiede. Jos ajatellaan teoreettisia suuntauksia, joita arkeologiassa on ollut erityisesti toisen maailmansodan jälkeen, kaikki ovat olleet suuria totuuksia ajallansa, jotka sitten ovatkin osoittautuneet vähemmän suuriksi. Minua hieman rassaa se, että nuoriso käy teoreettista keskustelua menemättä varsinaiseen asiaan.

Pellinen: Voisiko tässä kyse olla siitä, että teoria on meillä Suomessa sen verran uutta, etteivät aatteet ja aineistot ole vielä kunnolla kohdanneet?

Salo: Kyllä, mutta jos keskustelu on vain aseiden teroittamista niin se ei silloin

vastaa kysymyksiin. Arkeologian pitää kuitenkin pyrkiä vastaamaan kysymyksiin, muussa tapauksessa sillä ei ole oikeastaan elämisen oikeutta. Yhteisömme kustantaa arkeologiaa oikeastaan sillä edellytyksellä, että se antaa vastauksia. Vaikka yhteisö ei ehkä edes osaa asettaa näitä kysymyksiä, niin arkeologin pitää pyrkiä laatimaan ja vastaamaan sellaisiin kysymyksiin, jotka ovat yhteisön kannalta jotenkin merkityksellisiä. Samoin tietysti historian.

Sodan jälkeen alkoi pyrkimys luoda arkeologiasta “tiedettä”, täytyi löytää sääntöjä, siis luonnontieteellisessä merkityksessä, joiden avulla voitaisiin ymmärtää miten ihmisyhteisöjen kulttuurikehitys olisi tapahtunut. Tämä on mielestäni virheliike. Jos ajattelemmme ihmisyhteisöjä, on tietysti koko joukko asioita, jotka ovat toistuvia ja mitattavia. Mitä enemmän mennään sanoisinko kulttuurin ylätasoon asioihin, niin sitä vähemmän mitattavaa niissä on. Filosofit ovat yrittäneet tehdä maailmasta jos jonkinlaisia yleistäviä teorioita. Kaikki nämä teoriat ovat kuitenkin osoittautuneet pätemättömiksi. Niillä voi olla joku pätevyysalueensa, mutta yleisselityksiä ne eivät ole. Jo vanhat kreikkalaiset nimittivät historiaa taiteen alaksi.

Pellinen: Näettekö te sitten mitään hyvää teorioissa ja teoriakeskusteluissa?

Salo: Kyllä se on tietyllä tavalla vienyt asioita eteenpäin, mutta kyllä se myös jarruttaa tutkimusta. Jos pyritään mahdollisimman suureen ehdottomaan totuuteen, silloin rajataan kenttä tällaiseksi, johon voidaan vastata tällä tavalla. Sitten on yhteisön kohdalta sellaisia isompia asioita, joihin kuitenkin pitäisi vastata.

Pellinen: Voisiko teoriaa sitten mielestänne ajatella välineenä, jolla lähestytään joitakin kysymystä?

Salo: Tottakai, täytyyhän tieteen olemuksena olla tietty järjestelmällisyys ja tavoitteita. Ilman metodiikka ei voi syntyä mitään. Kuinka paljon sitten metodiikka rajaa näkökenttää, siitä on tässä kysymys. Niin kuin tiedätte, ei täydellistä historiaa ole tähän mennessä kirjoitettu, eikä varmaan kirjoiteta tämän jälkeenkään ja se johtuu juuri siitä, että tämä kulttuurinen kehitys ei ole luonnontieteellistä kehitystä, vaikka pohjautuukin materiaaliseen maailmaan ja ihmiseen fysiologisena olentona.

Haluaisin nuoremman polven arkeologeille sanoa, että muistakaa, että yhteisö asettaa teille kysymyksiä ja vastatkaa niihin kysymyksiin, yrittäkää vastata sillä tavoin, että ette ole ihan varmoja saatteko aivan ehdottoman ja absoluuttisen totuuden.

En itse lähde siitä, että se mitä olen kirjoittanut on ehdottomasti oikein, vaan lähden siitä, että se on tapa selittää asioita, lähteitä.

Joitakin tutkimuseettisiä kysymyksiä

Pellinen: Mitä teille merkitsee tutkimuseettiikka?

Salo: Minua on hiukan rassannut se, että tähän tieteelliseen keskusteluun sisältyy paljon sellaisia inhimillisiä tekijöitä, joita ei sanota ääneen, mutta jotka vaikuttavat siihen.

Olen myös joskus nuoruudessani ajanut sellaista, että tutkimuksellinen etu edellyttää esimerkiksi Museoviraston koko-

elmien tiettyä hajauttamista, ainakin sillä tavalla että tätä keräilyprosessia voitaisiin tietyllä tavalla hajauttaa sinne, missä arkeologiaa tutkitaan. Tietysti sillä edellytyksellä, että muun muassa säilymis-kysymykset ratkaistaan. Museovirasto onkin nykyään muuttanut menettelytapojaan, tullut enemmän yhteistyökeskeiseksi, kun oli aikaisemmin tällainen hallitseva virasto. Silloin kun minä opiskelin, sillä - hiukan liioitellen sanottuna - oli tällainen tsaarinajan virkamieshallitus, vähän kuten Bryssel on nykyään. Silloin kun ollaan yhteistyökykyisiä, on asiat oikein hyvin ja sikäli kun ymmärtän, Paula Purhonen on ajanut tällaista linjaa.

Silloin kun olin opettajana täällä (Turussa) ja esittelin graduja - Muinaistutkijasakin - yritin kyllä aina nähdä niin sanoakseni että rahassa on kaksi puolta. Jos oli kritisoitavaa, niin yritin löytää myös jotain kiitoksen aihetta. Tämä aspekti on toisinaan syrjäytetty. Kritiikkihän kuuluu tieteen olemukseen ja siihen täytyy alistua, mutta kritiikki ei ole sitä, että esitetään mielipiteitä, joita ei perustella, se on sitten vaan suhtautumista. Silloin kun argumentoidaan, mielipide muuttuu tieteelliseksi kritiikiksi.

Pellinen: Pitäisikö meidän Suomessa teidän mielestänne luoda erillinen, kirjallinen ohjeistus tutkimusetiikasta?

Salo: Voisi hyvinkin olla tarpeen, mutta kyllä mielestäni yleinen etiikkakin antaa hyvän pohjan, tieteessä on pyrkimys "totuuteen", se pitää saavuttaa metodisesti ja älyllisesti oikein perustein, mutta myöskin sillä tavalla, että se on eettisesti oikein saavutettu. Ei unohdeta semmoista, mikä tutkimukseen ei sovi, eikä syrjäytetä jonkun toisen tutkijan tulosta, joka on aikaisemmin esitetty. Tällaisista

voi tietenkin tapahtua, koska tutkimusta on paljon ei kukaan pysty seuraamaan sitä koko rintamalla.

Kyllä tämmöistä eettistä pohdiskelua olisi syytä arkeologiassakin varmaan harjoittaa. Minusta se on itsestään selvää, etten ajatellut että siihen olisi erityistä tarvetta, mutta uskon että on. Arkeologiassa on kyllä se puoli, ettei sitä voi samalla tavalla käyttää toisen vahingoksi kuin joitakin muita tieteitä, joita soveltamalla voidaan aiheuttaa vahinkoja. Se on enemmänkin tämmöistä tieteen sisäistä etiikkaa.

Tieteen kritiikki voi myös olla kohtelias, esimerkiksi Nils Cleve oli herrasmies ja kun hän esitti käsityksensä esimerkiksi Helmer Salmon väitöksestä niin hän sanoi että "annan mitä suurimman arvonsille, mutta..." Kritiikki oli näin ikään kuin kääritty pumpuliin.

Tutkimuksen nykytuulet ja tieteellisen totuuden etsintä

Pellinen: Miten näette arkeologisen nykytutkimuksen tilan tällä hetkellä?

Salo: Arkeologian tilasta on keskusteltu niin kauan kuin minä muistan - ja aina oltu siihen tyytymättömiä.

Minä sanoisin että nuorempien arkeologien harjoittama tutkimus on eräissä suhteissa mennyt kovasti eteenpäin. Se johtuu tietysti siitä, että tutkimusmenetelmät ovat yleisesti parantuneet ja tietysti siitäkin että metodiikkaan on kiinnitetty enemmän huomioita. Esimerkiksi Suomen asuttamisen varhaisimmat vaiheet... on aika hieno saavutus verrattuna siihen mitä tiedettiin 20 vuotta sitten. Tai

sanotaanko vaikka kivikauden asumukset, joista on nyt aivan toisen tyyppistä tietoa kuin aikaisemmin. Se menneisyyden kuva joka siitä hahmottuu on paljon monipuolisempi. Sirkku Pihlmanin väitöskirja on mielestäni hienoa analyysyä ja tällainen yhteiskunnallinen aspekti on tullut ainakin jonkin verran mukaan. Nuoria tutkijoita on myös paljon enemmän kuin oli takavuosina.

Mutta sitten on toinen asia ja se on se, että näitä isoja kysymyksiä ei pitäisi unohtaa. Niihin pitäisi vastata silloinkin kuin tietää ettei pysty vastaamaan... sanoisinko loppuun asti perustellulla tasolla. Arkeologian elinmahdollisuus riippuu siitä, että niitä vastauksia annetaan.

Arkeologia on vaivalloinen tiede - täytyy oppia monia asioita kantapäähän kautta. Vaikka tiedot voi lukea kirjoista, tämän opin sisältää vasta kun muokkaa arkeologista materiaalia.

Nuorilla aloittelevilla tutkijoilla ei tietenkään voi olla tämmöistä omaa, hankittua tutkimusta, laajoilta alueilta, on selvää, että tutkimusta täytyy alkaa rakentaa pala palalta, mutta tavoite olisi mielestäni yleinen näköala, vieläpä niin, ettei arkeologian pelkästään vaan koko esihistorian. Henkisimmät jäljet elävät kielessä ja perinteessä. Suuri tavoite olisi yrittää yhdistää nämä erilaiset lähdemateriaalit. Sitä olen yrittänyt tehdä ja siitä minua on kovasti arvosteltukin, nimittäin on paljon helpompi yrittää vastata jonkun tieteenalan perusteella kuin monen tieteenalan perusteella, eikä kukaan ole monen tieteenalan ekspertti. Menneisyys on yksi ja sama, lähteet ovat erilaisia.

Pellinen: Olette tutkinut viime vuosina muun muassa muinaisuskkoa ja varhaista

kristillistymistä, onko lisää vielä luvassa?

Salo: Tässä iässä ei ehkä ole viisasta enää puhua tutkimustavoitteista, mutta niin hullua kuin se nyt onkin, minä ajattelen, että haluaisin kirjoittaa sarjan artikkeleita aiheesta "kalevalaiset myytit arkeologian näkökulmasta", jota olen hieman käsitellyt aikaisemmin.

Pellinen: Siis Jorma Leppäahon jäljissä?

Salo: Juu, hän oli semmoinen lennokas tutkija. Pidän häntä arvossa, hän avasi tavallaan uusia näkymiä juuri myyttien ja arkeologian yhdistämiseen. Kiinnostavia aiheita. Se on tietysti eri asia mitä tässä iässä ehtii ja jaksaa. Tällä kertaa on menossa tuossa pöydällä katsaus Suomen tavaravaihdannan vaiheisiin rautakaudella jota teen Henrik Liliuksen pyynnöstä.

Post script

Ainakin vielä näyttää professori emeritus Unto Salo ehtivän ja jaksavan. Muutama viikko haastattelun jälkeen toi posti kirjeen, jossa Salo herrasmiesmäiseen tapaansa kiitti kohteliaasti vierailustamme ja kertoi samalla saaneensa juuri julkaisuksi ukkosenjumaluuteen liittyvän artikkelinsa *The Journal of Indo-European Studies* -sarjassa.

Hanna-Maria Pellinen
hanna-maria.pellinen@archaeologist.com

Arkeologia
Henrikink. 2
20014 Turun yliopisto

Kirjoittaja on Muinaistutkijan vastaava toimittaja sekä Turun yliopiston arkeologian oppiaineen jatko-opiskelija.

Uutisia meiltä ja maailmalta

Kesäkohteita

Kaivausten ohella kesällä kannattaa katsoa myös arkeologiset erikoisnäyttelyt. Museoviraston arkeologiakeskus Untamalan kesänäyttelyssä "Nästistä Aistiin - elämää kivikauden rannikolla" on esillä Vakka-Suomen ja Suomen lounaisrannikon kivikautta. Näyttelyyn on saatu esille alueen kuuluisimpia löytöjä, kuten verkkomaalauksin punamullalla koristeltu kuvakivi ja Laitilan Oromaanonokan liuskeveitsi. Näyttely on avoinna 4.5.-15.9.2006. Satakunnan museossa on puolestaan esillä Ulvilan raha-aarteen parhaat palat. Löytöihin voi käydä tutustumassa museon perusnäyttelyn keskiaikaosastolla.

Kuva: Museovirasto

Nimityksiä

Museoviraston ensimmäisen aluetoimiston, Vaasan toimiston toiminta käynnistyi kesäkuun alussa. Yksikön arkeologisen kulttuuriperinnön asiantuntijaksi valittiin FM **Kaisa Lehtonen**. Vastaavaan virkaan Museoviraston Hämeenlinnan toimistossa on puolestaan valittu FM **Eeva-Liisa Schultz**.

Riihimäen kaupunginmuseon tutkijan virkaan 3.7.2006 lähtien on valittu FM, arkeologi **Juha Ruohonen**.

Apurahauutisia

Suomen Kulttuurirahasto lähtee rahoittamaan prof. **Mika Lavennon** johtamaa työryhmää, jonka tarkoituksena on selvittää kaivauksin Lappeenrannan Huhkiniemellä mahdollisesti sodan aikana tapahtuneita joukkoteloituksia.

Kulttuurirahaston Hämeen maakuntarahasto myönsi museonjohtaja **Lauri Pohjakalliolle 10.000** suuruisen palkinnon kulttuurin vaalimisesta ja menneisyyden tulkittamisesta.

Suomen Kulttuurirahaston maakuntarahastojen apurahoja saivat seuraavat arkeologit: FM **Peter Holmblad** Etelä-Pohjanmaan esihistoriaa käsittelevään väitös-

kirjatyöhön **4.000**, FM **Hans-Peter Schulz** Pohjanmaan Susiluolaa käsittelevään tutkimukseen **7.000**, FM **Esa Mikkola** Orijärven muinaispeltokerrosten ajoittamiseen radiohiilimenetelmällä **5.000**, FM **Tanja Ratilainen** keskiajan tiilirakentamista käsittelevään väitöskirjatyöhön **16.000**, FM **Juha Ruuhonen** Kainuun kirkollista kehitystä keskiajalta 1700-luvulle käsittelevään selvitystyöhön **1.800**, FM **Titta Kallio** Oulun kaupungin kehitystä 1600-1800-luvuilla arkeologisesta näkökulmasta käsittelevään väitöskirjatyöhön **14.500**, FM **Timo Jussila ja työryhmä** Juankosken Akonpohjan varhaiskivikautisen asuinpaikan arkeologiseen tutkimukseen **9.000**, FT **Hannu Takala** Heinolan Harakkalahden kivikautista asuinpaikkaa käsittelevän julkaisun toteuttamiseen **4.500**, FT, dos. **Kari Uotila ja työryhmä**

Euran, Köyliön ja Eurajoen alueen viljelyä ja asutushistoriaa 0-1500 -luvulla käsittelevään tutkimukseen **20.000** sekä FM **Sari Mäntylä** Halikon Rikalan alueen myöhäisrautakautisia yhteisöjä käsittelevään väitöskirjatyöhön **8.000** euroa.

Turun yliopistosäätiö myönsi nuoren tutkijan apurahana FM **Juha Ruohoselle** jatko-opintoihin Sisä-Suomen kristillisyydestä ja kirkollisesta organisoituminen keskiajalta 1700-luvulle **7.440** euroa.

Emil Aaltosen säätiö tuki tänä vuonna kolmea arkeologia; FM **Heini Kirjavaiselle** myönnettiin **1000** euroa, prof. **Mika Lavennon** tutkimuksiin **7000** euroa ja FM **Hanna-Maria Pelliselle** arkeologiseen Agricola-projektiin liittyvän jatkotutkimuksen tekemiseen **8000** euroa.

Kuva: Satakunnan Museo

M

uinaistutkijan näyttelykalenteri näyttelyvuosi 2006

Poinlintoja näyttelyvuodesta 2006

Aboa Vetus & Ars Nova -museo, Turku:

- Ikuisesti sinun. 2.2.-23.4.2006.
- Revityt kirjat. 27.4.-17.12.2006.

Espoon kaupunginmuseo:

- Aikamatka Espoossa. Perusnäyttely avataan jälleen 12.5.2006.

Hämeen linna:

- Itämeren linnat. Avoimna joulukuuhun 2006 saakka.

Hämeenlinnan kaupungin historiallinen museo:

- Kartanoita ja torppia Hämeessä. 16.2.-1.10.2006.

Kaimun museo, Kajaani:

- Hevonen. 7.5-20.8.2006.

K.H. Renlundin museo, Kokkola:

- Arkeologisia löytöjä maakunnasta. 9.11.2006 - 14.1.2007.

Kultamuseo, Tankavaara, Sodankylä:

- Suomalaisen puukon historiallinen näyttely. 1.6.-30.9.2006.

Keski-Suomen museo, Jyväskylä:

- Karhun kannoilla. 14.1.-19.2.2006.

Kuralan Kylämäki, Elävän historian kylä, Turku:

- Ruoko ja muut rööbit. 1.6.-24.9.2006.

Mobilia auto- ja tiemuseo, Kangasala:

- Hämeen Härkätie. 15.1.-30.4.2006.

Museo- ja kulttuurikeskus Harkko, Raisio:

- Ristin aika. Auki 31.5.2006 asti.

Museokeskus Vagriikki, Tampere:

- Pirkanmaa - matka maakunnan historiaan. Avoimna kesäkuuhun 2006 saakka.
- Kansain kohtaloita - suomalaisugrilaiset ennen ja nyt. 24.2.-17.9.2006.
- Kulttuuri kankaassa - Kaakkois-Aasian tekstiiliperinteitä. 19.5.-31.12.2006.

Nautelankosken museo, Lieto:

- Käsiteltävä varoen - postiliinin tarina. 17.4.2005-31.12.2007.

Pohjanmaan museo ja Terranova - Merenkurkun huontokeskus, Vaasa:

- Jääkausi. 1.4.-31.5.2006.

Raahen museo:

- Arkeologia Raahessa. 1.8.-8.9.2006.

Storsten Kansallismuseo, Helsinki:

- Unna ja Nuuk. 20.1.-26.3.2006.
- Lasihuone - Claes Norstedtin kokoelma. Avoimna 14.5.2006 saakka.
- Suomalaista puukkoa esittelevä näyttely. 9.6.-30.12.2006.

Suomen maatalousmuseo Sarka, Loimaa:

- Suomen maatalouden ensimmäisiä. Avoimna vuoden 2006.

Suomen metsästysmuseo, Riihimäki:

- Muistoja eräpöfuilta. 11.5.-8.10.2006.